

ΤΕΙ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΛΟΓΟΘΕΡΑΠΕΙΑΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

«ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΗΣ ΑΠΟΚΛΙΣΗΣ ΤΩΝ ΠΡΑΓΜΑΤΟΛΟΓΙΚΩΝ
ΙΚΑΝΟΤΗΤΩΝ ΣΕ ΠΑΙΔΙΑ ΜΕ ΑΥΤΙΣΜΟ ΗΛΙΚΙΑΣ 4-6 ΕΤΩΝ ΜΕΣΩ
ΤΟΥ PRAGMATIC PROFILE»

ΣΠΟΥΔΑΣΤΡΙΑ: ΣΤΑΜΑΤΑΚΗ ΜΑΡΙΚΙΤΑ ΑΜ: 2009090

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ: ΓΕΡΜΠΑΝΑ ΕΙΡΗΝΗ

Καλαμάτα 2014

Ευχαριστίες

Θεωρώ υποχρέωσή μου να ευχαριστήσω την επιβλέπουσα καθηγήτρια κα. Γερμπανα Ειρήνη για την πολύτιμη καθοδήγησή της. Επιπλέον, θέλω να ευχαριστήσω θερμά τους γονείς των παιδιών που έλαβαν μέρος στην έρευνα, συμβάλλοντας ουσιαστικά στην ολοκλήρωση της εργασίας μου.

Τέλος, οφείλω να αφιερώσω την πτυχιακή μου εργασία στην οικογένεια μου που μου συμπαραστάθηκε σε όλα τα χρόνια της φοίτησης μου στο Τ.Ε.Ι Πελοποννήσου.

Περίληψη

Ο αυτισμός είναι ίσως μια από τις μορφές ψυχο-κοινωνικών διαταραχών που προκαλεί ένα μεγάλο αριθμό δυσλειτουργιών στο άτομο που τον αντιμετωπίζει. Μια από αυτές τις δυσκολίες είναι και η πραγματολογική χρήση της γλώσσας, πράγμα που καθιστά αδύνατη την επίτευξη μιας ορθής επικοινωνιακής διαδικασίας ανάμεσα στον «πάσχοντα» και στο περιβάλλον του. Η εργασία αυτή ασχολείται με τις επιδράσεις του αυτισμού στην ικανότητα του αυτιστικού ατόμου να διαχειριστεί κατάλληλα τη γλώσσα. Βασισμένη τόσο σε θεωρητικό όσο και σε ερευνητικό υπόβαθρο στοχεύει στην ενημέρωση του αναγνώστη για την έννοια του αυτισμού αλλά, κυρίως, για τις δυσκολίες που αντιμετωπίζει ένας αυτιστικός στο κομμάτι της επικοινωνίας.

Λέξεις – κλειδιά: αυτισμός, γλώσσα, πραγματολογία, επικοινωνία, δυσκολίες

Πίνακας Περιεχομένων

<i>Ευχαριστίες</i>	<i>2</i>
<i>Περίληψη</i>	<i>3</i>
<i>Πίνακας Περιεχομένων</i>	<i>4</i>
<i>Περιεχόμενα Πινάκων</i>	<i>7</i>
<i>Περιεχόμενα Σχημάτων</i>	<i>11</i>
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	15
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 ΠΡΟΣΕΓΓΙΖΟΝΤΑΣ ΤΗΝ ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΑΥΤΙΣΜΟΥ	17
1.1 Αυτισμός	17
1.2 Ενδείξεις αυτισμού	20
1.2.1 Επιπτώσεις αυτισμού	20
1.2.2 Παρατηρήσεις	22
1.3 Διαπιστώσεις	23
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 _ ΠΡΟΣΕΓΓΙΖΟΝΤΑΣ ΤΙΣ ΕΝΝΟΙΕΣ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ	25
2.1 Η Γλώσσα	25
2.1.1 Πραγμάτωση της γλώσσας	27
2.2 Γλώσσα και επικοινωνία	28
2.2.1 Αρχές επικοινωνίας	28
2.2.2 Επιπτώσεις διαταραχών επικοινωνίας	29
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 ΑΥΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΕΛΛΕΙΜΜΑ ΠΡΑΓΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ	31
3.1 Η έννοια της Πραγματολογίας	31
3.2 Πραγματολογικές δυσκολίες	32
3.3 Πραγματολογικά προβλήματα	34
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ	36
4.1 ΥΛΙΚΟ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΣ	36

4.2	ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΚΕΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ	37
4.2.1	Κατευθύνοντας την προσοχή	37
4.2.2	Παράκληση – Αίτημα	40
4.2.3	Άρνηση	48
4.2.4	Χαιρετισμός	50
4.2.5	Αυτό-έκφραση-αυτό-δικαίωση	53
4.2.6	Κατονομασία	57
4.2.7	Σχολιασμός	59
4.2.8	Δίνοντας πληροφορίες	62
4.3	ΑΝΤΑΠΟΚΡΙΣΗ ΣΤΗΝ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ	63
4.3.1	Κερδίζοντας την προσοχή του παιδιού	63
4.3.2	Ενδιαφέρον για κοινωνική αλληλεπίδραση	65
4.3.3	Ανταπόκριση στις χειρονομίες	66
4.3.4	Αναγνώριση προηγούμενης διατύπωση	67
4.3.5	Κατανόηση των προθέσεων του ομιλητή	69
4.3.6	Πρόβλεψη	72
4.3.7	Ανταπόκριση στην ψυχαγωγία	73
4.3.8	Αντίδραση στο «ΟΧΙ» και στη διαπραγμάτευση	75
4.4	ΑΛΛΗΛΕΠΙΔΡΑΣΗ ΚΑΙ ΣΥΝΟΜΙΛΙΑ	77
4.4.1	Συμμετοχή στην αλληλεπίδραση	77
4.4.2	Έναρξη αλληλεπίδρασης	78
4.4.3	Διατήρηση αλληλεπίδραση ή συνομιλίας	80
4.4.4	Αποτυχία συνομιλίας	81
4.4.5	«Επιδιόρθωση» συνομιλίας	82
4.4.6	Αίτημα για αποσαφήνιση	84
4.4.7	Τερματισμός αλληλεπίδρασης	85
4.4.8	Συζητήσεις που το παιδί «κρυφακούει»	87
4.4.9	Συμμετοχή σε μια συζήτηση	88
4.5	ΠΟΙΚΙΛΙΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ	89
4.5.1	Πρόσωπο	89
4.5.2	Περίσταση	91
4.5.3	Χρόνος	92
4.5.4	Θέμα	93
4.5.5	Βιβλία	97
4.5.6	Η χρήση της γλώσσα στο παιχνίδι	98
4.5.7	Αλληλεπίδραση συνομηλίκων	99
4.5.8	Η συμμόρφωση με τις κοινωνικές συμβάσεις	101

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	103
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	107
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α	108
Ερωτηματολόγιο Πτυχιακής Εργασίας	108
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β	125
Η ανάπτυξη του Pragmatics Profile	125

Περιεχόμενα Πινάκων

Πίνακας 1 Κατανομές συχνοτήτων & ποσοστά των ερωτηθέντων ως προς τον τρόπο με τον οποίο το παιδί τραβάει την προσοχή των γονιών στον εαυτό του	38
Πίνακας 2 Κατανομές συχνοτήτων και ποσοστά των ερωτηθέντων ως προς το εάν αυτοί και το παιδί προχωρούσαν κατά μήκος του δρόμου ή περπατούσαν σε ένα πάρκο και το παιδί έβλεπε κάτι ενδιαφέρον, τι θα έκανε	39
Πίνακας 3 Κατανομές συχνοτήτων και ποσοστά των ερωτηθέντων ως προς το εάν ήταν στην κουζίνα μαζί με το παιδί και έβλεπε κάτι που ήθελε να φάει ενώ αυτό ήταν μακριά, πώς θα τους ενημέρωνε.....	41
Πίνακας 4 Κατανομές συχνοτήτων και ποσοστά των ερωτηθέντων ως προς το πώς το παιδί τους θα ενημερώσει ότι θέλει να το σηκώσουν όρθιο	43
Πίνακας 5 Κατανομές συχνοτήτων και ποσοστά των ερωτηθέντων ως προς το εάν το παιδί τους χρειάζεται τη βοήθειά τους, για παράδειγμα, αν ήταν πάνω σε ένα παιχνίδι με ρόδες (π.χ. αυτοκινητάκι ή ποδήλατο) και είχε σφηνώσει ή χρειαζόταν να βγάλει τη ζώνη για να βγει από το αμαξάκι, τι θα έκανε.....	44
Πίνακας 6 Κατανομές συχνοτήτων και ποσοστά των ερωτηθέντων ως προς το εάν το παιδί χοροπηδούσε πάνω και κάτω στα γόνατά των γονιών και ήθελε να το κάνει πάλι, πώς θα τους ενημέρωνε.....	46
Πίνακας 7 Κατανομές συχνοτήτων και ποσοστά των ερωτηθέντων ως προς το εάν το παιδί τους παρατηρήσει κάτι καινούριο στο σπίτι, πώς θα ρωτήσει για αυτό .	47
Πίνακας 8 Κατανομές συχνοτήτων και ποσοστά των ερωτηθέντων ως προς το εάν το παιδί είναι στο τραπέζι και του δίνουν κάποια φαγητά που δεν θέλει, τι κάνει	49
Πίνακας 9 Κατανομές συχνοτήτων και ποσοστά των ερωτηθέντων ως προς το πώς αντιδράει το παιδί όταν ένα γνωστό τους πρόσωπο έρχεται στο σπίτι τους	50
Πίνακας 10 Κατανομές συχνοτήτων και ποσοστά των ερωτηθέντων ως προς το τι κάνει το παιδί όταν κάποιος φεύγει	52
Πίνακας 11 Κατανομές συχνοτήτων και ποσοστά των ερωτηθέντων ως προς το εάν το παιδί απολαμβάνει κάτι, πώς το δείχνει	53
Πίνακας 12 Κατανομές συχνοτήτων και ποσοστά των ερωτηθέντων ως προς το εάν το παιδί έχει χτυπήσει ή είναι αναστατωμένο από κάτι, πώς τους ενημερώνει	55

Πίνακας 13 Κατανομές συχνοτήτων και ποσοστά των ερωτηθέντων ως προς το «εάν προσπαθούν να βοηθήσουν το παιδί τους να κάνει κάτι όπως για παράδειγμα να ντυθεί και το παιδί θέλει να το κάνει αυτό χωρίς βοήθεια, πώς το δηλώνει».....	56
Πίνακας 14 Κατανομές συχνοτήτων και ποσοστά των ερωτηθέντων ως προς το όταν το παιδί αναγνωρίζει ένα αντικείμενο που βλέπει, πώς το κατονομάζει.....	58
Πίνακας 15 Κατανομές συχνοτήτων και ποσοστά των ερωτηθέντων ως προς το εάν βάλουν κάποια αντικείμενα μακριά από το παιδί και βλέπει κάτι που τον/την ενδιαφέρει, τι είδους σχόλια είναι πιθανόν ότι θα κάνει.....	59
Πίνακας 16 Κατανομές συχνοτήτων και ποσοστά των ερωτηθέντων ως προς το εάν το παιδί παρατηρήσει ότι κάτι λείπει από το σημείο που συνήθως περιμένει να είναι, τι είδους σχόλια κάνει	61
Πίνακας 17 Κατανομές συχνοτήτων και ποσοστά των ερωτηθέντων ως προς το εάν κάτι συμβεί, ενώ δεν είναι οι γονείς κοντά (για παράδειγμα, κάτι έχει σπάσει, κάποιος έχει χτυπήσει), πώς το παιδί θα τους ενημερώσει γι' αυτό.....	62
Πίνακας 18 Κατανομές συχνοτήτων και ποσοστά των ερωτηθέντων ως προς το εάν θέλουν να τραβήξουν την προσοχή του παιδιού, πώς το κάνουν.....	64
Πίνακας 19 Κατανομές συχνοτήτων και ποσοστά των ερωτηθέντων ως προς το εάν κάθονται κοντά στο παιδί και του ομιλούν, πώς γενικά ανταποκρίνεται.....	65
Πίνακας 20 Κατανομές συχνοτήτων και ποσοστά των ερωτηθέντων ως προς το εάν δείχνουν κάτι στο παιδί που θέλουν να κοιτάξει, τι συνήθως κάνει.....	66
Πίνακας 21 Κατανομές συχνοτήτων και ποσοστά των ερωτηθέντων ως προς το «όταν μιλούν στο παιδί, πώς ξέρουν ότι συνειδητοποιεί ότι μιλούν σε αυτόν/αυτή»	68
Πίνακας 22 Κατανομές συχνοτήτων και ποσοστά των ερωτηθέντων ως προς το εάν δώσουν στο παιδί μια εντολή, όπως για παράδειγμα “πήγαινε και πάρε τα παπούτσια σου”, τότε πώς ανταποκρίνεται.....	69
Πίνακας 23 Κατανομές συχνοτήτων και ποσοστά των ερωτηθέντων ως προς το εάν ρωτήσουν το παιδί για πληροφορίες, για παράδειγμα, “Τι έχεις κάνει;” ή “Πώς είσαι;” πώς ενδέχεται να αντιδράσει.....	71
Πίνακας 24 Κατανομές συχνοτήτων και ποσοστά των ερωτηθέντων ως προς το πώς το παιδί αντιδρά σε ένα αγαπημένο του παιδικό τραγουδάκι ή στιχάκι	72
Πίνακας 25 Κατανομές συχνοτήτων και ποσοστά των ερωτηθέντων ως προς το τι είδους πράγματα κάνουν το παιδί να γελάει.....	74

Πίνακας 26 Κατανομές συχνοτήτων και ποσοστά των ερωτηθέντων ως προς το εάν πουν «όχι» στο παιδί πώς συνήθως ανταποκρίνεται	75
Πίνακας 27 Κατανομές συχνοτήτων και ποσοστά των ερωτηθέντων ως προς το εάν λένε “σε ένα λεπτό”, πώς το παιδί ανταποκρίνεται	76
Πίνακας 28 Κατανομές συχνοτήτων και ποσοστά των ερωτηθέντων ως προς το όταν οι γονείς και το παιδί παίζουν μεταξύ τους, πώς το παιδί παίρνει μέρος	77
Πίνακας 29 Κατανομές συχνοτήτων και ποσοστά των ερωτηθέντων ως προς το εάν το παιδί θέλει να ξεκινήσει μια συζήτηση ή ένα παιχνίδι μαζί τους, πώς το κάνει	79
Πίνακας 30 Κατανομές συχνοτήτων και ποσοστά των ερωτηθέντων ως προς το όταν μια συνομιλία ή ένα παιχνίδι έχει ξεκινήσει, πώς συνεχίζεται	80
Πίνακας 31 Κατανομές συχνοτήτων και ποσοστά των ερωτηθέντων ως προς το όταν μια συνομιλία ανάμεσα στους γονείς και το παιδί γίνεται δύσκολη, ποιος είναι ο συνήθης λόγος γι’ αυτό	81
Πίνακας 32 Κατανομές συχνοτήτων και ποσοστά των ερωτηθέντων ως προς το εάν το παιδί προσπαθεί να τους πει κάτι και δεν το έχουν καταλάβει, τι κάνει το παιδί γι’ αυτό	83
Πίνακας 33 Κατανομές συχνοτήτων και ποσοστά των ερωτηθέντων ως προς το εάν το παιδί δεν καταλαβαίνει κάτι που του λένε, πώς το δείχνει	84
Πίνακας 34 Κατανομές συχνοτήτων και ποσοστά των ερωτηθέντων ως προς το πώς καταλήγει συνήθως μια αλληλεπίδραση ανάμεσα σε αυτούς και το παιδί	86
Πίνακας 35 Κατανομές συχνοτήτων και ποσοστά των ερωτηθέντων ως προς το πώς το παιδί αντιδρά σε συζητήσεις που κρυφακούει	87
Πίνακας 36 Κατανομές συχνοτήτων και ποσοστά των ερωτηθέντων ως προς το εάν το παιδί, προσπαθεί να συμμετάσχει σε μια συζήτηση που μιλούν οι άλλοι άνθρωποι, πώς προσπαθεί να το κάνει	88
Πίνακας 37 Κατανομές συχνοτήτων και ποσοστά των ερωτηθέντων ως προς το εάν υπάρχουν άνθρωποι που αρέσει στο παιδί να είναι μαζί τους ή να μιλάει περισσότερο από άλλους	90
Πίνακας 38 Κατανομές συχνοτήτων και ποσοστά των ερωτηθέντων ως προς το εάν υπάρχουν περιστάσεις στις οποίες το παιδί είναι πιο επικοινωνιακό	91
Πίνακας 39 Κατανομές συχνοτήτων και ποσοστά των ερωτηθέντων ως προς το σε ποιες ώρες της ημέρας είναι πιθανότερο το παιδί να είναι επικοινωνιακό	92

Πίνακας 40 Κατανομές συχνοτήτων και ποσοστά των ερωτηθέντων ως προς το για ποια πράγματα αρέσει στο παιδί να συζητάει	94
Πίνακας 41 Κατανομές συχνοτήτων και ποσοστά των ερωτηθέντων ως προς το εάν υπάρχουν φορές που το παιδί κάνει ερωτήσεις σχετικά με αφηρημένες ιδέες, όπως ο Θεός, ο θάνατος, το πώς ο κόσμος άρχισε και τι είδους πράγματα συζητάει .	96
Πίνακας 42 Κατανομές συχνοτήτων και ποσοστά των ερωτηθέντων ως προς το πώς ανταποκρίνεται το παιδί στα βιβλία.....	97
Πίνακας 43 Κατανομές συχνοτήτων και ποσοστά των ερωτηθέντων ως προς το όταν το παιδί παίζει, τι είδους συζητήσεις κάνει ή τι είδους ήχους κάνει	98
Πίνακας 44 Κατανομές συχνοτήτων και ποσοστά των ερωτηθέντων ως προς το όταν το παιδί είναι με άλλα παιδιά, πώς συμμετέχει.....	100
Πίνακας 45 Κατανομές συχνοτήτων και ποσοστά των ερωτηθέντων ως προς το σε ποιο βαθμό δείχνει το παιδί να συνειδητοποιεί την ανάγκη να είναι ευγενής και να χρησιμοποιεί τις κοινωνικές συμβάσεις στις συνομιλίες του	101
Πίνακας 46 Κατανομές συχνοτήτων των ερωτηθέντων ως προς το σε ποιο βαθμό δείχνει το παιδί να συνειδητοποιεί την ανάγκη να είναι ευγενής και να χρησιμοποιεί τις κοινωνικές συμβάσεις στις συνομιλίες του	102

Περιεχόμενα Σχημάτων

Σχήμα 1 Κατανομές συχνοτήτων των ερωτηθέντων ως προς τον τρόπο με τον οποίο το παιδί τραβάει την προσοχή των γονιών στον εαυτό του.....	38
Σχήμα 2 Κατανομές συχνοτήτων των ερωτηθέντων ως προς το εάν αυτοί και το παιδί προχωρούσαν κατά μήκος του δρόμου ή περπατούσαν σε ένα πάρκο και το παιδί έβλεπε κάτι ενδιαφέρον, τι θα έκανε	40
Σχήμα 3 Κατανομές συχνοτήτων των ερωτηθέντων ως προς το εάν ήταν στην κουζίνα μαζί με το παιδί και έβλεπε κάτι που ήθελε να φάει ενώ αυτό ήταν μακριά, πώς θα τους ενημέρωνε.....	42
Σχήμα 4 Κατανομές συχνοτήτων των ερωτηθέντων ως προς το πώς το παιδί τους θα ενημερώσει ότι θέλει να το σηκώσουν όρθιο	43
Σχήμα 5 Κατανομές συχνοτήτων των ερωτηθέντων ως προς το εάν το παιδί τους χρειάζεται τη βοήθειά τους, για παράδειγμα, αν ήταν πάνω σε ένα παιχνίδι με ρόδες (π.χ. αυτοκινητάκι ή ποδήλατο) και είχε σφηνώσει ή χρειαζόταν να βγάλει τη ζώνη για να βγει από το αμαξάκι, τι θα έκανε.....	45
Σχήμα 6 Κατανομές συχνοτήτων των ερωτηθέντων ως προς το εάν το παιδί χοροπηδούσε πάνω και κάτω στα γόνατά των γονιών και ήθελε να το κάνει πάλι, πώς θα τους ενημέρωνε.....	46
Σχήμα 7 Κατανομές συχνοτήτων των ερωτηθέντων ως προς το εάν το παιδί τους παρατηρήσει κάτι καινούριο στο σπίτι, πώς θα ρωτήσει για αυτό.....	48
Σχήμα 8 Κατανομές συχνοτήτων των ερωτηθέντων ως προς το εάν το παιδί είναι στο τραπέζι και του δίνουν κάποια φαγητά που δεν θέλει, τι κάνει	49
Σχήμα 9 Κατανομές συχνοτήτων των ερωτηθέντων ως προς το πώς αντιδράει το παιδί όταν ένα γνωστό τους πρόσωπο έρχεται στο σπίτι τους.....	51
Σχήμα 10 Κατανομές συχνοτήτων των ερωτηθέντων ως προς το τι κάνει το παιδί όταν κάποιος φεύγει.....	52
Σχήμα 11 Κατανομές συχνοτήτων των ερωτηθέντων ως προς το εάν το παιδί απολαμβάνει κάτι, πώς το δείχνει.....	54
Σχήμα 12 Κατανομές συχνοτήτων των ερωτηθέντων ως προς το εάν το παιδί έχει χτυπήσει ή είναι αναστατωμένο από κάτι, πώς τους ενημερώνει.....	55

Σχήμα 13 Κατανομές συχνοτήτων των ερωτηθέντων ως προς το «εάν προσπαθούν να βοηθήσουν το παιδί τους να κάνει κάτι όπως για παράδειγμα να ντυθεί και το παιδί θέλει να το κάνει αυτό χωρίς βοήθεια, πώς το δηλώνει».....	57
Σχήμα 14 Κατανομές συχνοτήτων των ερωτηθέντων ως προς το όταν το παιδί αναγνωρίζει ένα αντικείμενο που βλέπει, πώς το κατονομάζει.....	58
Σχήμα 15 Κατανομές συχνοτήτων των ερωτηθέντων ως προς το εάν βάλουν κάποια αντικείμενα μακριά από το παιδί και βλέπει κάτι που τον/την ενδιαφέρει, τι είδους σχόλια είναι πιθανόν ότι θα κάνει	60
Σχήμα 16 Κατανομές συχνοτήτων των ερωτηθέντων ως προς το εάν το παιδί παρατηρήσει ότι κάτι λείπει από το σημείο που συνήθως περιμένει να είναι, τι είδους σχόλια κάνει.....	61
Σχήμα 17 Κατανομές συχνοτήτων των ερωτηθέντων ως προς το εάν κάτι συμβεί, ενώ δεν είναι οι γονείς κοντά (για παράδειγμα, κάτι έχει σπάσει, κάποιος έχει χτυπήσει), πώς το παιδί θα τους ενημερώσει γι' αυτό.....	63
Σχήμα 18 Κατανομές συχνοτήτων των ερωτηθέντων ως προς το εάν θέλουν να τραβήξουν την προσοχή του παιδιού, πώς το κάνουν	64
Σχήμα 19 Κατανομές συχνοτήτων των ερωτηθέντων ως προς το εάν κάθονται κοντά στο παιδί και του ομιλούν, πώς γενικά ανταποκρίνεται.....	65
Σχήμα 20 Κατανομές συχνοτήτων των ερωτηθέντων ως προς το εάν δείχνουν κάτι στο παιδί που θέλουν να κοιτάξει, τι συνήθως κάνει.....	67
Σχήμα 21 Κατανομές συχνοτήτων των ερωτηθέντων ως προς το «όταν μιλούν στο παιδί, πώς ξέρουν ότι συνειδητοποιεί ότι μιλούν σε αυτόν/αυτή».....	68
Σχήμα 22 Κατανομές συχνοτήτων των ερωτηθέντων ως προς το εάν δώσουν στο παιδί μια εντολή, όπως για παράδειγμα “πήγαινε και πάρε τα παπούτσια σου”, τότε πώς ανταποκρίνεται	70
Σχήμα 23 Κατανομές συχνοτήτων των ερωτηθέντων ως προς το εάν ρωτήσουν το παιδί για πληροφορίες, για παράδειγμα, “Τι έχεις κάνει;” ή “Πώς είσαι;” πώς ενδέχεται να αντιδράσει.....	71
Σχήμα 24 Κατανομές συχνοτήτων των ερωτηθέντων ως προς το πώς το παιδί αντιδρά σε ένα αγαπημένο του παιδικό τραγουδάκι ή στιχάκι.....	73
Σχήμα 25 Κατανομές συχνοτήτων των ερωτηθέντων ως προς το τι είδους πράγματα κάνουν το παιδί να γελάει	74
Σχήμα 26 Κατανομές συχνοτήτων των ερωτηθέντων ως προς το εάν πουν «όχι» στο παιδί πώς συνήθως ανταποκρίνεται	75

Σχήμα 27 Κατανομές συχνοτήτων των ερωτηθέντων ως προς το εάν λένε “σε ένα λεπτό”, πώς το παιδί ανταποκρίνεται.....	76
Σχήμα 28 Κατανομές συχνοτήτων των ερωτηθέντων ως προς το όταν οι γονείς και το παιδί παίζουν μεταξύ τους, πώς το παιδί παίρνει μέρος	78
Σχήμα 29 Κατανομές συχνοτήτων των ερωτηθέντων ως προς το εάν το παιδί θέλει να ξεκινήσει μια συζήτηση ή ένα παιχνίδι μαζί τους, πώς το κάνει.....	79
Σχήμα 30 Κατανομές συχνοτήτων των ερωτηθέντων ως προς το όταν μια συνομιλία ή ένα παιχνίδι έχει ξεκινήσει, πώς συνεχίζεται	80
Σχήμα 31 Κατανομές συχνοτήτων των ερωτηθέντων ως προς το όταν μια συνομιλία ανάμεσα στους γονείς και το παιδί γίνεται δύσκολη, ποιος είναι ο συνήθης λόγος γι’ αυτό	82
Σχήμα 32 Κατανομές συχνοτήτων των ερωτηθέντων ως προς το εάν το παιδί προσπαθεί να τους πει κάτι και δεν το έχουν καταλάβει, τι κάνει το παιδί γι’ αυτό ...	83
Σχήμα 33 Κατανομές συχνοτήτων των ερωτηθέντων ως προς το εάν το παιδί δεν καταλαβαίνει κάτι που του λένε, πώς το δείχνει	85
Σχήμα 34 Κατανομές συχνοτήτων των ερωτηθέντων ως προς το πώς καταλήγει συνήθως μια αλληλεπίδραση ανάμεσα σε αυτούς και το παιδί.....	86
Σχήμα 35 Κατανομές συχνοτήτων των ερωτηθέντων ως προς το πώς το παιδί αντιδρά σε συζητήσεις που κρυφακούει.....	87
Σχήμα 36 Κατανομές συχνοτήτων των ερωτηθέντων ως προς το εάν το παιδί, προσπαθεί να συμμετάσχει σε μια συζήτηση που μιλούν οι άλλοι άνθρωποι, πώς προσπαθεί να το κάνει	89
Σχήμα 37 Κατανομές συχνοτήτων των ερωτηθέντων ως προς το εάν υπάρχουν άνθρωποι που αρέσει στο παιδί να είναι μαζί τους ή να μιλάει περισσότερο από άλλους.....	90
Σχήμα 38 Κατανομές συχνοτήτων των ερωτηθέντων ως προς το εάν υπάρχουν περιστάσεις στις οποίες το παιδί είναι πιο επικοινωνιακό.....	91
Σχήμα 39 Κατανομές συχνοτήτων των ερωτηθέντων ως προς το σε ποιες ώρες της ημέρας είναι πιθανότερο το παιδί να είναι επικοινωνιακό	93
Σχήμα 40 Κατανομές συχνοτήτων των ερωτηθέντων ως προς το για ποια πράγματα αρέσει στο παιδί να συζητάει.....	95
Σχήμα 41 Κατανομές συχνοτήτων των ερωτηθέντων ως προς το εάν υπάρχουν φορές που το παιδί κάνει ερωτήσεις σχετικά με αφηρημένες ιδέες, όπως ο Θεός, ο θάνατος, το πώς ο κόσμος άρχισε και τι είδους πράγματα συζητάει.....	96

Σχήμα 42 Κατανομές συχνοτήτων των ερωτηθέντων ως προς το πώς ανταποκρίνεται το παιδί στα βιβλία.....	97
Σχήμα 43 Κατανομές συχνοτήτων των ερωτηθέντων ως προς το όταν το παιδί παίζει, τι είδους συζητήσεις κάνει ή τι είδους ήχους κάνει	99
Σχήμα 44 Κατανομές συχνοτήτων των ερωτηθέντων ως προς το όταν το παιδί είναι με άλλα παιδιά, πώς συμμετέχει.....	100

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο αυτισμός είναι μια διάχυτη αναπτυξιακή διαταραχή, η οποία διακρίνεται από μειωμένη κοινωνική αλληλεπίδραση και επικοινωνία, καθώς και από περιορισμένη, επαναλαμβανόμενη και στερεότυπη συμπεριφορά. Η διαταραχή αυτή πλήττει συνήθως τα μικρά παιδιά ενώ όλες οι ενδείξεις που σηματοδοτούν την εμφάνιση του αυτισμού ξεκινούν πριν το παιδί κλείσει τα τρία χρόνια της ζωής του. Δυστυχώς, ο αυτισμός δεν θεραπεύεται απόλυτα και διαρκεί μία ολόκληρη ζωή ενώ, όπως έχει αποδειχθεί επιστημονικά, είναι παρών από τη γέννηση του παιδιού. Θα πρέπει επιπλέον να αναφερθεί πως ο αυτισμός επηρεάζει άμεσα τη ζωή του παιδιού που υποφέρει από αυτόν, αλλά μεταβάλλει και τη ζωή των οικείων του, οι οποίοι καλούνται πλέον να λειτουργούν έχοντας ως άξονά τους το αυτιστικό παιδί.

Κυριότερο χαρακτηριστικό αυτή της διαταραχής αποτελεί η δυσκολία ανάπτυξης ορισμένων ψυχολογικών δεξιοτήτων, που ωστόσο παίζουν καθοριστικό ρόλο στην ψυχο-κοινωνική λειτουργία και επάρκεια του ανθρώπου καθώς έχουν άμεση σχέση με τις κοινωνικές συναναστροφές, την επικοινωνία και την οργάνωση των διαφόρων τομέων της ανθρώπινης ζωής. Στις περιοχές αυτές, τα αυτιστικά άτομα εμφανίζουν σημαντικές δυσκολίες και χαρακτηριστικές αποκλίσεις, μερικές από τις οποίες σχετίζονται και με τη χρήση της γλώσσας στον καθημερινό λόγο.

Στην παρούσα εργασία ασχολούμαστε με τη σύνδεση αυτισμού και προβλημάτων που αυτός προκαλεί στην πραγματολογική χρήση της γλώσσας από τα αυτιστικά άτομα. Η εργασία μας χωρίζεται σε δύο κομμάτια, ένα καθαρά θεωρητικό, όπου παρουσιάζονται όλες οι πλευρές του αυτισμού, και ένα ερευνητικό, στο οποίο μελετώνται οι διαστάσεις του αυτισμού σε εμπειρικό επίπεδο. Το ερευνητικό κομμάτι έχει σχεδιαστεί πάνω στη χρήση αποτελεσμάτων που συγκεντρώθηκαν έπειτα από στοχευμένη έρευνα ερωτηματολογίου που πραγματοποίησε η γράφουσα.

Ειδικότερα, στο πρώτο κεφάλαιο της εργασίας μας κάνουμε μια εισαγωγή στο ζήτημα του αυτισμού, καταγράφοντας τη φύση του, τα χαρακτηριστικά του, τα «συμπτώματά» του αλλά και ορισμένες διαπιστώσεις που εξαγάγαμε μετά και τη μελέτη όλων των παραπάνω παραμέτρων. Έτσι, ο αναγνώστης της μελέτης μας θα έχει τη δυνατότητα να έχει μια πρώτη επαφή με το ένα από τα δύο σκέλη που

εξετάζουμε, προκειμένου να ενημερωθεί για τη συγκεκριμένη διαταραχή. Το δεύτερο κεφάλαιο αναφέρεται στη γλώσσα και πιο συγκεκριμένα στην έννοια της γλώσσας και στον τρόπο που αυτή πραγματώνεται αλλά και στο συσχετισμό της με την επικοινωνία. Με αυτό τον τρόπο, ο αναγνώστης θα κατανοήσει το ρόλο και τη σημασία που έχει η γλώσσα για τον άνθρωπο αλλά και για την επίτευξη της επικοινωνίας.

Το τρίτο κεφάλαιο, με το οποίο ολοκληρώνεται η θεωρητική προσέγγιση του αντικείμενου της μελέτης μας, είναι αφιερωμένο αποκλειστικά στην αλληλένδετη σχέση ανάμεσα στον αυτισμό και τα προβλήματα που αυτός επιφέρει στα αυτιστικά άτομα με τον περιορισμό της πραγματολογικής χρήσης της γλώσσας. Πιο συγκεκριμένα, παρουσιάζονται οι πραγματολογικές δυσκολίες και τα προβλήματα που καλείται να αντιμετωπίσει ένα αυτιστικό άτομο, αιτίες δηλαδή που περιορίζουν σε μεγάλο βαθμό την περαιτέρω εξέλιξη της ζωής του. Τέλος, το ερευνητικό κομμάτι της εργασίας έχει ως στόχο να μελετήσει σε καθαρά εμπειρικό επίπεδο τις διαστάσεις του αυτισμού αλλά και τους τρόπους με τους οποίους αυτός εμφανίζεται στα μικρά παιδιά. Βασισμένο σε ένα κατάλληλο ερωτηματολόγιο που σχεδιάστηκε γι' αυτό το σκοπό, το ερευνητικό κομμάτι καταδεικνύει ποιους τομείς της ανθρώπινης λειτουργίας πλήττει ο αυτισμός, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στα προβλήματα επικοινωνίας που αντιμετωπίζει ένα αυτιστικό παιδί. Με αυτό τον τρόπο, ο αναγνώστης θα μπορέσει να διαπιστώσει με απτά στοιχεία τα εμπόδια που θέτει ο αυτισμός σε πραγματολογικό επίπεδο.

Κλείνουμε αυτή τη μικρή εισαγωγή στην εργασία μας αναφερόμενοι στη μεθοδολογική διαδικασία που ακολουθήσαμε για την εκπόνησή της. Συγκεκριμένα, βασιστήκαμε στη μελέτη βιβλιογραφίας που έχει εκδοθεί πρόσφατα και σχετίζεται με το θέμα του αυτισμού αλλά και της πραγματολογίας αλλά και σε έγκριτες ηλεκτρονικές πηγές (ιστοσελίδες). Το ερευνητικό κομμάτι έχει βασιστεί στη μέθοδο της έρευνας με ερωτηματολόγιο καθώς θεωρούμε πως είναι και το πλέον κατάλληλο για τους σκοπούς της εργασίας μας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 ΠΡΟΣΕΓΓΙΖΟΝΤΑΣ ΤΗΝ ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΑΥΤΙΣΜΟΥ

Όπως διαβάζουμε στην Siff Exkorn (2005: 6) η λέξη *αυτισμός* προέρχεται από την ελληνική λέξη «αυτός» με τη διάσταση της έννοιας «ο εαυτός μου». Ακόμα κι αν ο αυτισμός φαίνεται να είναι μια σχετικά νέα χρονικά «πάθηση», παρ' όλα αυτά κάποιες από τις πρώτες αναφορές για την ύπαρξη του αυτισμού ως διαταραχή συμπεριφοράς υπάρχουν ήδη από τον 18^ο αιώνα. Ωστόσο, ήταν το 1911 όταν ο Ελβετός ψυχίατρος Bleuler ανέφερε τον όρο «αυτισμός» στην έρευνά του για τους σχιζοφρενικούς ασθενείς. Και αυτό γιατί παρατήρησε ότι αυτοί οι ασθενείς ήταν αποκομμένοι από το υπόλοιπο περιβάλλον τους και εξαιρετικά αφοσιωμένοι στις δικές τους σκέψεις.¹

Στα γραφόμενα της Siff Exkorn (2005: 6) βρίσκουμε επίσης πως ήταν ο Kanner και ο Asperger οι πρωτοπόροι στη μελέτη του αυτισμού, έτσι όπως εμείς τον γνωρίζουμε μέχρι σήμερα. Στις αρχές της δεκαετίας του 1940 οι δύο αυτοί ερευνητές μελέτησαν αυτιστικά παιδιά όχι σε συνάρτηση με σχιζοφρενικούς ασθενείς, αλλά βάσει των κλινικών συμπτωμάτων που εμείς γνωρίζουμε μέχρι σήμερα. Η καινοτομία αυτή είναι άλλωστε που επέτρεψε να έχουμε μια εμφανή εικόνα για την περίπτωση του αυτισμού, εικόνα που έχει διατηρηθεί έως τις μέρες μας.²

1.1 Αυτισμός

Τι είναι όμως ουσιαστικά ο αυτισμός; Όπως διαβάζουμε στην ιστοσελίδα της Ελληνικής Εταιρείας Προστασίας Αυτιστικών Ατόμων (ΕΕΠΑΑ) ο αυτισμός αποτελεί μια σοβαρή νευρο-ψυχιατρική διαταραχή, που διαρκεί μία ολόκληρη ζωή και είναι συνήθως παρούσα από τη γέννηση του παιδιού. Στο πλαίσιο αυτής της διαταραχής εμποδίζεται ή δυσκολεύεται η ανάπτυξη ορισμένων ψυχολογικών δεξιοτήτων, που είναι ζωτικές για την ψυχο-κοινωνική λειτουργία και επάρκεια του ανθρώπου. Οι δεξιότητες αυτές σχετίζονται με την κοινωνική συναλλαγή και αμοιβαιότητα, την επικοινωνία και

¹ βλ. Siff Exkorn, K. (2005), *The autism sourcebook*, United States: PerfectBound

² βλ. Siff Exkorn, K. (2005), *ό.π.*

την οργάνωση πρόσφορης και σκόπιμης δραστηριότητας. Στις περιοχές αυτές, τα αυτιστικά άτομα εμφανίζουν σημαντικές δυσκολίες και χαρακτηριστικές αποκλίσεις.³

Εξετάζοντας σε βαθύτερο επίπεδο τον ορισμό που δώσαμε παραπάνω για το φαινόμενο του αυτισμού θα θέλαμε να εστιάσουμε σε ορισμένα σημεία αυτού, προκειμένου να καταστήσουμε ακόμη πιο σαφή την συγκεκριμένη έννοια. Ο αυτισμός λοιπόν, αποτελεί μια διαταραχή που πηγάζει τόσο από το νευρολογικό κομμάτι του ανθρώπινου οργανισμού όσο και από το ψυχολογικό κομμάτι. Θα μπορούσαμε να πούμε πως ο αυτισμός είναι μια νευρολογική «πάθηση» που εμπεριέχει μέσα της στοιχεία που επηρεάζουν άμεσα και το ψυχικό κομμάτι του ανθρώπου. Ο όρος «πάθηση» τοποθετήθηκε εσκεμμένα μέσα σε εισαγωγικά κι αυτό γιατί η έννοια της πάθησης έχει άμεση σχέση με την έννοια της «ίασης», δηλαδή της θεραπείας. Ο αυτισμός όμως δεν είναι μια θεραπεύσιμη ασθένεια. Το αντίθετο μάλιστα καθώς «συνοδεύει» το άτομο από την αρχή της ζωής του έως το τέλος της, κάνοντάς τη με αυτό τον τρόπο δύσκολη τόσο για αυτόν που αντιμετωπίζει τον αυτισμό όσο και για το οικείο περιβάλλον του.

Ο αυτισμός «πλήττει» ίσως τις πιο σημαντικές λειτουργίες του ανθρώπινου οργανισμού καθώς αυτός καλείται να αντιμετωπίσει τόσο το σωματικό πρόβλημα, εξαιτίας της μείωσης των νευρολογικών ικανοτήτων, όσο και το ψυχολογικό, λόγω της άμεσης επίδρασης του αυτισμού στο κομμάτι των ανθρώπινων δεξιοτήτων που σχετίζονται με την ψυχοκοινωνική λειτουργία και επάρκεια. Με λίγα λόγια, από τον αυτισμό επηρεάζονται οι λειτουργίες και τις δεξιότητες που σχετίζονται με τις διαπροσωπικές σχέσεις και την ανάπτυξη υγιών κοινωνικών συναλλαγών με αποτέλεσμα ένα αυτιστικό άτομο να μην είναι ικανό να πραγματοποιήσει μια επιτυχή επικοινωνιακή πράξη.

Όπως έχουμε δει μέχρι στιγμής, ο αυτισμός αποτελεί μια ύπουλη διαταραχή, η οποία προκαλεί ανεπανόρθωτες νευροψυχικές ζημιές στον πάσχοντα, ελαχιστοποιώντας το ενδεχόμενο για μια καλή ποιότητα ζωής. Ο χαρακτηρισμός του αυτισμού ως μια «ύπουλη» ασθένεια, μόνο άτοπος δεν είναι. Κι αυτό γιατί, όπως

³ Από την ιστοσελίδα της Ελληνικής Εταιρείας Προστασίας Αυτιστικών Ατόμων (ΕΕΠΑΑ) στον ιστότοπο

http://www.autismgreece.gr/index.php?option=com_content&task=view&id=34&Itemid=49&limit=1&limitstart=1

διαβάζουμε ξανά στην ιστοσελίδα της ΕΕΠΑΑ, υπάρχει ποικιλία ως προς τη μορφή των συμπτωμάτων, το συνδυασμό δυσκολιών και το βαθμό βαρύτητας. Επομένως τα αυτιστικά άτομα, από τη μια διαφέρουν σημαντικά από το φυσιολογικό ενώ από την άλλη, διαφέρουν και μεταξύ τους. Στην πλειοψηφία των περιπτώσεων, υπάρχει και κάποιος βαθμός νοητικής καθυστέρησης. Σε ένα μικρό σχετικά ποσοστό - περίπου στο 20% - η νοημοσύνη διατηρείται στο φυσιολογικό ή κοντά στο φυσιολογικό. Αυτισμός και νοητική καθυστέρηση συνυπάρχουν συχνά, αλλά οι δύο καταστάσεις δεν είναι ταυτόσημες. Εξάλλου, τα αυτιστικά άτομα που διατηρούν αντιληπτικές και νοητικές ικανότητες, πάλι παρουσιάζουν τις χαρακτηριστικές γνωσιακές, ψυχολογικές και συμπεριφοριστικές αποκλίσεις.⁴

Συνοπτικά, θα μπορούσαμε να πούμε πως ο αυτισμός σχεδόν σε όλες τις περιπτώσεις συνοδεύεται από έναν βαθμό απώλειας της νοητικής λειτουργίας, χωρίς βέβαια να αποκλείεται η συνύπαρξη του αυτισμού με την πλήρη νοητική λειτουργία. Δεν θα πρέπει ωστόσο να ταυτίζουμε τον αυτισμό με τη νοητική υστέρηση καθώς πρόκειται για δύο πράγματα εντελώς ετερόκλητα.

Όπως διαβάζουμε στην έρευνα του Εθνικού Συμβουλίου Ερευνών της Αμερικής (2001: 2) οι διαταραχές που εντάσσονται στο φάσμα του αυτισμού ποικίλουν ανάλογα τη σοβαρότητα των συμπτωμάτων, της ηλικίας που παρουσιάζονται αλλά και στην παρουσία διάφορων παραγόντων όπως είναι η νοητική και η γλωσσική καθυστέρηση. Έτσι, παρά το γεγονός ότι υπάρχουν ισχυρές και σταθερές ομοιότητες, ειδικά στο πεδίο των κοινωνικών ελλειμμάτων, εντούτοις δεν υπάρχει κάποιο μοναδικό στοιχείο συμπεριφοράς που να μπορούμε να το χαρακτηρίσουμε ως «χαρακτηριστικό στοιχείο» του αυτισμού ή οποιασδήποτε άλλης διαταραχής που εμπίπτει στο φάσμα του αυτισμού. Ομοίως, δεν υπάρχουν στοιχεία συμπεριφοράς που θα μπορούσαν να χαρακτηρίσουν ένα παιδί ή ένα άτομο γενικότερα ως αυτιστικό.⁵

⁴ βλ. υποσημ. αρ. 1

⁵ βλ. Lord, C. – McGee, J.P. (eds.) (2001), *Educating children with autism*, Washington, D.C.: National Research Council, National Academy Press

1.2 Ενδείξεις αυτισμού

Παρά όμως τις όποιες δυσκολίες ή παγίδες που κρύβονται στην προσπάθεια κατανόησης και διάγνωσης του αυτισμού, υπάρχουν ορισμένες ενδείξεις που μπορούν να αποτελέσουν προπομπούς για τη διαπίστωση του αυτισμού. Όπως παρατηρεί η Siff Ekorn (2005: 8-9) ο αυτισμός μπορεί να γίνει αντιληπτός από τις εξής στάσεις συμπεριφοράς του παιδιού:

- α. αν δεν «μπαμπαλίζει», δείχνει κάπου ή κάποιον με τα δάχτυλά του ή δεν κάνει γενικότερα κάποιες χειρονομίες με νόημα από την ηλικία του ενός έτους
- β. αν δεν έχει μιλήσει καθόλου μέχρι την ηλικία των δεκαέξι μηνών
- γ. αν δεν έχει αναπτύξει την ικανότητα να συνδυάζει δύο λέξεις μέχρι την ηλικία των δύο ετών
- δ. αν δεν ανταποκρίνεται στο άκουσμα του ονόματός του
- ε. αν χάνει τις δεξιότητές του αναφορικά με τη χρήση της γλώσσας ή τις κοινωνικές συναναστροφές
- στ. αν αποφεύγει την απευθείας επαφή με τα μάτια
- ζ. αν φαίνεται να μην γνωρίζει πώς να παίζει με τα παιχνίδια
- η. αν παρατάσσει σε υπερβολικό βαθμό τα παιχνίδια του ή άλλα αντικείμενα
- θ. αν φαίνεται να είναι δεμένο με ένα συγκεκριμένο παιχνίδι ή αντικείμενο
- ι. αν δεν χαμογελάει
- κ. αν κατά διαστήματα δείχνει να έχει προβλήματα ακοής.⁶

1.2.1 Επιπτώσεις αυτισμού

Βάσει λοιπόν των κριτηρίων που παρατίθενται παραπάνω προκειμένου να γίνει σαφές πότε έχουμε παρουσία του αυτισμού, θα μπορούσαμε να κατατάξουμε τα χαρακτηριστικά του αυτισμού ανά τις κατηγορίες που προσβάλλονται από την εμφάνισή του. Η κατηγοριοποίηση που γίνεται από την ΕΕΠΑΑ θεωρούμε πως είναι

⁶ βλ. Siff Ekorn, K. (2005), ό.π.

η πιο πλήρης και γι' αυτό το λόγο την παραθέτουμε αυτούσια. Έτσι, ο αυτισμός προκαλεί:

- 1. **σοβαρή επιβράδυνση στην γλωσσική ανάπτυξη και επικοινωνία.** Η γλώσσα εξελίσσεται πολύ αργά και κάποιες φορές δεν αναπτύσσεται καθόλου. Εάν τελικά αναπτυχθεί, η γλωσσική έκφραση παίρνει συνήθως παράδοξες μορφές ή γίνεται ασυνήθιστη χρήση λέξεων χωρίς καμία σύνδεση με την κανονική τους σημασία. Ακόμα και αυτοί που μπορούν να χρησιμοποιήσουν τη γλώσσα για να επικοινωνήσουν, μπορεί να χρησιμοποιούν ασυνήθιστες παρομοιώσεις ή να μιλούν με μία τυπική και μονότονη φωνή.*
- 2. **Σοβαρή επιβράδυνση στην κατανόηση των κοινωνικών σχέσεων.** Το αυτιστικό παιδί συχνά αποφεύγει να κοιτάζει τον άλλο στα μάτια, δεν θέλει να το παίρνουν αγκαλιά και φαίνεται να αποκόβεται από τον κόσμο γύρω του. Δεν φαίνεται να θέλει ή να ξέρει πως να παίζει με τα άλλα παιδιά. Η ικανότητά του να κάνει φίλιες είναι προβληματική και είναι ανίκανο να κατανοήσει τα συναισθήματα και τις απόψεις των άλλων ατόμων.*
- 3. **Ανακόλουθες μορφές αισθητηριακών αντιδράσεων.** Το αυτιστικό παιδί μπορεί κατά περιστάσεις να δώσει την εντύπωση πως είναι κωφό και πως δεν μπορεί να αντιδράσει σε λέξεις και άλλους ήχους. Άλλες στιγμές πάλι, το ίδιο παιδί μπορεί να ενοχληθεί υπερβολικά από έναν καθημερινό θόρυβο, όπως ο θόρυβος μιας ηλεκτρικής σκούπας, το γαύγισμα ενός σκύλου ή το κλάμα ενός μωρού. Το παιδί μπορεί να παρουσιάζει μια αναισθησία στον πόνο και μια έλλειψη ανταπόκρισης στο κρύο ή στη ζέση ή μια υπερβολική αντίδραση σε άλλα αισθητηριακά ερεθίσματα.*
- 4. **Ανομοιογενείς μορφές διανοητικών λειτουργιών.** Το αυτιστικό άτομο μπορεί να έχει ιδιαίτερες ικανότητες σε κάποιους συγκεκριμένους τομείς. Μπορεί να διαθέτει μέγιστη ικανότητα σε μερικές συγκεκριμένες λειτουργίες, σε σχέση με το γενικό επίπεδο λειτουργίας του (π.χ. ζωγραφική, μουσική, μαθηματικοί υπολογισμοί, απομνημόνευση γεγονότων). Περίπου 20%-30% των αυτιστικών ατόμων έχουν νοημοσύνη στον μέσο ή και πάνω από το μέσο όρο. Από την άλλη μεριά, η πλειοψηφία των παιδιών (70%-80%) παρουσιάζουν διάφορους βαθμούς νοητικής καθυστέρησης. Αυτός ο συνδυασμός διανοητικών μειονεξιών και δυνατοτήτων κάνει τον αυτισμό ιδιαίτερα πολύπλοκο.*

5. Έκδηλος περιορισμός δραστηριοτήτων και ενδιαφερόντων. Ένα άτομο που υποφέρει από Αυτισμό μπορεί να παρουσιάζει επαναλαμβανόμενες σωματικές κινήσεις, όπως χειροκρότημα, περιστροφές ή κούνημα κορμού. Μερικά άτομα με Αυτισμό μπορεί να μιλούν επίμονα ξανά και ξανά για το ίδιο θέμα. Το άτομο είναι, επίσης, πιθανό να έχει την ανάγκη να ακολουθεί την ίδια ρουτίνα ή το ίδιο πρόγραμμα κάθε μέρα κατά τις διάφορες δραστηριότητές του. Αν γίνουν αλλαγές στις συνήθειες, το παιδί ή ο ενήλικας αναστατώνεται πολύ και η αναστάτωση πολλές φορές προκαλεί έντονα διαταρακτικές συμπεριφορές όπως ξεσπάσματα οργής. Στις πιο σοβαρές περιπτώσεις, ένα άτομο με Αυτισμό μπορεί να παρουσιάσει αυτοκαταστροφική συμπεριφορά. Αυτό οφείλεται σε μια ανικανότητα να κατανοήσει και να επικοινωνήσει.⁷

1.2.2 Παρατηρήσεις

Παρά τις όποιες παρατηρήσεις που έχουμε κάνει μέχρι στιγμής για τον αυτισμό και την πραγμάτωσή του, θα πρέπει να έχουμε κατά νου ορισμένες συνθήκες. Όπως υπογραμμίζουν οι Williams και Wright (2004: 14) θα πρέπει να θυμόμαστε πως:

- δεν υπάρχει συγκεκριμένος τρόπος με τον οποίο ο αυτισμός κάνει την εμφάνισή του.
- Δεν υπάρχει συγκεκριμένη ηλικία κατά την οποία εμφανίζεται ο αυτισμός.
- Συνήθως τα συμπτώματα του αυτισμού εμφανίζονται σταδιακά.
- Συγκεκριμένα συμπτώματα μπορεί να διαφέρουν σε μεγάλο βαθμό καθώς η πλειοψηφία των παιδιών μπορεί να μην εμφανίσει όλα τα συμπτώματα του αυτισμού.
- Τα συμπτώματα ποικίλλουν ανάλογα με την ηλικία. Για παράδειγμα, κάποια τρίχρονα μπορεί να επαναλαμβάνουν συνεχώς φράσεις που ακούν αλλά να μην τις επαναλαμβάνουν στην ηλικία των επτά ετών.
- Η σοβαρότητα των συμπτωμάτων ποικίλλει. Για παράδειγμα, κάποια παιδιά μπορεί να αποφεύγουν τελείως την επαφή με τα μάτια τη στιγμή που άλλα παιδιά μπορεί απλώς να αντιμετωπίζουν λεπτές δυσκολίες.

⁷ βλ. υποσημ. αρ. 3

- Αν ένα παιδί εμφανίσει κάποιο από τα συμπτώματα του αυτισμού, δεν συνεπάγεται άμεσα ότι το παιδί είναι αυτιστικό. Πρέπει να λαμβάνουμε υπόψη μας πως πολλά από τα συμπτώματα έχουν τις ρίζες τους και σε διαφορετικές αιτίες πέραν του αυτισμού. Για παράδειγμα, η αποφυγή απευθείας επαφής με τα μάτια μπορεί να οφείλεται σε πιθανό άγχος που μπορεί να βιώνει το παιδί, και όχι απαραίτητα σε ένα ενδεχόμενο ύπαρξης αυτιστικής διαταραχής.⁸

1.3 Διαπιστώσεις

Κλείνοντας αυτό το κεφάλαιο θα θέλαμε να κάνουμε τις εξής διαπιστώσεις – παρατηρήσεις αναφορικά με τον αυτισμό, την εμφάνισή του και τις αρνητικές επιδράσεις που μπορεί να επιφέρει στη ζωή του πάσχοντα από αυτή την διαταραχή. Πρώτον, ο αυτισμός δεν είναι μια καθαρά ψυχική νόσος. Είναι ένα κράμα ψυχολογικών και νευρολογικών παραγόντων για τους οποίους δεν έχει υπάρξει, μέχρι στιγμής τουλάχιστον, ένας σαφής καθορισμός έτσι ώστε να μιλάμε με ακρίβεια για τις αιτίες που μπορούν να προκαλέσουν τον αυτισμό.

Δεύτερον, ο αυτισμός δεν πρέπει να συγχέεται με άλλες διαταραχές με τις οποίες παρουσιάζει κοινή συμπτωματολογία αλλά διαφορετική φύση. Ο αυτισμός από μόνος του αποτελεί μια ιδιάζουσα μορφή νευροψυχικής διαταραχής. Μπορεί στα περισσότερα περιστατικά διαταραχών, ιδίως όταν μιλάμε για ψυχικές περιπτώσεις, τα σημεία που μπορούμε να θεωρήσουμε ως συμπτώματα να συμπίπτουν σε μεγάλο βαθμό, εντούτοις όμως δε σημαίνει πως αποτελούν την ίδια ακριβώς πάθηση. Έτσι, η νοητική καθυστέρηση είναι ένα τελείως διαφορετικό πράγμα από τον αυτισμό, παρ' όλα αυτά όμως μπορεί να αποτελέσει ένδειξη για την παρουσία αυτισμού σε ένα παιδί.

Τέλος, θα πρέπει να αναφερθούμε και στο ευρύτερο πεδίο βλαβών που προκαλεί ο αυτισμός, κάνοντας με αυτό τον τρόπο δύσκολη τη ζωή τόσο του παιδιού ή του ενήλικα όσο και των οικείων προσώπων του. Όπως έχουμε παρουσιάσει αναλυτικά μέσα στα πλαίσια ανάπτυξης αυτού του κεφαλαίου η εμφάνιση του

⁸ βλ. Williams, C. – Barry Wright (2004), *How to live with Autism and Asperger Syndrome*, London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers

αυτισμού έχει ως άμεσο επακόλουθο τη μείωση των ικανοτήτων αναφορικά με συγκεκριμένες λειτουργίες του ανθρώπινου οργανισμού όπως είναι η γλωσσική πραγμάτωση και επικοινωνία, η ανεπάρκεια στην κατανόηση των κοινωνικών σχέσεων, η σύγχυση ως προς τη χρήση των αισθητηριακών δεξιοτήτων, ο περιορισμός του ενδιαφέροντος για την πραγματοποίηση πάσης φύσεως ενδιαφερόντων και δραστηριοτήτων αλλά και η ύπαρξη ανομοιογενών μορφών διανοητικών λειτουργιών. Από την αναφορά και μόνο όλων αυτών των τομέων που τυγχάνουν μειονεκτικής ανάπτυξης ή χρήσης εξαιτίας του αυτισμού γίνεται εμφανές ότι οι πάσχοντες από αυτισμό καλούνται να αντιμετωπίσουν αντιξοότητες που σχετίζονται τόσο με την καθημερινότητά τους όσο και με τις συναναστροφές τους με το κοινωνικό περιβάλλον, δυσχεραίνοντας με αυτό τον τρόπο την ποιότητα ζωής τους και αναγκάζοντας τον στενό τους κύκλο να υπομένει μια κατάσταση που συνεχώς θα υποτροπιάζει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 ΠΡΟΣΕΓΓΙΖΟΝΤΑΣ ΤΙΣ ΕΝΝΟΙΕΣ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

2.1 Η Γλώσσα

Ένα από τα σημεία που «πλήττονται» άμεσα από την εμφάνιση του αυτισμού σε ένα παιδί είναι και η δυσκολία στην χρήση και την κατανόηση της γλώσσας. Τι είναι όμως η γλώσσα; Κατά τον Μπαμπινιώτη (1998: 30) η γλώσσα αποτελεί έναν *κώδικα σημείων ορισμένης μορφής (γλωσσικής), με τα οποία επιτυγχάνεται η επικοινωνία μεταξύ των μελών μιας γλωσσικής κοινότητας. Ως κώδικας νοείται ένα κλειστό πεπερασμένο σε αριθμό σύστημα συστατικών στοιχείων με απαραίτητη δυνατότητα συνδυασμών.*⁹ Με λίγα λόγια, η γλώσσα είναι ένας ζωντανός οργανισμός, καθώς τα βασικά συστατικά της, οι λέξεις, μπορούν να συνδυαστούν ποικιλοτρόπως, δημιουργώντας με αυτό τον τρόπο μηνύματα. Τα δε μηνύματα αποτελούν, μαζί με τον πομπό και τον δέκτη, τους φορείς επιτέλεσης της επικοινωνιακής πράξης.

Ο παραπάνω ορισμός όμως, δεν αποτελεί παρά μια μηχανιστική απεικόνιση της έννοιας της γλώσσας. Η γλώσσα είναι πολλά περισσότερα από όσα μπορούν να αναφερθούν μέσα στη βασική ορολογία. Όπως διαβάζουμε στον Χαραλαμπάκη (2001: 23), *η γλώσσα είναι κάτι που το ξέρουμε, είναι κάτι που το κατακτούμε, είναι μια πράξη, είναι μια ικανότητα, μια μορφή κοινωνικής συμπεριφοράς, ένα συμβάν, ένα αντικείμενο, ένας οργανισμός.*¹⁰ Θα μπορούσαμε λοιπόν να πούμε πως η γλώσσα είναι κάτι πολύ περισσότερο από μια απλή εκφορά λέξεων και φράσεων που περιέχουν κάποιου είδους νόημα.

Ουσιαστικά λοιπόν, η γλώσσα δεν αποτελεί τίποτα παραπάνω από μια ορθά δομημένη μέθοδο επικοινωνίας που ακολουθεί προκαθορισμένες «οδηγίες» και μορφές έτσι ώστε να είναι εφικτή η παραγωγή ενός συντακτικά και σημασιολογικά σωστά εκπεφρασμένου λόγου. Για την Bogdashina μάλιστα (2005: 23-24) τα

⁹ Μπαμπινιώτης, Γ. (1998), *Θεωρητική γλωσσολογία*, Αθήνα

¹⁰ Χαραλαμπάκης, Χρ. (2001), *Νεοελληνικός Λόγος. Μελέτες για τη γλώσσα, τη λογοτεχνία και το ύφος*, Αθήνα

χαρακτηριστικά της γλώσσας μπορούν να κατηγοριοποιηθούν σε δύο βασικούς άξονες. Αναφέρει λοιπόν πως:

1. η γλώσσα είναι ένα σύστημα σημείων ή ένας κώδικας όπου οι ιδέες για τον κόσμο αναπαρίστανται μέσα από ένα συμβατικό σύστημα αυθαίρετων σημείων με σκοπό την επικοινωνία (Bloom & Lahey 1978). Η γλώσσα έχει την ικανότητα να αναπαριστά ήχους και να τους αποδίδει είτε σε γραπτή είτε σε προφορική μορφή μέσω των λέξεων. Παράλληλα, οι δομές της γλώσσας είναι αυτές που καθορίζουν την σωστή σύνδεση και εγγυώνται την εκφορά ενός νοηματικά ορθού λόγου.

2. Η γλώσσα είναι μια σύμβαση. Τα μέλη μιας γλωσσικής κοινότητας έχουν συμφωνήσει στην χρήση των λέξεων. Η γλώσσα είναι αυτή που αντιπροσωπεύει την διαμοιρασμένη γνώση (Bloom & Lahey 1978). Αυτό το συμβατικό χαρακτηριστικό σημαίνει πως κάθε γλώσσα περιέχει μέσα της διακριτικά στοιχεία της κουλτούρας των ανθρώπων που τη χρησιμοποιούν.¹¹

Από όσα εκθέσαμε παραπάνω γίνεται εμφανές πως η γλώσσα αποτελεί ένα μοναδικό σύστημα έκφρασης κάθε είδους σκέψεων, ιδεών ή συναισθημάτων. Όπως παρατηρεί ο Moulton (1970 στο Bogdashina 2005: 23) *η γλώσσα είναι το καλύτερο από όλα τα συστήματα επικοινωνίας λόγω της ευκαμψίας, της εκφραστικότητας και της αποδοτικότητάς του. Αντίθετα με άλλες μορφές επικοινωνίας, η γλώσσα μας επιτρέπει να μεταβιβάσουμε έναν άπειρο αριθμό μηνυμάτων.*¹² Συνοπτικά λοιπόν, θα μπορούσαμε να πούμε πως η γλώσσα αποτελεί το τέλειο «όχημα» μεταφοράς των μηνυμάτων σε σύγκριση με τα υπόλοιπα συστήματα επικοινωνίας και αυτό γιατί είναι από τη φύση της δημιουργημένη με τέτοιο τρόπο που έχει μέσα της τη δυνατότητα να λαμβάνει εναλλακτικές μορφές τόσο ως προς τη δομή της όσο και ως προς τους τρόπους έκφρασης.

¹¹ Bogdashina, O. (2005), *Communication Issues in Autism and Asperger Syndrome*, London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publications

¹² Bogdashina, O. (2005), ό.π.

2.1.1 Πραγμάτωση της γλώσσας

Όλα όσα έχουν αναφερθεί μέχρι στιγμής αποτελούν μια πρώτη προσέγγιση στην έννοια της γλώσσας και του λειτουργικού της σκοπού, δηλαδή την επιτυχημένη επικοινωνιακή πράξη. Θεωρούμε όμως απαραίτητο να αναφερθούμε στο πώς πραγματώνεται η γλώσσα, δηλαδή ποιες είναι οι μορφές που μπορεί να λάβει. Η τριμερής διάκριση του Saussure για τη γλώσσα σε *langage* – *langue* – *parole* είναι η πιο χαρακτηριστική και ίσως η επικρατέστερη όσον αφορά τις εναλλακτικές πραγματώσεις της γλώσσας. Η απόδοση στην ελληνική των προαναφερθέντων όρων είναι σε μεγάλο βαθμό προβληματική. Παρ' όλα αυτά υπάρχει μια ενδεδειγμένη αντιστοιχία τους στην ελληνική ορολογία.

Όπως διαβάζουμε ξανά στον Χαραλαμπάκη (2001: 22) η *langage* αποδίδεται στα ελληνικά ως «ανθρώπινος λόγος», η *langue* αποδίδεται ως «γλώσσα» ή «γλωσσικό σύστημα» ενώ, τέλος, η *parole* ως «ομιλία». Ο Χαραλαμπάκης παρατηρεί πως το *langage* δεν μπορεί να είναι «γλώσσα» ούτε απλώς «λόγος» (και ακόμη χειρότερο το «ενδιάθετος λόγος»), και φυσικά σε καμία περίπτωση «ομιλία», όπως κακώς αποδίδεται κατά καιρούς. Με τη λέξη *langage* ο Saussure δηλώνει τη γενική ικανότητα του ανθρώπου να επικοινωνεί γλωσσικά με τον συνάνθρωπό του. *Langue* είναι το αφηρημένο σύστημα σημείων και κανόνων και *parole* η συγκεκριμένη πραγμάτωση της *langue*.¹³

Αναλυτικά, και όσον αφορά τα γραφόμενα του Saussure για τις εναλλακτικές πραγματώσεις της γλώσσας, θα μπορούσαμε να πούμε πως η γλώσσα δεν είναι μια μονοδιάστατη έννοια. Οι διαφορετικές λειτουργίες που κρύβονται μέσα σε αυτή τη λέξη αποδεικνύουν τη μοναδικότητά της καθώς αποτυπώνει όχι μόνο το μέσον (μέρος του σώματος) με το οποίο μπορούμε να εκφέρουμε το λόγο αλλά και το αποτέλεσμα της εκφοράς του λόγου από κοινού με το γλωσσικό σύστημα, το οποίο αποτελεί φορέα του εκπεφρασμένου λόγου. Με λίγα λόγια, ο όρος «γλώσσα» καλύπτει όλο το ευρύ φάσμα της βασικής επικοινωνιακής διαδικασίας, από την πρώτη άρθρωση του λόγου μέχρι τη μετατροπή του σε ένα ενιαίο σύνολο με νοηματική υπόσταση.

¹³ Χαραλαμπάκης, Χρ. (2001), ό.π.

2.2 Γλώσσα και επικοινωνία

Φυσικά όμως, γλώσσα δεν αποτελούν μοναχά τα γλωσσικά προϊόντα που εκφέρονται μέσω της στοματικής κοιλότητας του ανθρώπου. Υπάρχουν και διαφορετικά είδη γλώσσας που μπορούν να ικανοποιήσουν τις επικοινωνιακές περιστάσεις για τις οποίες έχουν δημιουργηθεί. Έτσι λοιπόν, πέρα από τη γλώσσα όπως αυτή εννοείται σε συνάρτηση με τον προφορικό λόγο έχουμε επίσης τη γλώσσα του σώματος η οποία εκφράζεται με χειρονομίες (με μη λεκτική – μη γλωσσική μορφή), με μορφασμούς, εικόνες και συμβολισμούς.¹⁴

Όπως έχουμε αναφέρει σε πολλά σημεία της μέχρι τώρα ανάλυσης μας, στόχος της γλώσσας είναι η μεταφορά των μηνυμάτων ανάμεσα στα μέλη μιας γλωσσικής κοινότητας, αυτό που με μια λέξη ονομάζουμε *επικοινωνία*. Η Bogdashina (2005: 21-22) ορίζει την επικοινωνία ως την αποστολή και την αποδοχή των πληροφοριών. Βάσει αυτής της αναφοράς, θα μπορούσαμε να πούμε πως οι βασικοί συντελεστές για την πραγματοποίηση μιας επικοινωνιακής πράξης είναι:

- α. ένας πομπός, δηλαδή ένας φορέας μετάδοσης του μηνύματος
- β. ένας δέκτης, δηλαδή ένας φορέας αποδοχής των πληροφοριών που περιέχονται στο μεταδιδόμενο μήνυμα
- γ. το μήνυμα, δηλαδή το αντικείμενο μετάδοσης που μπορεί να είναι ιδέες, ανάγκες, συναισθήματα κτλ.
- δ. η επικοινωνιακή ανάγκη, δηλαδή η ανάγκη ή η επιθυμία για επιρροή στα συναισθήματα ή τις ιδέες του δέκτη του μηνύματος
- ε. ένα μέσο μετάδοσης του μηνύματος, δηλαδή ένας τρόπος επικοινωνίας ανάμεσα στους μετέχοντες της επικοινωνιακής πράξης.¹⁵

2.2.1 Αρχές επικοινωνίας

Η επικοινωνία λοιπόν, έτσι όπως παρουσιάζεται από τον ορισμό και τις διαστάσεις που δίνει η Bogdashina, είναι μια σχετικά περίπλοκη διαδικασία καθώς είναι αρκετοί οι φορείς που λαμβάνουν μέρος σε αυτήν. Αυτό όμως που αποτελεί

¹⁴ βλ. Χαραλαμπίκης, Χρ. (2001), ό.π. σελ. 19 και Bogdashina, Ο. (2005), ό.π., σελ.22

¹⁵ βλ. Bogdashina, Ο. (2005), ό.π.

βασικό χαρακτηριστικό της επικοινωνίας είναι το γεγονός πως και αυτή υπακούει σε κάποιου είδους αρχές κατ' αντιστοιχία με τη γλώσσα. Οι Γεωργακοπούλου και Γούτσος (2010: 47-48) αναφέρουν χαρακτηριστικά πως ο φιλόσοφος Grice ήταν εκείνος που μελέτησε τις επικοινωνιακές συμβάσεις και διέκρινε μια σειρά στρατηγικών που διέπουν την επικοινωνία. Η επικοινωνία λοιπόν βασίζεται στα εξής σημεία:

- **Αρχή της συνεργασίας.** Η συμμετοχή των ομιλητών στο διάλογο θα πρέπει να γίνεται βάσει των απαιτήσεων των επικοινωνιακών περιστάσεων όπως είναι η χρονική στιγμή που λαμβάνει χώρα, ο σκοπός για τον οποίο πραγματοποιείται ή η κατεύθυνση της συνομιλίας.
- **Αξίωμα της ποιότητας.** Τα λεγόμενα των ομιλητών θα πρέπει να είναι όσο το δυνατόν περισσότερο αληθή και ειδικότερα, να μην λέγεται κάτι που πιθανόν να μην έχει αληθή διάσταση ή που να μην αποδεικνύεται με επαρκή στοιχεία.
- **Αξίωμα της ποσότητας.** Τα λεγόμενα των ομιλητών θα πρέπει να είναι όσο το δυνατόν πιο ενημερωτικά χωρίς όμως να ξεπερνούν τα όρια των επικοινωνιακών περιστάσεων.
- **Αξίωμα της συνάφειας.** Τα λεγόμενα των ομιλητών θα πρέπει να είναι όσο το δυνατόν πιο σχετικά από άποψη θέματος με το αντικείμενο της συνομιλίας.
- **Αξίωμα του τρόπου.** Οι ομιλητές θα πρέπει να αποφεύγουν την ασάφεια των λεγομένων τους και την αμφισημία. Θα πρέπει δε, να είναι σύντομοι, συστηματικοί και οργανωμένοι.¹⁶

2.2.2 Επιπτώσεις διαταραχών επικοινωνίας

Από όσα έχουν γραφτεί παραπάνω βλέπουμε πως η επικοινωνία αποτελεί συνάρτηση πολλών και διαφορετικών σε ουσία παραγόντων με τους οποίους οι χρήστες της γλώσσας καλούνται να προσαρμοστούν και να συμπορευθούν. Τι γίνεται όμως στην περίπτωση που δεν έχουμε έναν υγιή χρήστη της γλώσσας αλλά ένα άτομο που βρίσκεται αντιμέτωπο με διαταραχές στην επικοινωνία; Όπως παρατηρεί ο Fagrell (2006: 4-5) τα άτομα που έχουν ειδικές ανάγκες αναφορικά με το λόγο, τη γλώσσα και την επικοινωνία μπορεί να έχουν δυσκολίες στην κατανόηση ή στο να

¹⁶ βλ. Γεωργακοπούλου, Α. – Δ. Γούτσος (2010), *Κείμενο και επικοινωνία*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα

κάνουν τους άλλους να κατανοήσουν τις πληροφορίες που προσπαθούν να μεταδώσουν μέσω της γλώσσας. Η κατάκτηση του λόγου και της προφορικής γλώσσας από αυτούς μπορεί να είναι σε σημαντικό επίπεδο κατώτερη από εκείνη των συνομηλίκων τους καθώς ο λόγος τους μπορεί να είναι φτωχός ή ακατάληπτος ενώ υπάρχει το ενδεχόμενο να αντιμετωπίσουν προβλήματα στην άρθρωση και στην παραγωγή φωνημάτων. Αντίστοιχα, άτομα με προβλήματα στη χρήση της γλώσσας μπορεί να αντιμετωπίζουν δυσκολίες στην κατανόηση και τη χρήση των λέξεων μέσα στο περιεχόμενο και που κυμαίνονται από το λανθασμένο συνδυασμό λέξεων και γραμματικών τύπων έως την ύπαρξη περιορισμένου λεξιλογίου και την ανεπάρκεια έκφρασης ιδεών.¹⁷

«Θύματα» της ελλιπούς επικοινωνιακής πραγμάτωσης αποτελούν και τα άτομα που αντιμετωπίζουν τον αυτισμό. Όπως διαβάζουμε ξανά στον Farrell (2006: 5), τα παιδιά ή οι ενήλικες που έχουν διαγνωσθεί με αυτισμό αντιμετωπίζουν προβλήματα στην κατανόηση και τη χρήση λεκτικών και μη λεκτικών μέσων επικοινωνίας, στην κατανόηση κοινωνικών συμπεριφορών (μια κατάσταση που τους εμποδίζει κατά την αλληλεπίδρασή τους με παιδιά και ενήλικες, και τέλος, στη γενικότερη στάση τους, από άποψη σκέψεων και συμπεριφοράς, σε περιστάσεις που χαρακτηρίζονται από περιορισμένες, ψυχαναγκαστικές ή επαναλαμβανόμενες δραστηριότητες.¹⁸ Στη συνέχεια της εργασίας μας θα ασχοληθούμε εκτεταμένα με τα επικοινωνιακά προβλήματα που αντιμετωπίζουν τα αυτιστικά παιδιά και οι αυτιστικοί ενήλικες κατά τη χρήση της γλώσσας προκειμένου να διαπιστώσουμε εκ των έσω την ιδιάζουσα κατάσταση που αυτά τα άτομα καλούνται να αντιμετωπίσουν αλλά και τις επιδράσεις που ασκεί μια τέτοια κατάσταση στον περίγυρό τους.

¹⁷ βλ. Farrell, W. (2006), *The effective teacher's guide to autism and communication difficulties*, London-New York: Routledge

¹⁸ βλ. Farrell, W. (2006), *ό.π.*

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 ΑΥΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΕΛΛΕΙΜΜΑ ΠΡΑΓΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ

Στα προηγούμενα κεφάλαια της εργασίας μας προσπαθήσαμε να παρουσιάσουμε όσο το δυνατόν καλύτερα τις έννοιες του αυτισμού, της γλώσσας και της επικοινωνίας προκειμένου να εισάγουμε τον αναγνώστη στους βασικούς άξονες που σχετίζονται με το θέμα που πραγματευόμαστε. Αναλύσαμε την έννοια του αυτισμού και των προβλημάτων που μπορεί να επιφέρει η ύπαρξή του σε ένα παιδί ή σε έναν ενήλικα αλλά και τις έννοιες της γλώσσας και της επικοινωνίας έτσι ώστε να αποκτήσουμε μια πρώτη επαφή με τις δύο αυτές παραμέτρους που επηρεάζονται άμεσα από την εμφάνιση του αυτισμού και δυσχεραίνουν την καθημερινότητα των αυτιστικών ατόμων.

3.1 Η έννοια της Πραγματολογίας

Έχει γίνει αντιληπτό από τον αναγνώστη πως ο αυτισμός πλήττει σε μεγάλο βαθμό τις πραγματολογικές ικανότητες του αυτιστικού ατόμου. Τι εννοούμε όμως με την έννοια *πραγματολογία*; Όπως βρίσκουμε στον Βογινδρούκα (2005: 2) ο όρος «πραγματολογία» προέρχεται από την ελληνική λέξη «πράγμα» που σημαίνει κάτι το υπαρκτό και χρησιμοποιήθηκε αρχικά από τον Peirce το 1870 (Morris 1971) στην «Πραγματιστική Φιλοσοφία» του. Αργότερα, οι Morris (1938, 1971), Austin (1962), Searle (1969) ασχολήθηκαν με την έννοια της πραγματολογίας στη φιλοσοφική θεωρία της χρήσης της γλώσσας. Σύμφωνα με τους Mc Tear & Conti-Ramsden (1992), η πραγματολογία εξετάζει τη χρήση της γλώσσας ως κοινωνική πράξη, ως κατάλληλη συμπεριφορά και ως επικοινωνιακή πρόθεση. Η χρήση της γλώσσας ως «κοινωνική πράξη» αναφέρεται στη γνώση των κοινωνικών κανόνων και στην κατανόηση των προθέσεων, των επιθυμιών και των επικοινωνιακών στρατηγικών του ομιλητή, ως «κατάλληλη συμπεριφορά» σχετίζεται με τον τρόπο που αυτή χρησιμοποιείται, λαμβάνοντας υπόψη το πλαίσιο της επικοινωνίας και ως «επικοινωνιακή πρόθεση» αναφέρεται στη σκοπιμότητα της επικοινωνίας του ατόμου με τους άλλους, δηλαδή στο

σημαντικό μήνυμα που ο ομιλητής θεωρεί ότι έχει να μεταβιβάσει στον ακροατή και που πιστεύει ότι τον ενδιαφέρει.¹⁹

Συνοπτικά λοιπόν, θα μπορούσαμε να πούμε πως η πραγματολογία, αποκλειστικά και μόνο σαν επιστήμη, εξετάζει τις διάφορες μορφές που μπορεί να λάβει η γλώσσα αναλόγως των επικοινωνιακών περιστάσεων κατά τις οποίες γίνεται η χρήση της αλλά και τις διαστάσεις που μπορεί αυτή να λάβει μέσα στα πλαίσια μιας κοινωνικής πράξης. Όπως παρατηρεί ο Κανάκης (2007: 22-23), τα κύρια θέματα που απασχολούν την πραγματολογία είναι:

α. αν η πραγματολογία αποτελεί ξεχωριστό επίπεδο γλωσσικής ανάλυσης όπως είναι άλλοι κλάδοι της γλωσσολογίας (π.χ. φωνολογία) ή αν το πεδίο μελέτης της τίθεται εκτός γλωσσικού συστήματος, αφορά δηλαδή μόνο τη χρήση της γλώσσας,

β. με ποιον τρόπο μπορεί να υπακούει σε ανεξάρτητους κανόνες όπως γίνεται στην περίπτωση των υπόλοιπων πεδίων ανάλυσης και με ποιον τρόπο μπορούν οι ομιλητές να αποδώσουν επιπλέον νόημα στις λέξεις που χρησιμοποιούν, πάντοτε στα πλαίσια των κοινωνικών αποχρώσεων της γλώσσας,

γ. με ποιον τρόπο μπορεί να διαχωριστεί το αντικείμενο μελέτης της από άλλες συναφείς επιστήμες, όπως είναι η κοινωνιογλωσσολογία εφόσον εξετάζει κοινωνικά τοποθετημένα γλωσσικά φαινόμενα.²⁰

3.2 Πραγματολογικές δυσκολίες

Τι συμβαίνει όμως όταν ένα άτομο αντιμετωπίζει πραγματωλογικές δυσκολίες, δηλαδή δυσκολίες στη χρήση της γλώσσας σύμφωνα με τους κοινωνικούς περιορισμούς που υπάρχουν ανάλογα με την επικοινωνιακή περίσταση; Όπως διαβάζουμε ξανά στον Βογινδρούκα (2005: 3), *οι δυσκολίες στις πραγματωλογικές δεξιότητες αφορούν στην έκφραση της επικοινωνιακής πρόθεσης, στο χειρισμό της συζήτησης, στην προϋποτιθέμενη γνώση και στις κοινωνικές γνώσεις. Συνοδεύονται από: εμμονές, ιδιοσυγκρασιακό στυλ, έλλειψη ευγένειας, ντροπαλότητα, μη ευελιξία,*

¹⁹ Βογινδρούκας, Ιω. (2005), «Πραγματολογικές δεξιότητες σε παιδιά με αυτισμό» στο *Ψυχολογία*, τομ. 12, τεύχ. 2, σελ. 276-292

²⁰ βλ. Κανάκης, Κ. (2007), *Εισαγωγή στην πραγματολογία*, Αθήνα: Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου

έλλειψη συνεργασίας, έλλειψη ενσυναίσθησης, έλλειψη γνώσεων για τη θέση και το ρόλο κάποιου, έλλειψη σεβασμού, αδιαλλαξία, δυσπιστία, επιθετικότητα, δειλία, ροπή στο πείραγμα, ζήλια και υπερβολική εξάρτηση (MacKay & Anderson 2002). Οι πραγματολογικές δυσκολίες μπορεί να συνυπάρχουν με νευρολογικές ασθένειες, ψυχιατρικές καταστάσεις, γνωστικές και γλωσσικές δυσκολίες και ανωριμότητα.²¹

Από τα παραπάνω γραφόμενα του Βογινδρούκα γίνεται σαφές πως ένα άτομο που αντιμετωπίζει πραγματολογικές δυσκολίες διακρίνεται από μια πληθώρα αρνητικών χαρακτηριστικών κατά τη χρήση του λόγου σε σημείο που είναι πιθανόν να γίνεται παρεξηγήσιμος από το υπόλοιπο περιβάλλον, αν δεν γνωρίζουν, βέβαια, πως αντιμετωπίζει τέτοιου είδους πρόβλημα. Ταυτόχρονα όμως, πρέπει να λαμβάνεται υπόψη πως σε πολλές περιπτώσεις η δυσκολία στη διαχείριση των πραγματολογικών στοιχείων της γλώσσας είναι συνυφασμένη και με άλλου είδους προβλήματα, τα οποία έχουν τις ρίζες τους σε οργανικά – σωματικά ζητήματα.

Η περίπτωση του αυτισμού δεν αλλάζει κατά πολύ τα όσα έχουν ήδη αναφερθεί για τις πραγματολογικές δυσκολίες που ενδέχεται να εμφανιστούν. Στον Βογινδρούκα (2005: 4) διαβάζουμε πως η πρώτη έρευνα, σύμφωνα με τον Eales (1993) η οποία έγινε για να διαπιστωθούν οι δυσκολίες της πραγματολογίας στα παιδιά με αυτισμό ήταν της Baltaxe (1977). Η έρευνα αυτή έδειξε ότι υπάρχουν δυσκολίες στην εναλλαγή των ρόλων ακροατή-ομιλητή, στην τήρηση των κοινωνικών κανόνων κατά τη συζήτηση και στη διάκριση παλιάς και νέας πληροφορίας μέσω της χρήσης συγκεκριμένων λέξεων. Επίσης οι Ball 1978 και Caparulo & Cohen 1977 (Baron-Cohen 1988) παρατήρησαν ότι τα παιδιά με αυτισμό φαίνεται να μην αναγνωρίζουν ότι η γλώσσα εξυπηρετεί την πληροφόρηση των συνδιαλεγόμενων με αποτέλεσμα να τη χρησιμοποιούν για να χειριστούν τους άλλους και όχι για να επικοινωνήσουν μαζί τους. Εκτός από τα παραπάνω, δυσκολίες υπάρχουν ακόμη στην κατανόηση των αντιδράσεων του ακροατή, καθώς επίσης και στην προϋποτιθέμενη γνώση, που αφορά στην εκτίμηση του γνωστικού του επιπέδου. Τα άτομα με αυτισμό δεν μπορούν να προσλάβουν πληροφορίες από κώδικες της μη λεκτικής επικοινωνίας, για να κρίνουν αν αυτό που λένε ενδιαφέρει ή όχι το συνομιλητή τους και ακόμη να αντιληφθούν, μέσω της αναγνώρισης των μη λεκτικών συμπεριφορών, την πρόθεση του (Jordan 1996).²²

²¹ Βογινδρούκας, Ιω. (2005), ό.π.

²² Βουγιουνδρούκας, Ιω. (2005), ό.π.

3.3 Πραγματολογικά προβλήματα

Από την αναφορά του Βογινδρούκα σχετικά με την επίδραση του αυτισμού στην πραγματολογική χρήση της γλώσσας από αυτιστικά άτομα διακρίνουμε την πολυεπίπεδη διακύμανση των προβλημάτων που αντιμετωπίζει η συγκεκριμένη ομάδα ατόμων ως προς τη χρήση της γλώσσας. Συγκεκριμένα, δεν υπάρχει βλάβη μόνο ως προς τη χρήση της γλώσσας από την άποψη της ομιλίας αλλά και από την πλευρά της κατανόησης της, ως ακροατές άλλων, από κοινού με την έλλειψη ικανότητας πρόβλεψης της κοινωνικής στάσης που τηρούν οι μετέχοντες σε μια συνομιλία. Αποτέλεσμα όλων αυτών των παραγόντων είναι η δυσκολία κατανόησης του βαθύτερου νοήματος που εμπεριέχεται μέσα σε μια συνομιλιακή υπόσταση και κατ' επέκταση η αποτυχία της επικοινωνιακής πράξης.

Τα πραγματολογικά προβλήματα που ενδέχεται να αντιμετωπίσει ένα αυτιστικό άτομο έχουν κατηγοριοποιηθεί από τον Farrell (2006: 52-53) στις ακόλουθες κατηγορίες:

- * **Προβλήματα με τις βασικές ικανότητες και τη γνώση.** Προσδιορίζουν προβλήματα όπως είναι η έλλειψη προσοχής, η ικανότητα και η επιθυμία να αλληλεπιδρούν με άλλα άτομα ή η διάθεση να συμμετάσχουν σε ομαδικές δραστηριότητες.
- * **Προβλήματα με την έννοια της γραμματικής και τη χρήση της.** Αναφέρονται στα προβλήματα που προκύπτουν από την έλλειψη μηχανισμών που καθορίζουν τη γραμματική συνοχή για την αποφυγή επαναλήψεων, την εστίαση σε κοινές διαπιστώσεις και την κατανόηση των λεγομένων του ομιλητή μέσω μηχανισμών όπως είναι η αναφορά, οι αντικαταστάσεις και οι συνδέσεις.
- * **Προβλήματα με την κοινωνική και γλωσσική αίσθηση.** Προσδιορίζουν τα προβλήματα που υπάρχουν αναφορικά με την κατανόηση των προθέσεων του ομιλητή, την έλλειψη κατανόησης ανάμεσα στον ομιλητή και τον ακροατή, τα συμπεράσματα και τα υπονοήματα.

- * **Προβλήματα με τις διαλεκτικές ικανότητες.** Προσδιορίζουν τη συχνή εναλλαγή θέματος ομιλίας ή την ανησυχία που μπορεί να δείξει ένα άτομο με αυτιστικές διαταραχές κατά τη συμμετοχή του σε μια συνομιλία. Το αυτιστικό άτομο μπορεί να απαντάει κάπως λακωνικά και να αρνείται να επεκτείνει το θέμα ή να εισάγει ένα νέο θέμα προς συζήτηση.²³

Ποιοι όμως μπορεί να είναι οι παράγοντες που διαταράσσουν την ικανότητα ορθής χρήσης και κατανόησης της γλώσσας από ένα αυτιστικό άτομο; Όπως βρίσκουμε ξανά στον Farrell (2006: 54) έχει προταθεί ότι βασικές αιτίες εμφάνισης πραγματολογικών δυσκολιών αποτελούν:

1. Οι σημασιολογικές δυσκολίες
2. Η βλάβη στην ικανότητα αντικαταστάσεων στο λόγο
3. Τα προβλήματα με τη φαντασία
4. Τα προβλήματα με τη γνώση και την κατανόηση των θεσμών
5. Οι αρνητικές επιδράσεις του περιβάλλοντος
6. Η έλλειψη κοινωνικής εμπειρίας που περιορίζουν την ανάπτυξη των αντίστοιχων μηχανισμών κοινωνικοποίησης
7. Συγκεκριμένες νευρολογικές καταστάσεις και ιδιαίτερα όσες έχουν άμεση σχέση με το δεξί ημισφαίριο του εγκεφάλου.²⁴

Είναι λοιπόν προφανές πως η εμφάνιση του αυτισμού επηρεάζει σε πολύ μεγάλο βαθμό τη ζωή του αυτιστικού ατόμου καθώς τον περιορίζει σημαντικά στο πραγματολογικό κομμάτι της γλώσσας, εμποδίζοντάς τον να κάνει σωστή χρήση και κατανόησή της. Δυστυχώς, δεν μπορούμε να εστιάσουμε επαρκώς στις αιτίες που επιφέρουν αυτή την κατάσταση παρά μόνο να αρκεστούμε στο γεγονός πως αυτές πηγάζουν τόσο από σωματικά (νευρολογικά κυρίως) όσο και από ψυχολογικά ζητήματα με αποτέλεσμα να καθιστούν ένα αυτιστικό άτομο εν μέρει ανίκανο να διαχειριστεί ένα σημαντικό κομμάτι της ζωής του, όπως είναι η κοινωνική της διάσταση.

²³ βλ. Farrell, W. (2006), ό.π.

²⁴ βλ. Farrell, W. (2006), ό.π.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

Στο παρόν κεφάλαιο παρουσιάζονται η ερευνητική μεθοδολογία και τα αποτελέσματα της έρευνας που πραγματοποιήθηκε.

4.1 ΥΛΙΚΟ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΣ

Το ερωτηματολόγιο Pragmatics Profile που χρησιμοποιήθηκε για τις ανάγκες της τρέχουσας έρευνας, συμπληρώθηκε από δέκα γονείς παιδιών με αυτισμό, ηλικίας 4 – 6 ετών (βλ. Παράρτημα). Τα περιστατικά καταγράφηκαν σε κέντρο ειδικών θεραπειών στην Σπάρτη. Η διάρκεια της έρευνας ήταν από την 1^η Φεβρουαρίου έως και τις 3 Απριλίου του 2014. Τα κριτήρια για την επιλογή παιδιών ήταν:

- να έχουν διάγνωση αυτισμού,
- να μιλάνε ελληνικά και
- να είναι προσχολικής ηλικίας (4 – 6 ετών).

Ο σκοπός της ανάπτυξης του Pragmatics Profile ήταν να διερευνηθεί η εικόνα του παιδιού στο πλαίσιο της καθημερινής ζωής, μακριά από το κλινικό πλαίσιο. Ένας σημαντικός παράγοντας στην ανάπτυξη του, συντέλεσε το γεγονός ότι οι γονείς, οι εκπαιδευτικοί και άλλοι υπεύθυνοι φροντίδας θα έπρεπε να συμμετέχουν ενεργά σε αυτή την έρευνα, επιτρέποντας τους να μοιραστούν τις γνώσεις τους σχετικά με την επικοινωνία τους με το παιδί και να το κάνουν με ένα δομημένο τρόπο που θα ήταν χρήσιμο για τον επαγγελματία. Η προσέγγιση που αναπτύχθηκε πήρε τη μορφή μιας ημι-δομημένης συνέντευξης η οποία πραγματοποιείται με τους γονείς ή κηδεμόνες των παιδιών προσχολικής ηλικίας. (Dewart και Summers, 1988).

Το «Pragmatics Profile of Early Communication Skills» (Dewart & Summers 1988), (PPECS), (Πραγματολογικό Προφίλ των Πρώιμων Επικοινωνιακών Δεξιοτήτων) είναι ένα μέσο διερεύνησης της επικοινωνίας σε κάθε παιδί, ακόμα και

αν το παιδί έχει δυσκολίες στην επικοινωνία ή τυχόν δυσκολίες που οφείλονται σε αναπτυξιακή καθυστέρηση, προβλήματα ακοής, σωματικές αναπηρίες ή μαθησιακές δυσκολίες, ειδική γλωσσική διαταραχή ή σε άλλους παράγοντες. Σκοπός, επίσης, της ανάπτυξής του ήταν να αποτελέσει τη βάση για παρέμβαση με στόχο την προώθηση των επικοινωνιακών ικανοτήτων του παιδιού σε όλες τις περιστάσεις και λειτουργίες της καθημερινής ζωής. Έχει σχεδιαστεί δηλαδή για να αξιολογεί ποιοτικά την επικοινωνιακή αλληλεπίδραση των παιδιών στην καθημερινή πρακτική.

Το PPECS αποτελείται από τέσσερα μέρη, το καθένα από τα οποία εξετάζει διαφορετικούς τομείς πραγματολογικών δεξιοτήτων του παιδιού. Οι τομείς είναι:

- α. Επικοινωνιακή Πρόθεση
- β. Επικοινωνιακή Ανταπόκριση
- γ. Αλληλεπίδραση και Συζήτηση
- δ. Διαφορές του Επικοινωνιακού Πλαισίου

Καθένας από τους παραπάνω τομείς επιμερίζεται σε μικρότερα μέρη με εξειδικευμένες ερωτήσεις για κάθε τομέα. Οι γονείς, πριν από κάθε συνέντευξη, ενημερώθηκαν για το σκοπό της έρευνας, τους ζητήθηκε η άδεια να συμπεριληφθούν τα παιδιά τους σε αυτήν και τους δόθηκαν οδηγίες για τη συνέντευξη. Όλοι οι εξεταζόμενοι γονείς ήταν μητέρες.

4.2 ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΚΕΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ

Στην ενότητα αυτή παρουσιάζονται τα αποτελέσματα των ερωτήσεων που αφορούν στις επικοινωνιακές λειτουργίες.

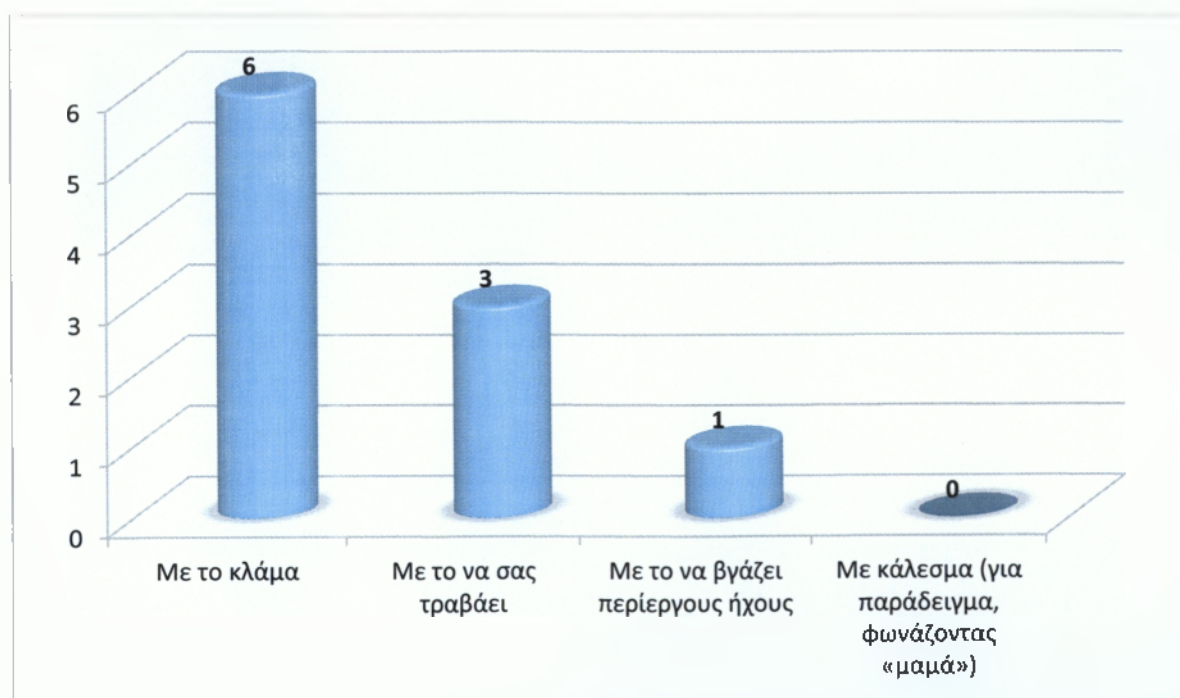
4.2.1 Κατευθύνοντας την προσοχή

α) *Στον εαυτό του*

Στον Πίνακα 1 που ακολουθεί καταγράφονται οι κατανομές συχνοτήτων και τα ποσοστά των απαντήσεων που αφορούν στον τρόπο με τον οποίο το παιδί τραβάει την προσοχή των γονιών του στον εαυτό του.

Πίνακας 1 Κατανομές συχνοτήτων & ποσοστά των ερωτηθέντων ως προς τον τρόπο με τον οποίο το παιδί τραβάει την προσοχή των γονιών στον εαυτό του

	Με το κλάμα	Με το να σας τραβάει	Με το να βγάζει περίεργους ήχους	Με κάλεσμα (για παράδειγμα, φωνάζοντας «μαμά»)
Πώς τραβάει το παιδί συνήθως την προσοχή σας;	6	3	1	0
	60%	30%	10%	0

Σχήμα 1 Κατανομές συχνοτήτων των ερωτηθέντων ως προς τον τρόπο με τον οποίο το παιδί τραβάει την προσοχή των γονιών στον εαυτό του

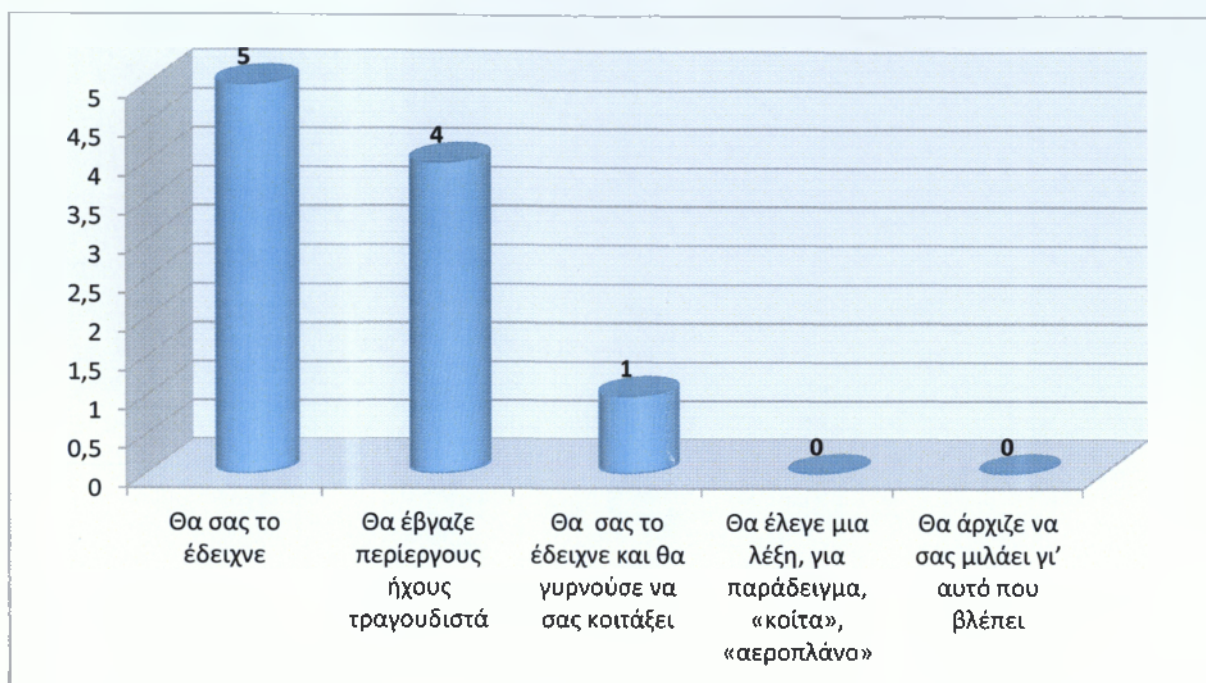
Η πλειοψηφία των ερωτηθέντων (6/10) απάντησαν ότι το παιδί τους τους τραβάει την προσοχή στον εαυτό του «με το κλάμα», ενώ 3 στους 10 απάντησαν «με το να τους τραβάει» (Πίνακας 1 και Σχήμα 1).

β) Σε εκδηλώσεις, αντικείμενα και σε άλλους ανθρώπους

Στον Πίνακα 2 που ακολουθεί καταγράφονται οι συχνότητες και τα ποσοστά των απαντήσεων που αφορούν στο «εάν αυτοί και το παιδί προχωρούσαν κατά μήκος του δρόμου ή περπατούσαν σε ένα πάρκο και το παιδί έβλεπε κάτι ενδιαφέρον, τι θα έκανε;».

Πίνακας 2 Κατανομές συχνοτήτων και ποσοστά των ερωτηθέντων ως προς το εάν αυτοί και το παιδί προχωρούσαν κατά μήκος του δρόμου ή περπατούσαν σε ένα πάρκο και το παιδί έβλεπε κάτι ενδιαφέρον, τι θα έκανε

	Θα σας το έδειχνε	Θα έβγαζε περίεργους ήχους τραγουδιστά	Θα σας το έδειχνε και θα γυρνούσε να σας κοιτάξει	Θα έλεγε μια λέξη, για παράδειγμα, «κοίτα», «αεροπλάνο»	Θα άρχιζε να σας μιλάει γι' αυτό που βλέπει
Αν εσείς και το παιδί προχωρούσατε κατά μήκος του δρόμου ή περπατούσατε σε ένα πάρκο και το παιδί έβλεπε κάτι ενδιαφέρον, τι θα έκανε;	5	4	1	0	0
	50%	40%	10%	0%	0%

Σχήμα 2 Κατανομές συχνοτήτων των ερωτηθέντων ως προς το εάν αυτοί και το παιδί προχωρούσαν κατά μήκος του δρόμου ή περπατούσαν σε ένα πάρκο και το παιδί έβλεπε κάτι ενδιαφέρον, τι θα έκανε

Ως προς το «εάν αυτοί και το παιδί προχωρούσαν κατά μήκος του δρόμου ή περπατούσαν σε ένα πάρκο και το παιδί έβλεπε κάτι ενδιαφέρον, τι θα έκανε», η πλειοψηφία των ερωτηθέντων (5/10) απάντησε ότι θα τους έδειχνε, ενώ 4 στους 10 ερωτηθέντες απάντησαν ότι το παιδί θα έβγαζε περίεργους ήχους τραγουδιστά. Αντίθετα, μόλις ένα γονιός απάντησε ότι το παιδί θα έδειχνε και θα γυρνούσε να τον κοιτάξει (Πίνακας 2 και Σχήμα 2).

4.2.2 Παράκληση – Αίτημα

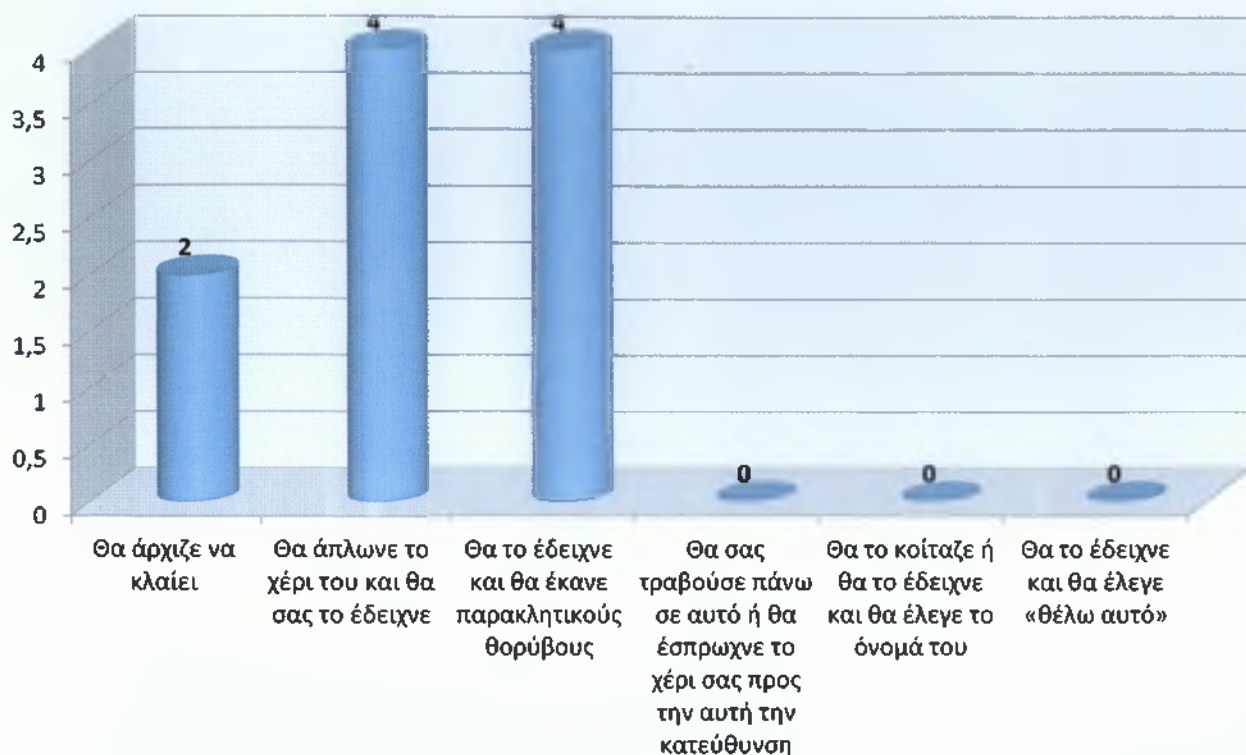
α) Αίτημα για αντικείμενο

Στον Πίνακα 3, παρουσιάζονται οι κατανομές συχνοτήτων, καθώς και τα ποσοστά των ερωτηθέντων ανάλογα με την απάντηση που δίνουν στην ερώτηση «αν ήσασταν στην κουζίνα μαζί με το παιδί και έβλεπε κάτι που ήθελε να φάει ενώ αυτό ήταν μακριά, πώς θα σας ενημέρωνε;».

Πίνακας 3 Κατανομές συχνοτήτων και ποσοστά των ερωτηθέντων ως προς το εάν ήταν στην κουζίνα μαζί με το παιδί και έβλεπε κάτι που ήθελε να φάει ενώ αυτό ήταν μακριά, πώς θα τους ενημέρωνε

	Θα άρχιζε να κλαίει	Θα άπλωνε το χέρι του και θα σας το έδειχνε	Θα το έδειχνε και θα έκανε παρακλητικούς θορύβους	Θα σας τραβούσε πάνω σε αυτό ή θα έσπρωχνε το χέρι σας προς την αυτή την κατεύθυνση	Θα το κοίταζε ή θα το έδειχνε και θα έλεγε το όνομά του	Θα το έδειχνε και θα έλεγε «θέλω αυτό»
Αν ήσασταν στην κουζίνα μαζί με το παιδί και έβλεπε κάτι που ήθελε να φάει ενώ αυτό ήταν μακριά, πώς θα σας ενημέρωνε;	2	4	4	0	0	0
	20%	40%	40%	0%	0%	0%

Τα δεδομένα του παραπάνω Πίνακα 3 απεικονίζονται στο Σχήμα 3 που ακολουθεί στη συνέχεια.

Σχήμα 3 Κατανομές συχνοτήτων των ερωτηθέντων ως προς το εάν ήταν στην κουζίνα μαζί με το παιδί και έβλεπε κάτι που ήθελε να φάει ενώ αυτό ήταν μακριά, πώς θα τους ενημέρωνε

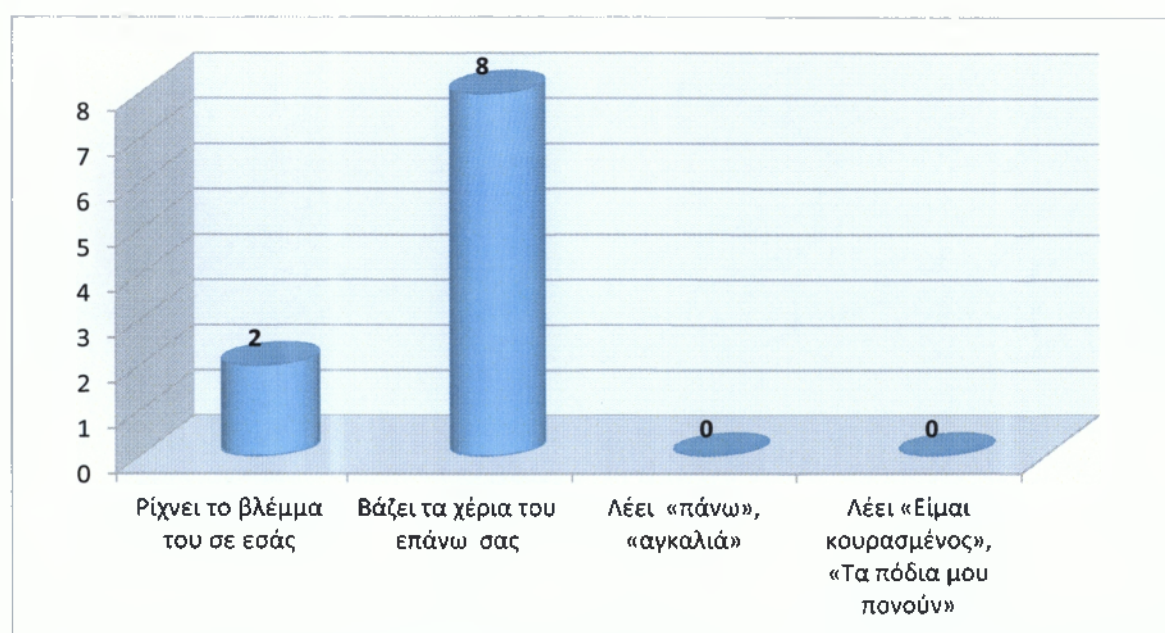
Παρατηρούμε ότι στην ερώτηση «εάν ήταν στην κουζίνα μαζί με το παιδί και έβλεπε κάτι που ήθελε να φάει ενώ αυτό ήταν μακριά, πώς θα τους ενημέρωνε», οι 4 στους 10 γονιούς απάντησαν ότι το παιδί θα άπλωνε το χέρι του και θα τους το έδειχνε, 4 στους 10 ότι θα τους το έδειχνε και θα έκανε παρακλητικούς ήχους, ενώ οι υπόλοιποι 2 στους 10 ερωτηθέντες απάντησαν ότι το παιδί θα άρχιζε να κλαίει (Πίνακας 3 και Σχήμα 3).

β) Αίτημα για Δράση

Στον Πίνακα 4 που ακολουθεί, παρουσιάζονται οι κατανομές συχνοτήτων και τα ποσοστά των απαντήσεων που αφορούν στην ερώτηση «πώς το παιδί τους θα ενημερώσει ότι θέλει να το σηκώσουν όρθιο»

Πίνακας 4 Κατανομές συχνοτήτων και ποσοστά των ερωτηθέντων ως προς το πώς το παιδί τους θα ενημερώσει ότι θέλει να το σηκώσουν όρθιο

	Ρίχνει το βλέμμα του σε εσάς	Βάζει τα χέρια του επάνω σας	Λέει «πάνω», «αγκαλιά»	Λέει «Είμαι κουρασμένος», «Τα πόδια μου πονούν»
Πώς το παιδί σας ενημερώσει ότι θέλει να το σηκώσετε όρθιο	2	8	0	0
	20%	80%	0%	0%

Σχήμα 4 Κατανομές συχνοτήτων των ερωτηθέντων ως προς το πώς το παιδί τους θα ενημερώσει ότι θέλει να το σηκώσουν όρθιο

Ως προς τον τρόπο με τον οποίο το παιδί τους θα τους ενημερώσει ότι θέλει να το σηκώσουν όρθιο, η πλειοψηφία των ερωτηθέντων (8/10) δήλωσε ότι βάζει τα χέρια τους επάνω τους, ενώ οι υπόλοιποι 2 στους 10 ερωτηθέντες γονιούς που

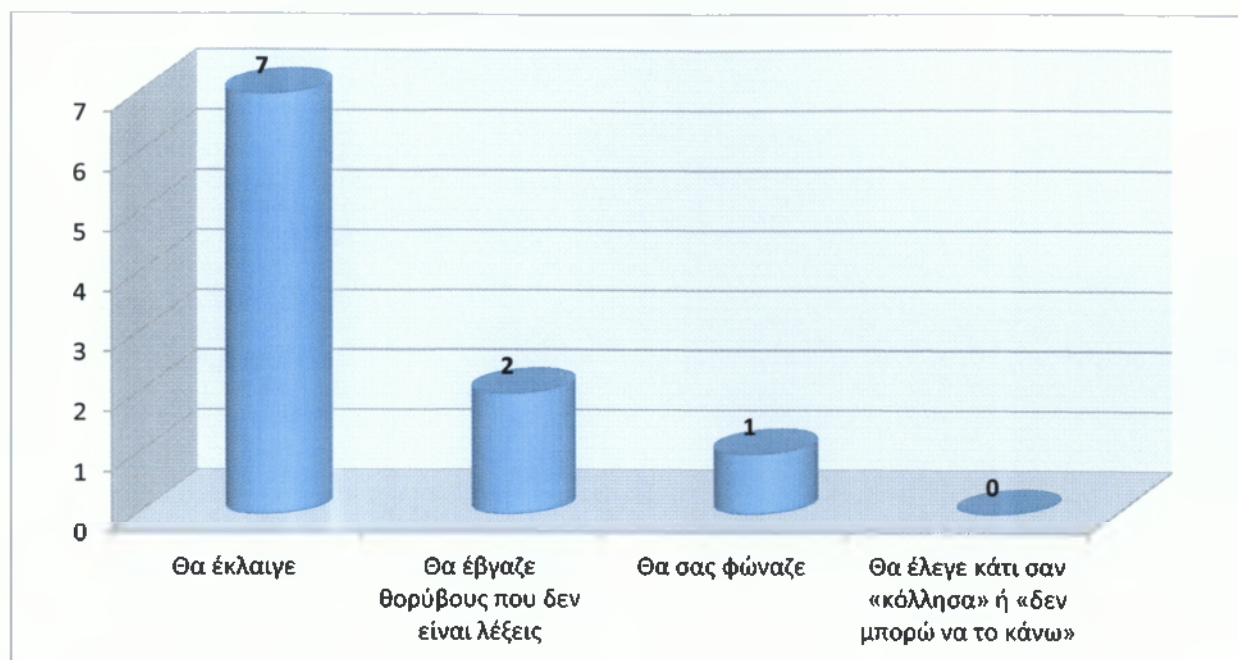
συμμετείχαν στην έρευνα απάντησαν ότι το παιδί ρίχνει το βλέμμα του σε αυτούς (Πίνακας 4 και Σχήμα 4).

γ) Αίτημα για βοήθεια

Στον Πίνακα 5 που ακολουθεί, παρουσιάζονται οι κατανομές συχνοτήτων και τα ποσοστά των απαντήσεων που αφορούν στην ερώτηση «εάν το παιδί τους χρειάζεται τη βοήθειά τους, για παράδειγμα, αν ήταν πάνω σε ένα παιχνίδι με ρόδες (π.χ. αυτοκινητάκι ή ποδήλατο) και είχε σφηνώσει ή χρειαζόταν να βγάλει τη ζώνη για να βγει από το αμαξάκι, τι θα έκανε;».

Πίνακας 5 Κατανομές συχνοτήτων και ποσοστά των ερωτηθέντων ως προς το εάν το παιδί τους χρειάζεται τη βοήθειά τους, για παράδειγμα, αν ήταν πάνω σε ένα παιχνίδι με ρόδες (π.χ. αυτοκινητάκι ή ποδήλατο) και είχε σφηνώσει ή χρειαζόταν να βγάλει τη ζώνη για να βγει από το αμαξάκι, τι θα έκανε

	Θα έκλαιγε	Θα έβγαζε θορύβους που δεν είναι λέξεις	Θα σας φώναζε	Θα έλεγε κάτι σαν «κόλλησα» ή «δεν μπορώ να το κάνω»
Αν το παιδί χρειάζεται τη βοήθειά σας, για παράδειγμα, αν ήταν πάνω σε ένα παιχνίδι με ρόδες (π.χ. αυτοκινητάκι ή ποδήλατο) και είχε σφηνώσει ή χρειαζόταν να βγάλει τη ζώνη για να βγει από το αμαξάκι, τι θα έκανε;	7	2	1	0
	70%	20%	10%	0%

Σχήμα 5 Κατανομές συχνοτήτων των ερωτηθέντων ως προς το εάν το παιδί τους χρειάζεται τη βοήθειά τους, για παράδειγμα, αν ήταν πάνω σε ένα παιχνίδι με ρόδες (π.χ. αυτοκινητάκι ή ποδήλατο) και είχε σφηνώσει ή χρειαζόταν να βγάλει τη ζώνη για να βγει από το αμαξάκι, τι θα έκανε

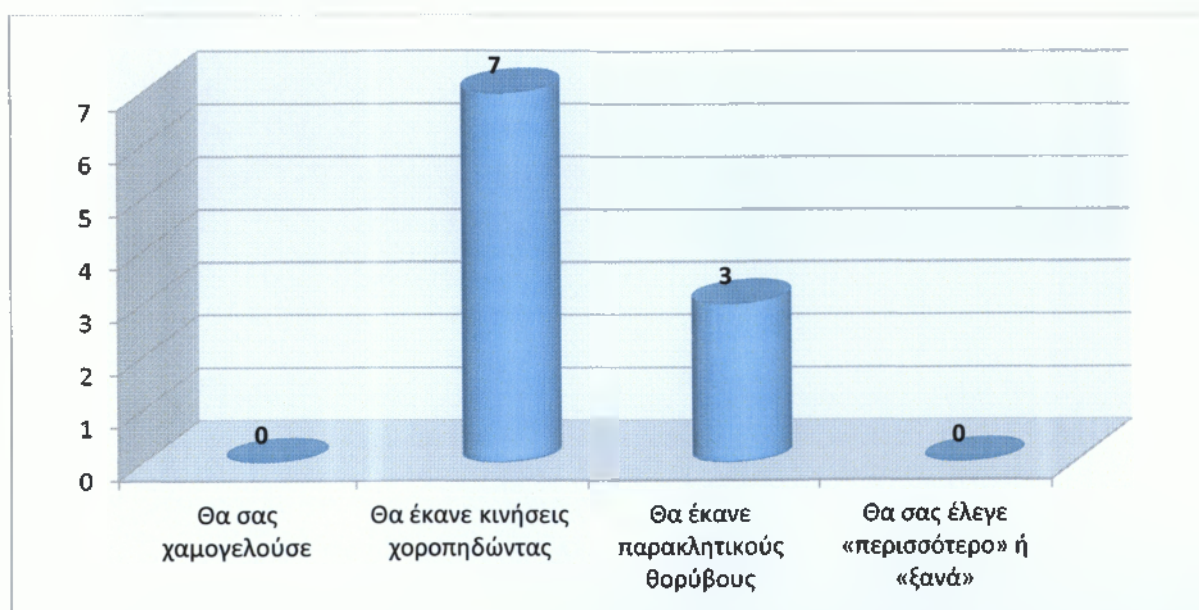
Ως προς το εάν το παιδί τους χρειάζεται τη βοήθειά τους, για παράδειγμα, αν ήταν πάνω σε ένα παιχνίδι με ρόδες (π.χ. αυτοκινητάκι ή ποδήλατο) και είχε σφηνώσει ή χρειαζόταν να βγάλει τη ζώνη για να βγει από το αμαξάκι, τι θα έκανε, η πλειοψηφία των ερωτηθέντων (7/10) απάντησε ότι το παιδί θα έκλαιγε. Οι 2 στους 10 ερωτηθέντες απάντησαν ότι το παιδί θα έβγαζε θορύβους που δεν είναι λέξεις, ενώ μόλις 1 γονιός δήλωσε ότι θα τον φώναζε (Πίνακας 5 και Σχήμα 5).

δ) Αίτημα για Επανάληψη

Στον Πίνακα 6 που ακολουθεί, παρουσιάζονται οι κατανομές συχνοτήτων και τα ποσοστά των απαντήσεων που αφορούν στην ερώτηση «αν το παιδί χοροπηδούσε πάνω και κάτω στα γόνατά των γονιών και ήθελε να το κάνει πάλι, πώς θα τους ενημέρωνε;».

Πίνακας 6 Κατανομές συχνοτήτων και ποσοστά των ερωτηθέντων ως προς το εάν το παιδί χοροπηδούσε πάνω και κάτω στα γόνατά των γονιών και ήθελε να το κάνει πάλι, πώς θα τους ενημέρωνε

	Θα σας χαμογελούσε	Θα έκανε κινήσεις χοροπηδώντας	Θα έκανε παρακλητικούς θορύβους	Θα σας έλεγε «περισσότερο» ή «ξανά»
Αν το παιδί χοροπηδούσε πάνω και κάτω στα γόνατά σας και ήθελε να το κάνει πάλι, πώς θα σας ενημέρωνε;	0	7	3	0
	0%	70%	30%	0%

Σχήμα 6 Κατανομές συχνοτήτων των ερωτηθέντων ως προς το εάν το παιδί χοροπηδούσε πάνω και κάτω στα γόνατά των γονιών και ήθελε να το κάνει πάλι, πώς θα τους ενημέρωνε

Όσον αφορά στην ερώτηση «αν το παιδί χοροπηδούσε πάνω και κάτω στα γόνατά των γονιών και ήθελε να το κάνει πάλι, πώς θα τους ενημέρωνε», οι 7 στους

10 ερωτηθέντες απάντησαν ότι το παιδί θα έκανε κινήσεις χοροπηδώντας, ενώ μόλις 3 στους 10 δήλωσαν ότι θα έκανε παρακλητικούς θορύβους (Πίνακας 6 και Σχήμα 6).

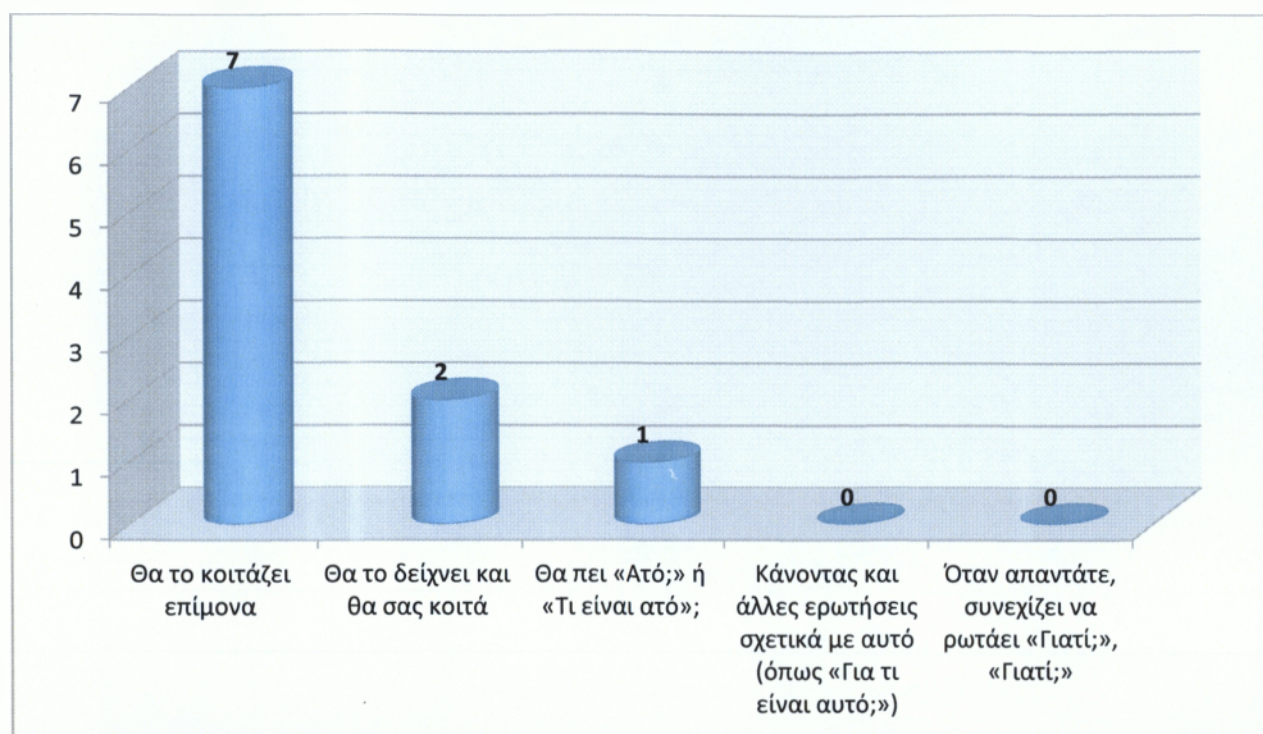
ε) Αίτημα για πληροφορίες

Στον Πίνακα 7 που ακολουθεί καταγράφονται οι κατανομές συχνοτήτων και τα ποσοστά των ερωτηθέντων ως προς την απάντηση που έδωσαν στην ερώτηση «εάν το παιδί τους παρατηρήσει κάτι καινούριο στο σπίτι, πώς θα ρωτήσει για αυτό».

Πίνακας 7 Κατανομές συχνοτήτων και ποσοστά των ερωτηθέντων ως προς το εάν το παιδί τους παρατηρήσει κάτι καινούριο στο σπίτι, πώς θα ρωτήσει για αυτό

	Θα το κοιτάζει επίμονα	Θα το δείχνει και θα σας κοιτά	Θα πει «Ατό;» ή «Τι είναι ατό;»	Κάνοντας και άλλες ερωτήσεις σχετικά με αυτό (όπως «Για τι είναι αυτό;»)	Όταν απαντάτε, συνεχίζει να ρωτάει «Γιατί;», «Γιατί;»
Αν το παιδί παρατηρήσει κάτι καινούριο στο σπίτι, πώς θα ρωτήσει για αυτό;	7	2	1	0	0
	70%	20%	10%	0%	0%

Η απεικόνιση των δεδομένων που καταγράφονται στον Πίνακα 7, γίνεται στο Σχήμα 7 που ακολουθεί.

Σχήμα 7 Κατανομές συχνοτήτων των ερωτηθέντων ως προς το εάν το παιδί τους παρατηρήσει κάτι καινούριο στο σπίτι, πώς θα ρωτήσει για αυτό

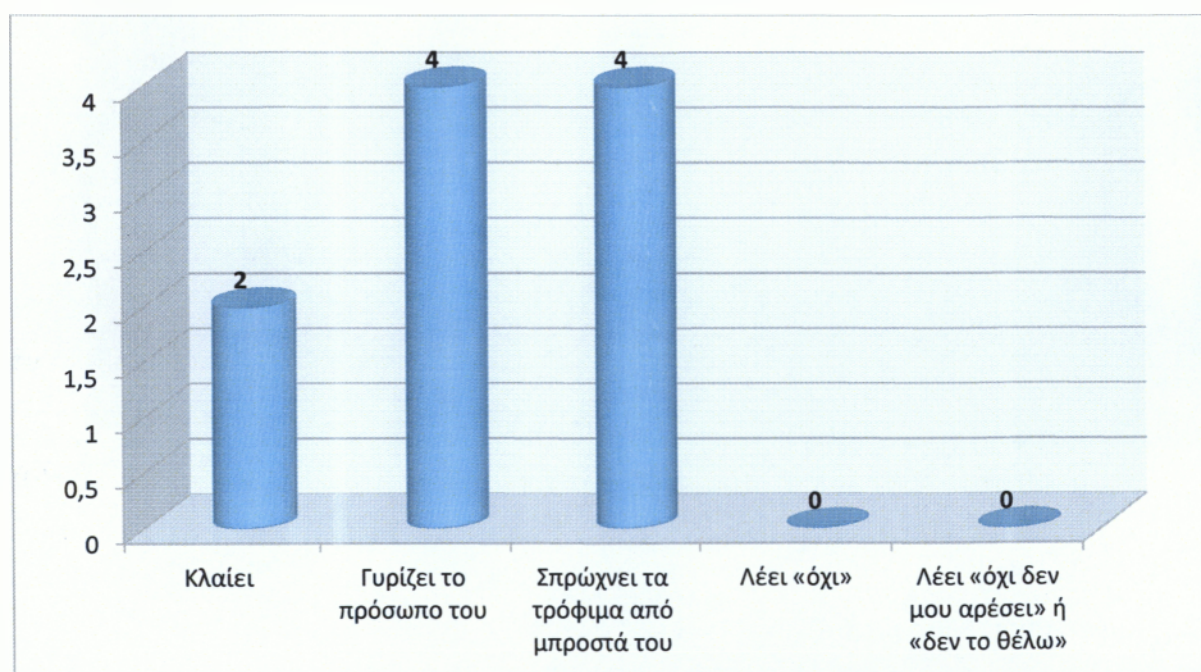
Όσον αφορά στην ερώτηση «εάν το παιδί τους παρατηρήσει κάτι καινούριο στο σπίτι, πώς θα ρωτήσει για αυτό», η πλειοψηφία των ερωτηθέντων, ήτοι οι 7 στους 10 γονείς απάντησαν ότι το παιδί θα το κοιτάζει επίμονα. Μόλις 2 στους 10 ερωτηθέντες δήλωσαν ότι θα το δείχνει και θα τους κοιτά, ενώ ένας γονιός απάντησε ότι το παιδί θα κάνει περισσότερες ερωτήσεις σχετικά με αυτό το καινούριο αντικείμενο μέσα στο σπίτι, όπως για παράδειγμα «Για τι είναι αυτό;» (Πίνακας 7 και Σχήμα 7).

4.2.3 Άρνηση

Στον Πίνακα 8 που ακολουθεί, παρουσιάζονται οι κατανομές συχνοτήτων και τα ποσοστά των απαντήσεων που αφορούν στην ερώτηση «εάν το παιδί είναι στο τραπέζι και του δίνουν κάποια φαγητά που δεν θέλει, τι κάνει».

Πίνακας 8 Κατανομές συχνοτήτων και ποσοστά των ερωτηθέντων ως προς το εάν το παιδί είναι στο τραπέζι και του δίνουν κάποια φαγητά που δεν θέλει, τι κάνει

	Κλαίει	Γυρίζει το πρόσωπο του	Σπρώχνει τα τρόφιμα από μπροστά του	Λέει «όχι»	Λέει «όχι δεν μου αρέσει» ή «δεν το θέλω»
Αν το παιδί είναι στο τραπέζι και του δίνετε κάποια φαγητά που δεν θέλει, τι κάνει;	2	4	4	0	0
	20%	40%	40%	0%	0%

Σχήμα 8 Κατανομές συχνοτήτων των ερωτηθέντων ως προς το εάν το παιδί είναι στο τραπέζι και του δίνουν κάποια φαγητά που δεν θέλει, τι κάνει

Οι 4 στους 10 ερωτηθέντες δήλωσαν ότι, εάν το παιδί είναι στο τραπέζι και του δίνουν κάποια φαγητά που δεν θέλει, γυρίζει το πρόσωπό του. Επίσης, 4 στους 10 απάντησαν ότι σπρώχνει τα τρόφιμα από μπροστά του, ενώ μόλις 2 στους 10 ερωτηθέντες γονείς απάντησαν ότι το παιδί κλαίει (Πίνακας 8 και Σχήμα 8).

4.2.4 Χαιρετισμός

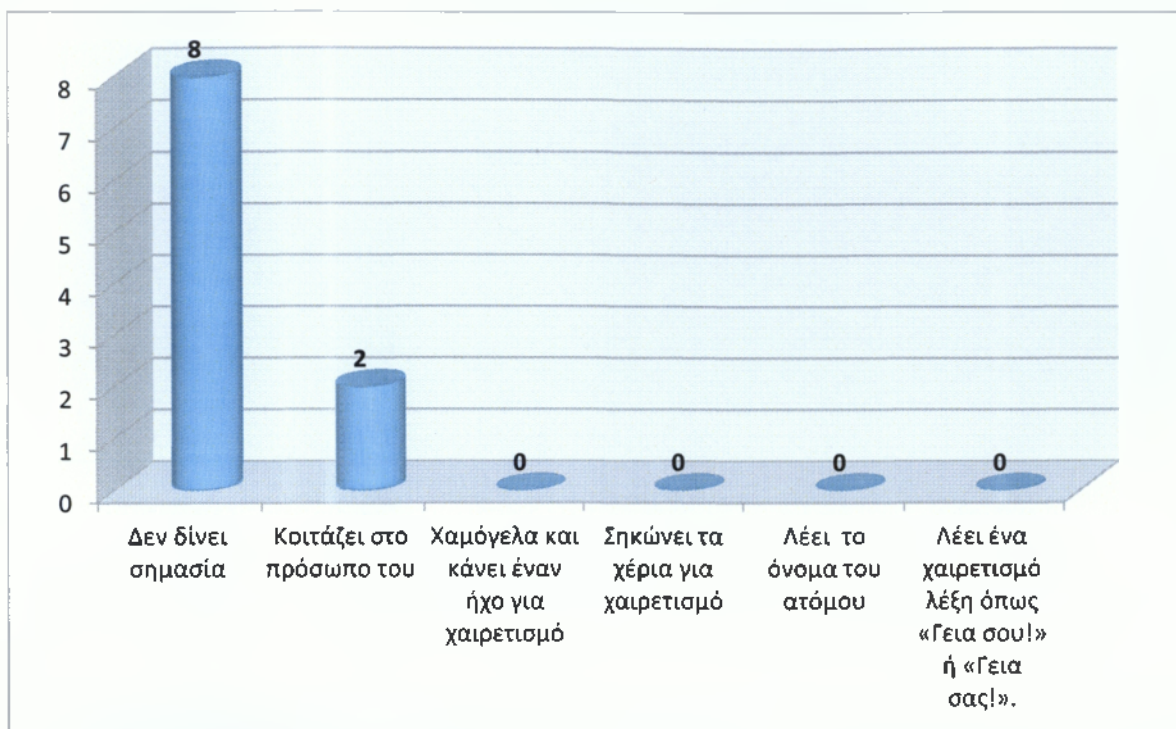
α) Χαιρετισμός κατά την άφιξη

Στον Πίνακα 9 που ακολουθεί, παρουσιάζονται οι κατανομές συχνοτήτων και τα ποσοστά των απαντήσεων που αφορούν στην ερώτηση «πώς αντιδράει όταν ένα γνωστό τους πρόσωπο έρχεται στο σπίτι τους».

Πίνακας 9 Κατανομές συχνοτήτων και ποσοστά των ερωτηθέντων ως προς το πώς αντιδράει το παιδί όταν ένα γνωστό τους πρόσωπο έρχεται στο σπίτι τους

	Δεν δίνει σημασία	Κοιτάζει στο πρόσωπο του	Χαμόγελα και κάνει έναν ήχο για χαιρετισμό	Σηκώνει τα χέρια για χαιρετισμό	Λέει το όνομα του ατόμου	Λέει ένα χαιρετισμό λέξη όπως «Γεια σου!» ή «Γεια σας!».
Πώς αντιδράει όταν ένα γνωστό σας πρόσωπο έρχεται στο σπίτι σας;	8	2	0	0	0	0
	80%	20%	0%	0%	0%	0%

Τα δεδομένα του Πίνακα 9 απεικονίζονται στο Σχήμα 9 που ακολουθεί στη συνέχεια.

Σχήμα 9 Κατανομές συχνοτήτων των ερωτηθέντων ως προς το πώς αντιδράει το παιδί όταν ένα γνωστό τους πρόσωπο έρχεται στο σπίτι τους

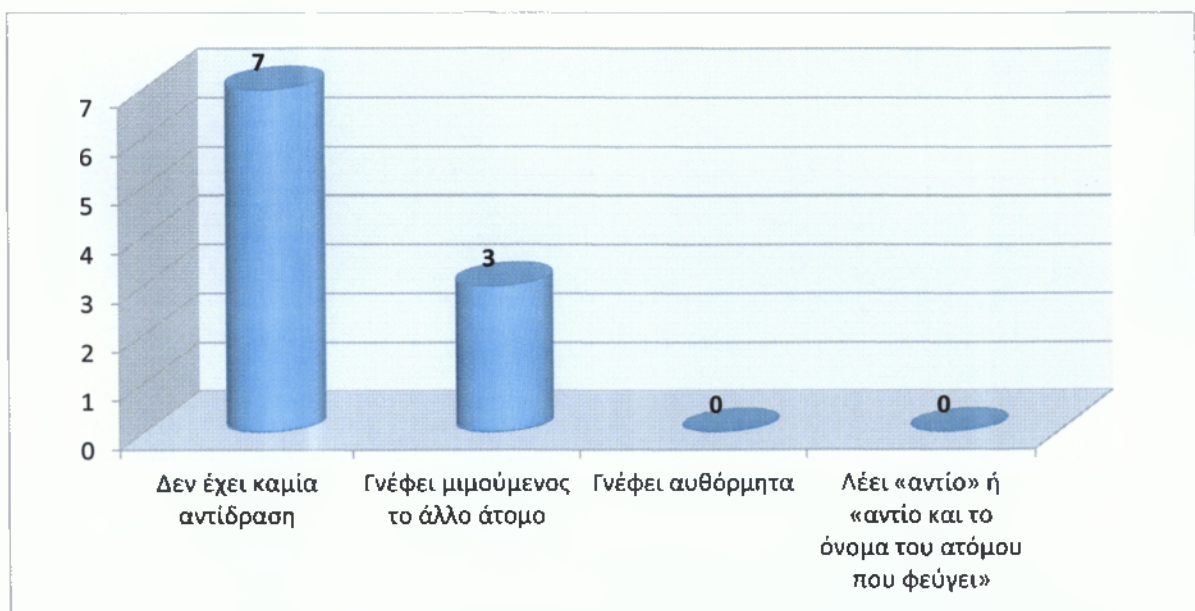
Παρατηρούμε ότι οι ερωτηθέντες, κατά πλειοψηφία (8/10), απάντησαν ότι το παιδί τους δεν δίνει καμία σημασία όταν ένα γνωστό τους πρόσωπο έρχεται στο σπίτι τους για επίσκεψη. Αντίθετα, μόλις 2 στους 10 ερωτηθέντες δήλωσαν ότι κοιτάζει στο πρόσωπο του ατόμου που έρχεται στο σπίτι τους.

β) Χαιρετισμός για την αναχώρηση

Στον Πίνακα 10 που ακολουθεί, παρουσιάζονται οι κατανομές συχνοτήτων και τα ποσοστά των απαντήσεων που αφορούν στην ερώτηση «τι κάνει το παιδί όταν κάποιος φεύγει».

Πίνακας 10 Κατανομές συχνοτήτων και ποσοστά των ερωτηθέντων ως προς το τι κάνει το παιδί όταν κάποιος φεύγει

	Δεν έχει καμία αντίδραση	Γνέφει μιμούμενος το άλλο άτομο	Γνέφει αυθόρμητα	Λέει «αντίο» ή «αντίο και το όνομα του ατόμου που φεύγει»
Τι κάνει το παιδί όταν κάποιος φεύγει;	7	3	0	0
	70%	30%	0%	0%

Σχήμα 10 Κατανομές συχνοτήτων των ερωτηθέντων ως προς το τι κάνει το παιδί όταν κάποιος φεύγει

Η πλειοψηφία των ερωτηθέντων απάντησε ότι όταν κάποιος φεύγει, το παιδί δεν έχει καμία αντίδραση, ενώ μόλις 3 στους 10 ερωτηθέντες δήλωσαν ότι γνέφει μιμούμενος το άλλο άτομο.

4.2.5 Αυτό-έκφραση-αυτό-δικαίωση

α) έκφραση του συναισθήματος

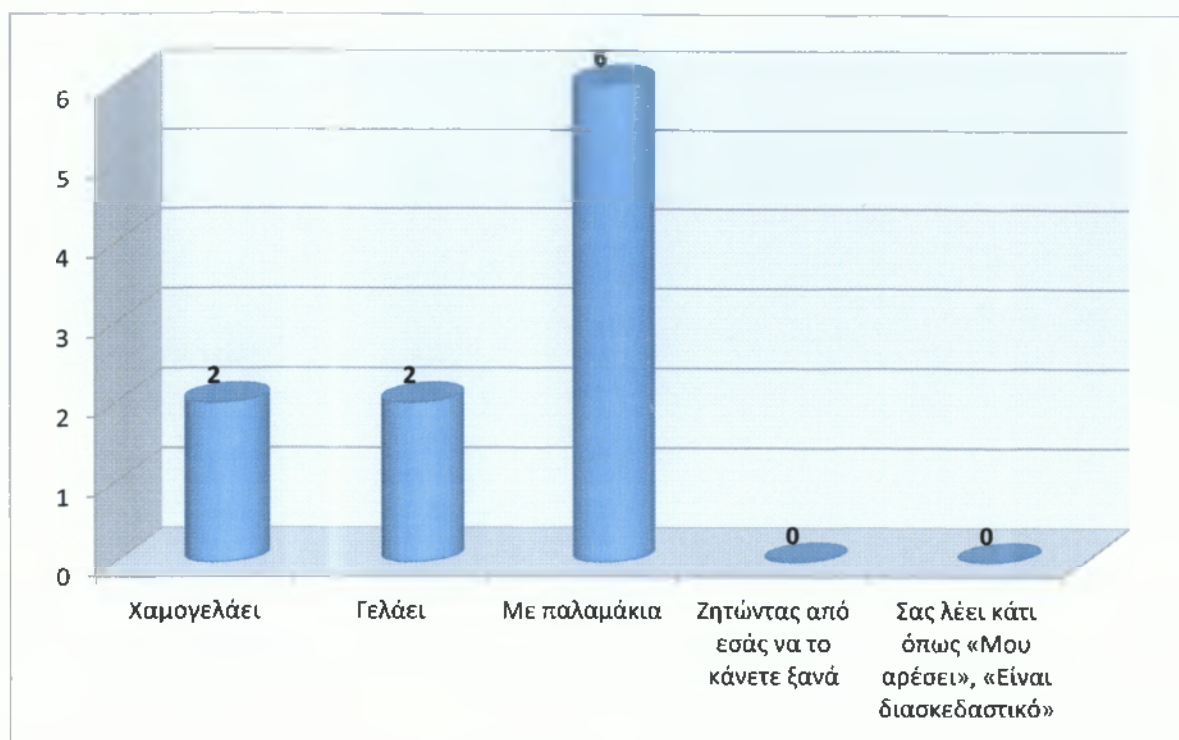
Ευχαρίστηση

Στον Πίνακα 11 που ακολουθεί, παρουσιάζονται οι κατανομές συχνοτήτων και τα ποσοστά των απαντήσεων που αφορούν στην ερώτηση «εάν το παιδί απολαμβάνει κάτι, πώς το δείχνει».

Πίνακας 11 Κατανομές συχνοτήτων και ποσοστά των ερωτηθέντων ως προς το εάν το παιδί απολαμβάνει κάτι, πώς το δείχνει

	Χαμογελάει	Γελάει	Με παλαμάκια	Ζητώντας από εσάς να το κάνετε ξανά	Σας λέει κάτι όπως «Μου αρέσει», «Είναι διασκεδαστικό»
Αν το παιδί απολαμβάνει κάτι, πώς το δείχνει;	2	2	6	0	0
	20%	20%	60%	0%	0%

Στο Σχήμα 11 που ακολουθεί απεικονίζονται τα δεδομένα που παρουσιάζονται στον Πίνακα 11.

Σχήμα 11 Κατανομές συχνοτήτων των ερωτηθέντων ως προς το εάν το παιδί απολαμβάνει κάτι, πώς το δείχνει

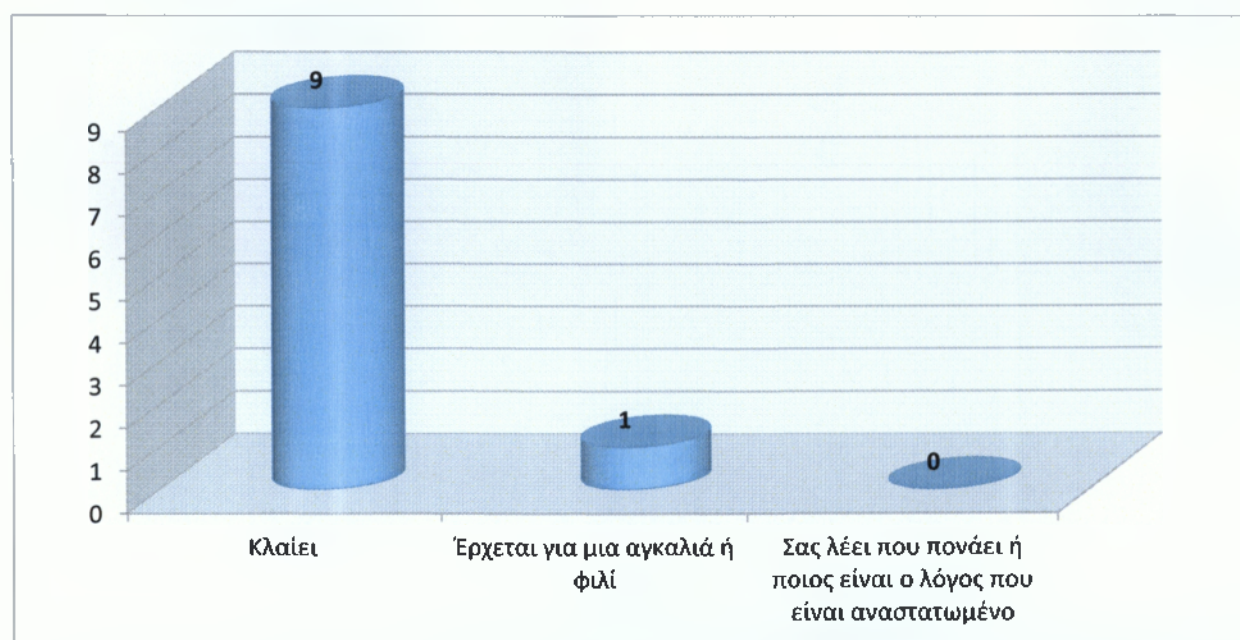
Στην ερώτηση «πώς δείχνει το παιδί τους ότι απολαμβάνει κάτι», η πλειοψηφία των ερωτηθέντων (6/10) απάντησε ότι το παιδί τους αντιδράει με παλαμάκια. Επίσης, 2 στους 10 ερωτηθέντες είπαν ότι γελάει, ενώ οι υπόλοιποι 2 στους 10 απάντησαν ότι χαμογελάει.

Αναστάτωση

Στον Πίνακα 12 που ακολουθεί, παρουσιάζονται οι κατανομές συχνοτήτων και τα ποσοστά των απαντήσεων που αφορούν στην ερώτηση «εάν το παιδί έχει χτυπήσει ή είναι αναστατωμένο από κάτι, πώς τους ενημερώνει».

Πίνακας 12 Κατανομές συχνοτήτων και ποσοστά των ερωτηθέντων ως προς το εάν το παιδί έχει χτυπήσει ή είναι αναστατωμένο από κάτι, πώς τους ενημερώνει

	Κλαίει	Έρχεται για μια αγκαλιά ή φιλί	Σας λέει που πονάει ή ποιος είναι ο λόγος που είναι αναστατωμένο
Αν το παιδί έχει χτυπήσει ή είναι αναστατωμένο από κάτι, πώς σας ενημερώνει;	9	1	0
	90%	10%	0%

Σχήμα 12 Κατανομές συχνοτήτων των ερωτηθέντων ως προς το εάν το παιδί έχει χτυπήσει ή είναι αναστατωμένο από κάτι, πώς τους ενημερώνει

Στην ερώτηση «εάν το παιδί έχει χτυπήσει ή είναι αναστατωμένο από κάτι, πώς τους ενημερώνει», η συντριπτική πλειοψηφία απάντησε ότι κλαίει, ενώ μόλις 1 στους 10 ερωτηθέντες απάντησε ότι έρχεται για μια αγκαλιά ή φιλί (Πίνακας 12 και Σχήμα 12).

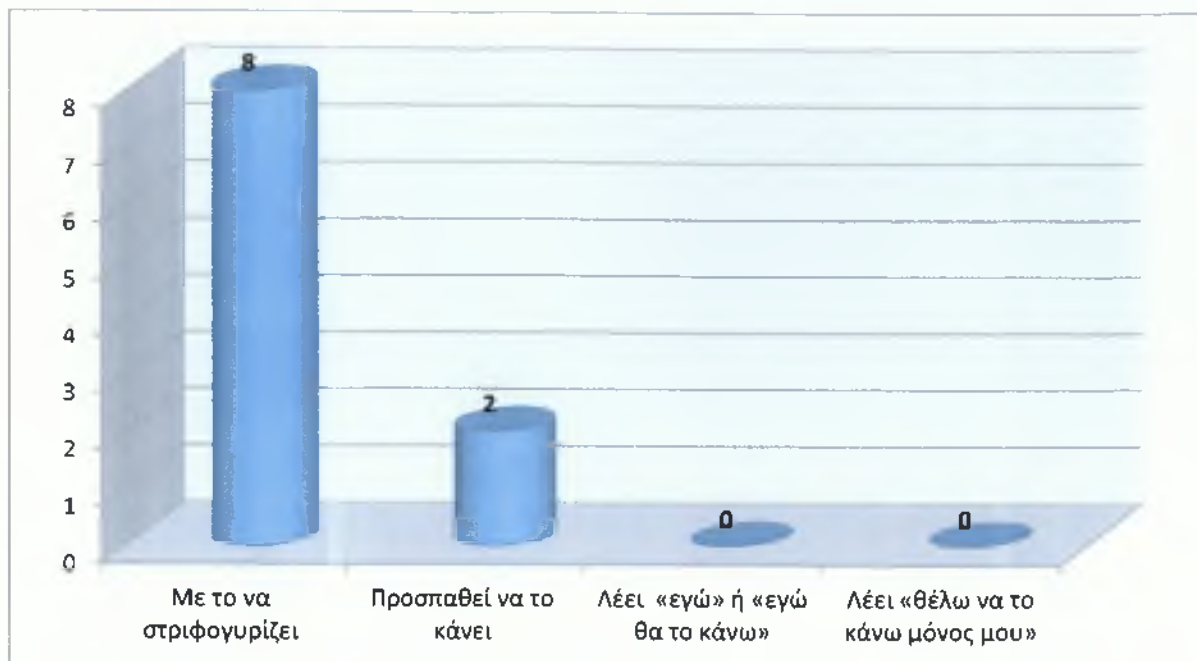
β) Διεκδικώντας την ανεξαρτησία

Στον Πίνακα 13 που ακολουθεί, παρουσιάζονται οι κατανομές συχνοτήτων και τα ποσοστά των απαντήσεων που αφορούν στην ερώτηση «εάν προσπαθούν να βοηθήσουν το παιδί τους να κάνει κάτι όπως για παράδειγμα να ντυθεί και το παιδί θέλει να το κάνει αυτό χωρίς βοήθεια, πώς το δηλώνει».

Πίνακας 13 Κατανομές συχνοτήτων και ποσοστά των ερωτηθέντων ως προς το «εάν προσπαθούν να βοηθήσουν το παιδί τους να κάνει κάτι όπως για παράδειγμα να ντυθεί και το παιδί θέλει να το κάνει αυτό χωρίς βοήθεια, πώς το δηλώνει»

	Με το να στριφογυρίζει	Προσπαθεί να το κάνει	Λέει «εγώ» ή «εγώ θα το κάνω»	Λέει «θέλω να το κάνω μόνος μου»
Εάν προσπαθείτε να βοηθήσετε το παιδί να κάνει κάτι όπως για παράδειγμα να ντυθεί και το παιδί θέλει να το κάνει αυτό χωρίς βοήθεια, πώς το δηλώνει;	8	2	0	0
	80%	20%	0%	0%

Στο Σχήμα 13 που ακολουθεί απεικονίζονται οι κατανομές συχνοτήτων που παρουσιάζονται στον Πίνακα 13.

Σχήμα 13 Κατανομές συχνοτήτων των ερωτηθέντων ως προς το «εάν προσπαθούν να βοηθήσουν το παιδί τους να κάνει κάτι όπως για παράδειγμα να ντυθεί και το παιδί θέλει να το κάνει αυτό χωρίς βοήθεια, πώς το δηλώνει»

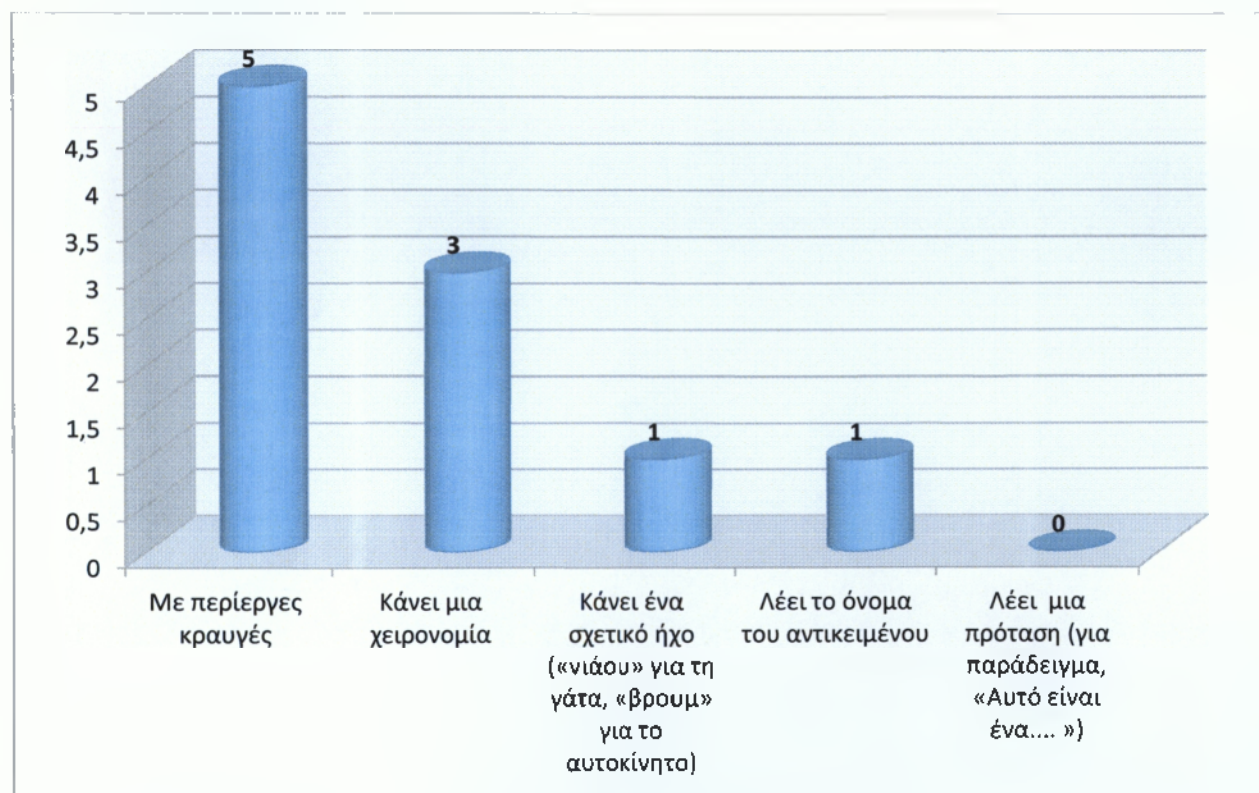
Η πλειοψηφία των ερωτηθέντων (8/10) απάντησε ότι εάν προσπαθούν να βοηθήσουν το παιδί τους να κάνει κάτι όπως για παράδειγμα να ντυθεί και το παιδί θέλει να το κάνει αυτό χωρίς βοήθεια, το δηλώνει με το να στριφογυρίζει, ενώ μόλις 2 στους 10 ερωτηθέντες είπαν ότι το παιδί προσπαθεί να το κάνει (Πίνακας 13 και Σχήμα 13).

4.2.6 Κατονομασία

Στον Πίνακα 14 που ακολουθεί, παρουσιάζονται οι κατανομές συχνοτήτων και τα ποσοστά των απαντήσεων που αφορούν στην ερώτηση «όταν το παιδί αναγνωρίζει ένα αντικείμενο που βλέπει, πώς το κατονομάζει».

Πίνακας 14 Κατανομές συχνοτήτων και ποσοστά των ερωτηθέντων ως προς το όταν το παιδί αναγνωρίζει ένα αντικείμενο που βλέπει, πώς το κατονομάζει

	Με περίεργες κραυγές	Κάνει μια χειρονομία	Κάνει ένα σχετικό ήχο («νιάου» για τη γάτα, «βρουμ» για το αυτοκίνητο)	Λέει το όνομα του αντικειμένου	Λέει μια πρόταση (για παράδειγμα, «Αυτό είναι ένα... »)
Όταν το παιδί αναγνωρίζει ένα αντικείμενο που βλέπει, πώς το κατονομάζει;	5	3	1	1	0
	50%	30%	10%	10%	0%

Σχήμα 14 Κατανομές συχνοτήτων των ερωτηθέντων ως προς το όταν το παιδί αναγνωρίζει ένα αντικείμενο που βλέπει, πώς το κατονομάζει

Στην ερώτηση «όταν το παιδί αναγνωρίζει ένα αντικείμενο που βλέπει, πώς το κατονομάζει», 5 στους 10 ερωτηθέντες απάντησαν «με περίεργες κραυγές», 3 στους 10 ότι κάνει μια χειρονομία, 1 στους 10 ότι κάνει έναν σχετικό ήχο και 1 στους 10 ότι λέει το όνομα του αντικειμένου.

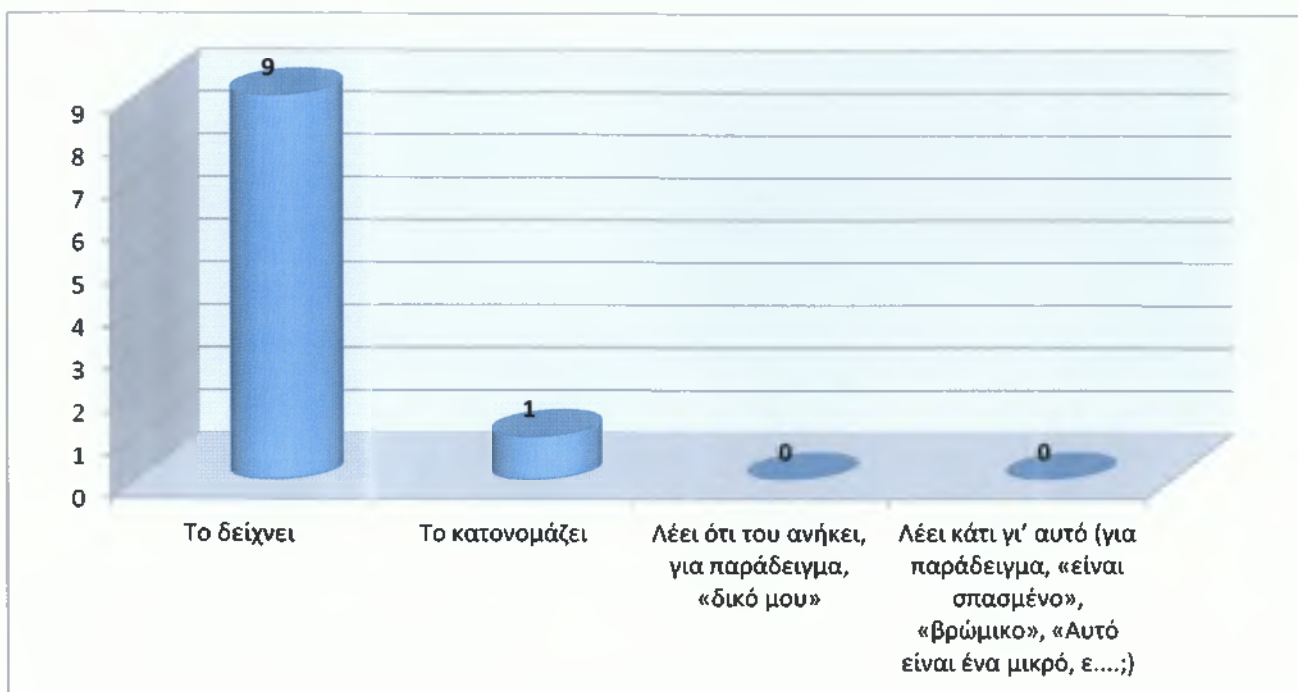
4.2.7 Σχολιασμός

α) Σχόλιο για αντικείμενο

Στον Πίνακα 15 που ακολουθεί, παρουσιάζονται οι κατανομές συχνοτήτων και τα ποσοστά των απαντήσεων που αφορούν στην ερώτηση «εάν βάλουν κάποια αντικείμενα μακριά από το παιδί και βλέπει κάτι που τον/την ενδιαφέρει, τι είδους σχόλια είναι πιθανόν ότι θα κάνει».

Πίνακας 15 Κατανομές συχνοτήτων και ποσοστά των ερωτηθέντων ως προς το εάν βάλουν κάποια αντικείμενα μακριά από το παιδί και βλέπει κάτι που τον/την ενδιαφέρει, τι είδους σχόλια είναι πιθανόν ότι θα κάνει

	Το δείχνει	Το κατονομάζει	Λέει ότι του ανήκει, για παράδειγμα, «δικό μου»	Λέει κάτι γι' αυτό (για παράδειγμα, «είναι σπασμένο», «βρώμικο», «Αυτό είναι ένα μικρό, ε....»)
Αν βάλετε κάποια αντικείμενα μακριά από το παιδί και βλέπει κάτι που τον/την ενδιαφέρει, τι είδους σχόλια είναι πιθανόν ότι θα κάνει;	9	1	0	0
	90%	10%	0%	0%

Σχήμα 15 Κατανομές συχνοτήτων των ερωτηθέντων ως προς το εάν βάλουν κάποια αντικείμενα μακριά από το παιδί και βλέπει κάτι που τον/την ενδιαφέρει, τι είδους σχόλια είναι πιθανόν ότι θα κάνει

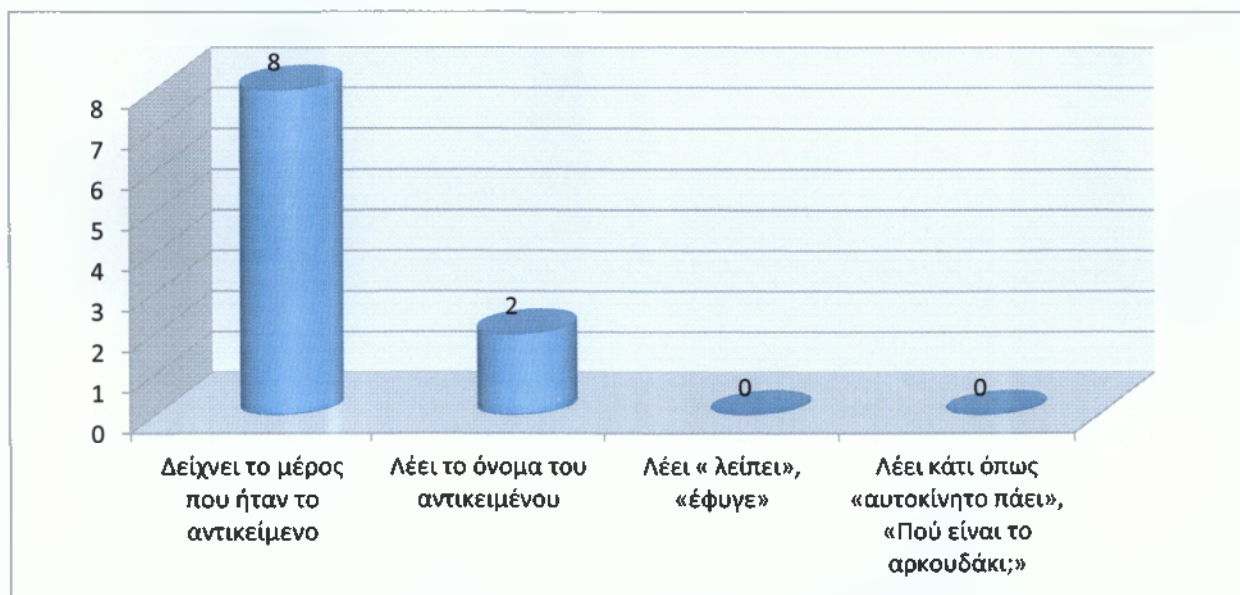
Η συντριπτική πλειοψηφία των ερωτηθέντων σε ποσοστό 90% (ήτοι 9 στους 10) απάντησε ότι εάν βάλουν κάποια αντικείμενα μακριά από το παιδί και βλέπει κάτι που τον/την ενδιαφέρει, το παιδί το δείχνει, ενώ μόλις 1 στους 10 ερωτηθέντες απάντησε ότι το κατονομάζει.

β) Σχόλιο για εξαφάνιση

Στον Πίνακα 16 που ακολουθεί, παρουσιάζονται οι κατανομές συχνοτήτων και τα ποσοστά των απαντήσεων που αφορούν στην ερώτηση «εάν το παιδί παρατηρήσει ότι κάτι λείπει από το σημείο που συνήθως περιμένει να είναι, τι είδους σχόλια κάνει».

Πίνακας 16 Κατανομές συχνοτήτων και ποσοστά των ερωτηθέντων ως προς το εάν το παιδί παρατηρήσει ότι κάτι λείπει από το σημείο που συνήθως περιμένει να είναι, τι είδους σχόλια κάνει

	Δείχνει το μέρος που ήταν το αντικείμενο	Λέει το όνομα του αντικειμένου	Λέει « λείπει», «έφυγε»	Λέει κάτι όπως «αυτοκίνητο πάει», «Πού είναι το αρκουδάκι;»
Αν το παιδί παρατηρήσει ότι κάτι λείπει από το σημείο που συνήθως περιμένει να είναι, τι είδους σχόλια κάνει;	8	2	0	0
	80%	20%	0%	0%

Σχήμα 16 Κατανομές συχνοτήτων των ερωτηθέντων ως προς το εάν το παιδί παρατηρήσει ότι κάτι λείπει από το σημείο που συνήθως περιμένει να είναι, τι είδους σχόλια κάνει

Παρατηρούμε ότι οι 8 στους 10 ερωτηθέντες απάντησαν ότι εάν το παιδί παρατηρήσει ότι κάτι λείπει από το σημείο που συνήθως περιμένει να είναι, δείχνει το μέρος που ήταν το αντικείμενο, ενώ μόλις 2 στους 10 ερωτηθέντες είπαν ότι λέει το όνομα του αντικειμένου (Πίνακας 16 και Σχήμα 16).

4.2.8 Δίνοντας πληροφορίες

Στον Πίνακα 17 που ακολουθεί, παρουσιάζονται οι κατανομές συχνοτήτων και τα ποσοστά των απαντήσεων που αφορούν στην ερώτηση «εάν κάτι συμβεί, ενώ δεν είναι οι γονείς κοντά (για παράδειγμα, κάτι έχει σπάσει, κάποιος έχει χτυπήσει), πώς το παιδί θα τους ενημερώσει γι' αυτό».

Πίνακας 17 Κατανομές συχνοτήτων και ποσοστά των ερωτηθέντων ως προς το εάν κάτι συμβεί, ενώ δεν είναι οι γονείς κοντά (για παράδειγμα, κάτι έχει σπάσει, κάποιος έχει χτυπήσει), πώς το παιδί θα τους ενημερώσει γι' αυτό

	Έρχεται σε εσάς και κλαίει	Δείχνει, για παράδειγμα, μια μελανιά ή ένα σπασμένο παιχνίδι	Λέει «έσπασε» ή το όνομα ενός ατόμου	Σας το λέει, αλλά θα πρέπει να εξετάσετε εσείς ο ίδιος για να το καταλάβετε	Σας το εξηγεί με σαφήνεια
Αν κάτι συμβεί, ενώ δεν είστε κοντά (για παράδειγμα, κάτι έχει σπάσει, κάποιος έχει χτυπήσει), πώς το παιδί θα σας ενημερώσει γι' αυτό;	7	3	0	0	0
	70%	30%	0%	0%	0%

Στο Σχήμα 17 που ακολουθεί απεικονίζονται οι κατανομές συχνοτήτων που παρουσιάζονται στον Πίνακα 17.

Σχήμα 17 Κατανομές συχνοτήτων των ερωτηθέντων ως προς το εάν κάτι συμβεί, ενώ δεν είναι οι γονείς κοντά (για παράδειγμα, κάτι έχει σπάσει, κάποιος έχει χτυπήσει), πώς το παιδί θα τους ενημερώσει γι' αυτό

Οι ερωτηθέντες σε ποσοστό 70% (ήτοι 7 στους 10) απάντησαν ότι εάν κάτι συμβεί, ενώ δεν είναι οι ίδιοι εκεί κοντά (για παράδειγμα, κάτι έχει σπάσει, κάποιος έχει χτυπήσει), το παιδί θα πάει σε αυτούς κλαίγοντας, προκειμένου να τους ενημερώσει. Αντίθετα, μόλις 3 στους 10 ερωτηθέντες είπαν ότι το παιδί δείχνει, για παράδειγμα, μια μελανιά ή ένα σπασμένο παιχνίδι (Πίνακας 17 και Σχήμα 17).

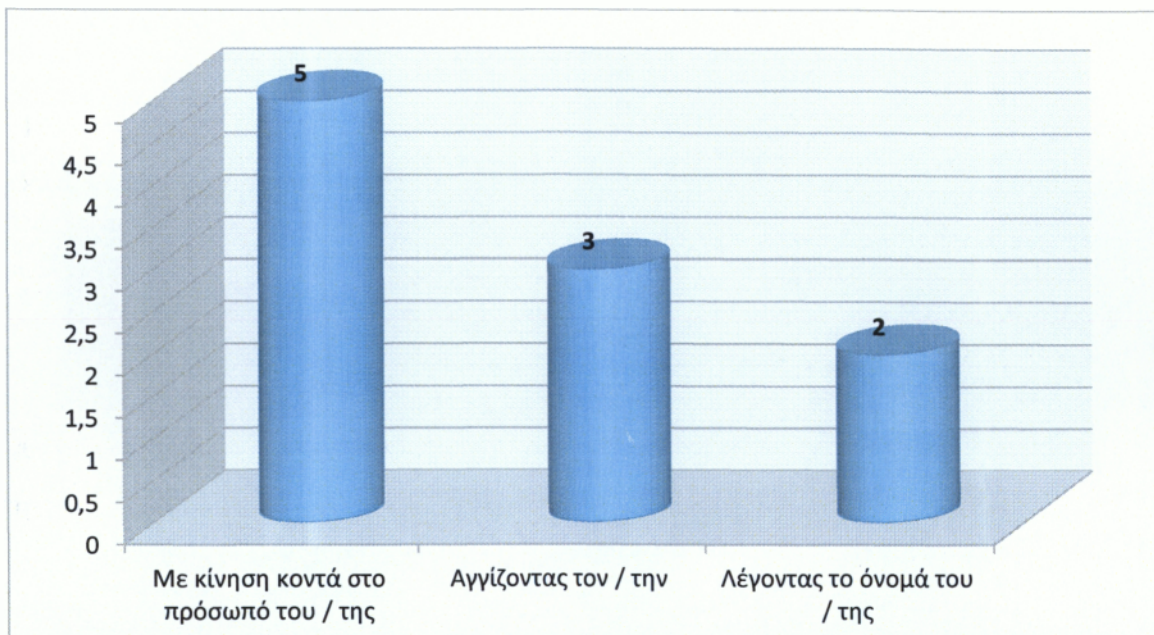
4.3 ΑΝΤΑΠΟΚΡΙΣΗ ΣΤΗΝ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ

4.3.1 Κερδίζοντας την προσοχή του παιδιού

Στον Πίνακα 18 που ακολουθεί, παρουσιάζονται οι κατανομές συχνοτήτων και τα ποσοστά των απαντήσεων που αφορούν στην ερώτηση «εάν θέλουν να τραβήξουν την προσοχή του παιδιού, πώς το κάνουν».

Πίνακας 18 Κατανομές συχνοτήτων και ποσοστά των ερωτηθέντων ως προς το εάν θέλουν να τραβήξουν την προσοχή του παιδιού, πώς το κάνουν

	Με κίνηση κοντά στο πρόσωπό του / της	Αγγίζοντας τον / την	Λέγοντας το όνομά του / της
Αν θέλετε να τραβήξετε την προσοχή του παιδιού, πώς το κάνετε;	5	3	2
	50%	30%	20%

Σχήμα 18 Κατανομές συχνοτήτων των ερωτηθέντων ως προς το εάν θέλουν να τραβήξουν την προσοχή του παιδιού, πώς το κάνουν

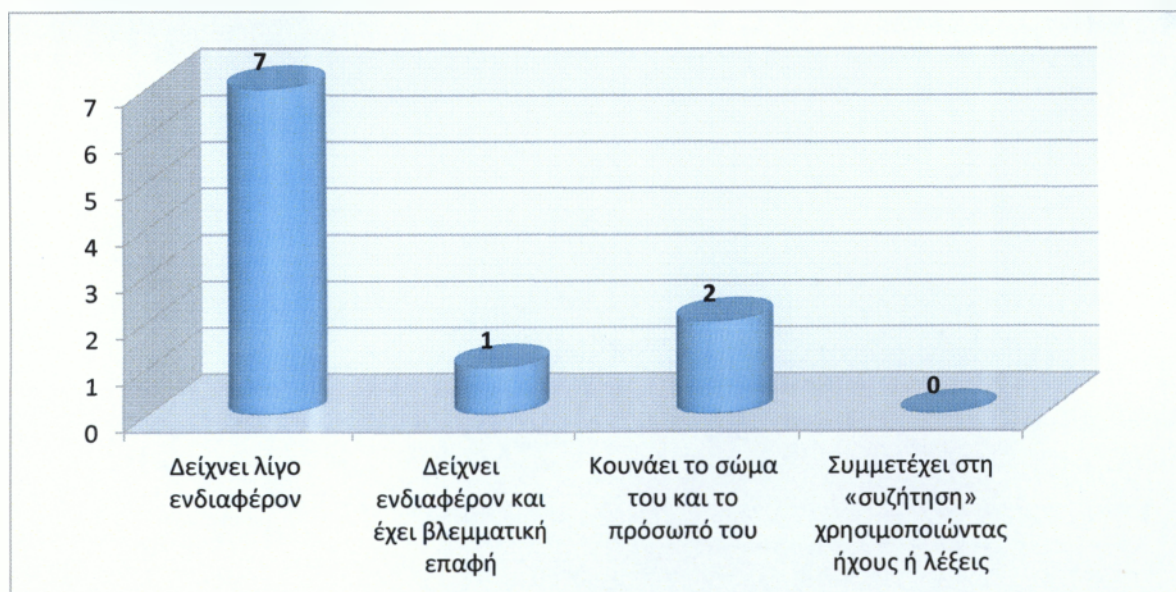
Οι 5 στους 10 ερωτηθέντες δήλωσαν ότι εάν θέλουν να τραβήξουν την προσοχή του παιδιού τους, το κάνουν με κίνηση κοντά στο πρόσωπό του, οι 3 στους 10 αγγίζοντας το και οι υπόλοιποι 2 ερωτηθέντες είπαν ότι λένε το όνομά του (Πίνακας 18 και Σχήμα 18).

4.3.2 Ενδιαφέρον για κοινωνική αλληλεπίδραση

Στον Πίνακα 19 παρουσιάζονται οι κατανομές συχνοτήτων και τα ποσοστά των απαντήσεων που αφορούν στην ερώτηση «εάν κάθονται κοντά στο παιδί και του ομιλούν, πώς γενικά ανταποκρίνεται».

Πίνακας 19 Κατανομές συχνοτήτων και ποσοστά των ερωτηθέντων ως προς το εάν κάθονται κοντά στο παιδί και του ομιλούν, πώς γενικά ανταποκρίνεται

	Δείχνει λίγο ενδιαφέρον	Δείχνει ενδιαφέρον και έχει βλεμματική επαφή	Κουνάει το σώμα του και το πρόσωπό του	Συμμετέχει στη «συζήτηση» χρησιμοποιώντας ήχους ή λέξεις
Αν κάθεστε κοντά στο παιδί και του μιλάτε, πώς γενικά ανταποκρίνεται;	7	1	2	0
	70%	10%	20%	0%

Σχήμα 19 Κατανομές συχνοτήτων των ερωτηθέντων ως προς το εάν κάθονται κοντά στο παιδί και του ομιλούν, πώς γενικά ανταποκρίνεται

Στην ερώτηση πώς γενικά ανταποκρίνεται το παιδί, εάν κάθονται κοντά του και του ομιλούν, οι 7 στους 10 ερωτηθέντες απάντησαν ότι δείχνει λίγο ενδιαφέρον, οι 2 στους 10 ότι κουνάει το σώμα του και το πρόσωπό του, ενώ μόλις ένας ερωτηθείς είπε ότι το παιδί δείχνει ενδιαφέρον και έχει βλεμματική επαφή (Πίνακας 19 και Σχήμα 19).

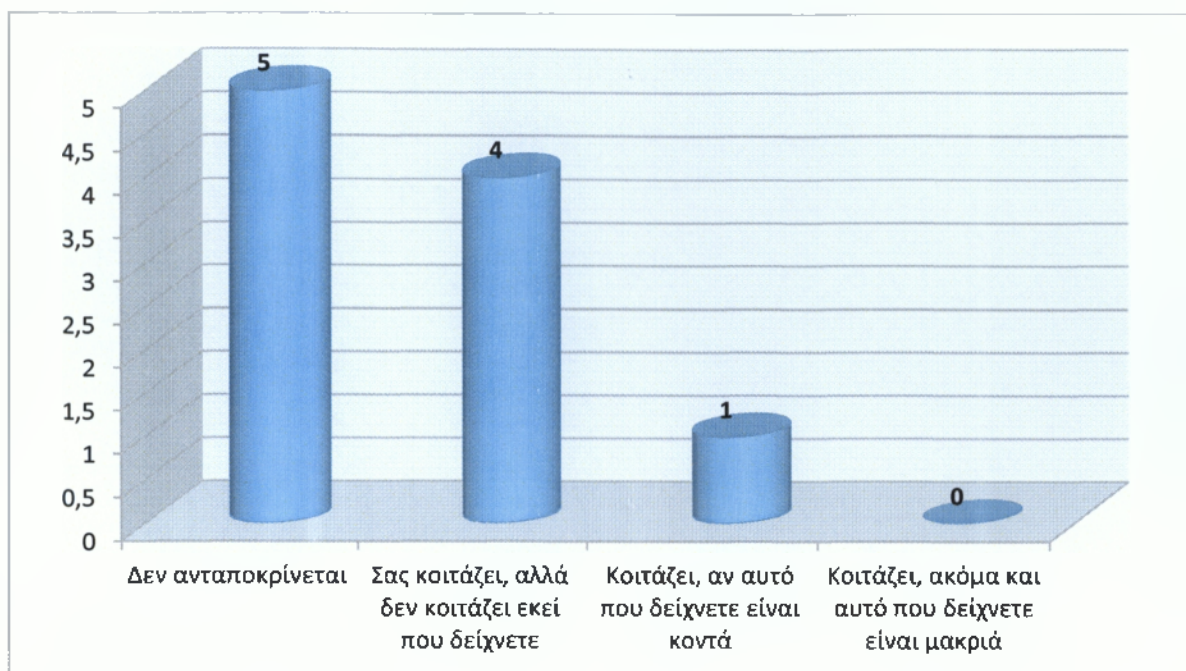
4.3.3 Ανταπόκριση στις χειρονομίες

Στον Πίνακα 20 παρουσιάζονται οι κατανομές συχνοτήτων και τα ποσοστά των απαντήσεων που αφορούν στην ερώτηση «εάν δείχνουν κάτι στο παιδί που θέλουν να κοιτάξει, τι συνήθως κάνει».

Πίνακας 20 Κατανομές συχνοτήτων και ποσοστά των ερωτηθέντων ως προς το εάν δείχνουν κάτι στο παιδί που θέλουν να κοιτάξει, τι συνήθως κάνει

	Δεν ανταποκρίνεται	Σας κοιτάζει, αλλά δεν κοιτάζει εκεί που δείχνετε	Κοιτάζει, αν αυτό που δείχνετε είναι κοντά	Κοιτάζει, ακόμα και αυτό που δείχνετε είναι μακριά
Εάν δείχνετε κάτι στο παιδί που θέλετε να κοιτάξει, τι συνήθως κάνει;	5	4	1	0
	50%	40%	10%	0%

Στο Σχήμα 20 που ακολουθεί απεικονίζονται οι κατανομές συχνοτήτων που παρουσιάζονται στον Πίνακα 20.

Σχήμα 20 Κατανομές συχνοτήτων των ερωτηθέντων ως προς το εάν δείχνουν κάτι στο παιδί που θέλουν να κοιτάξει, τι συνήθως κάνει

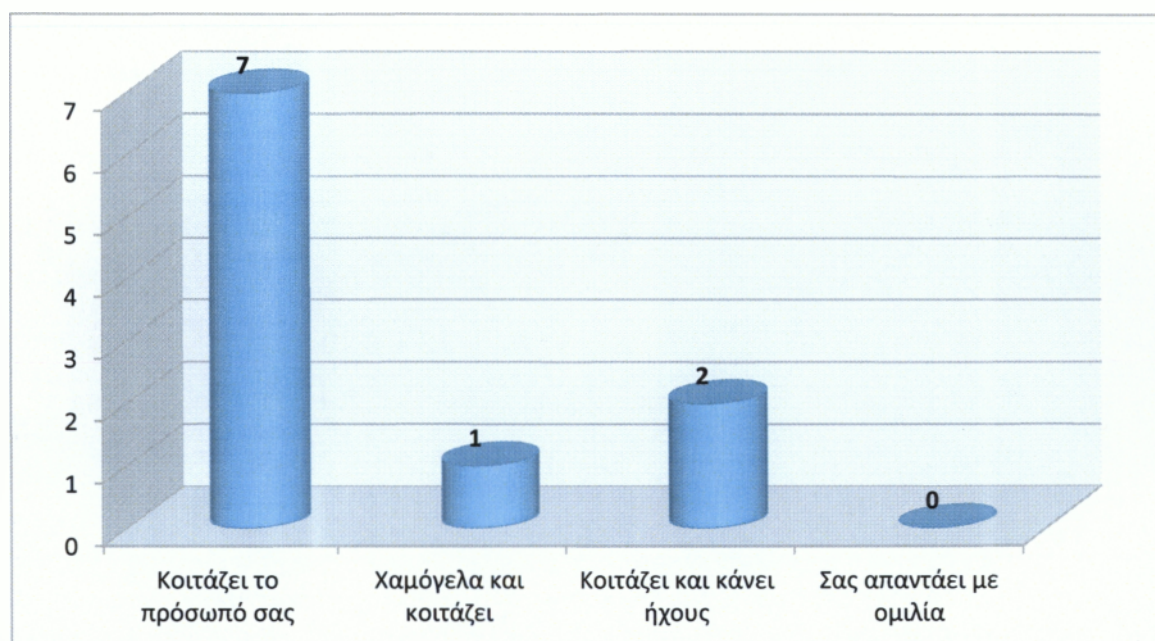
Σύμφωνα με τα δεδομένα του Σχήματος 20 και του Πίνακα 20 παρατηρούμε ότι 5 στους 10 ερωτηθέντες δήλωσαν ότι εάν δείχνουν κάτι στο παιδί που θέλουν να κοιτάξει, τότε αυτό δεν ανταποκρίνεται, ενώ 4 στους 10 είπαν ότι τους κοιτάζει αλλά δεν κοιτάζει εκεί που δείχνουν. Αντίθετα, μόλις 1 στους 10 ερωτηθέντες απάντησε ότι το παιδί κοιτάζει εάν αυτό που του δείχνει είναι κοντά.

4.3.4 Αναγνώριση προηγούμενης διατύπωση

Στον Πίνακα 21 παρουσιάζονται οι κατανομές συχνοτήτων και τα ποσοστά των απαντήσεων που αφορούν στην ερώτηση «όταν μιλούν στο παιδί, πώς ξέρουν ότι συνειδητοποιεί ότι μιλούν σε αυτόν/αυτή».

Πίνακας 21 Κατανομές συχνοτήτων και ποσοστά των ερωτηθέντων ως προς το «όταν μιλούν στο παιδί, πώς ξέρουν ότι συνειδητοποιεί ότι μιλούν σε αυτόν/αυτή»

	Κοιτάζει το πρόσωπό σας	Χαμόγελα και κοιτάζει	Κοιτάζει και κάνει ήχους	Σας απαντάει με ομιλία
Όταν μιλάτε στο παιδί, πώς ξέρετε ότι συνειδητοποιεί ότι μιλάτε σε αυτόν/αυτή;	7	1	2	0
	70%	10%	20%	0%

Σχήμα 21 Κατανομές συχνοτήτων των ερωτηθέντων ως προς το «όταν μιλούν στο παιδί, πώς ξέρουν ότι συνειδητοποιεί ότι μιλούν σε αυτόν/αυτή»

Οι 7 στους 10 ερωτηθέντες απάντησαν ότι όταν μιλούν στο παιδί τους, ξέρουν ότι συνειδητοποιεί ότι μιλούν σε αυτόν/αυτήν, επειδή κοιτάζει το πρόσωπό τους. Οι 2 στους 10 είπαν κοιτάζει και κάνει ήχους, ενώ μόλις ένας δήλωσε ότι το παιδί χαμογελάει και κοιτάζει (Πίνακας 21 και Σχήμα 21).

4.3.5 Κατανόηση των προθέσεων του ομιλητή

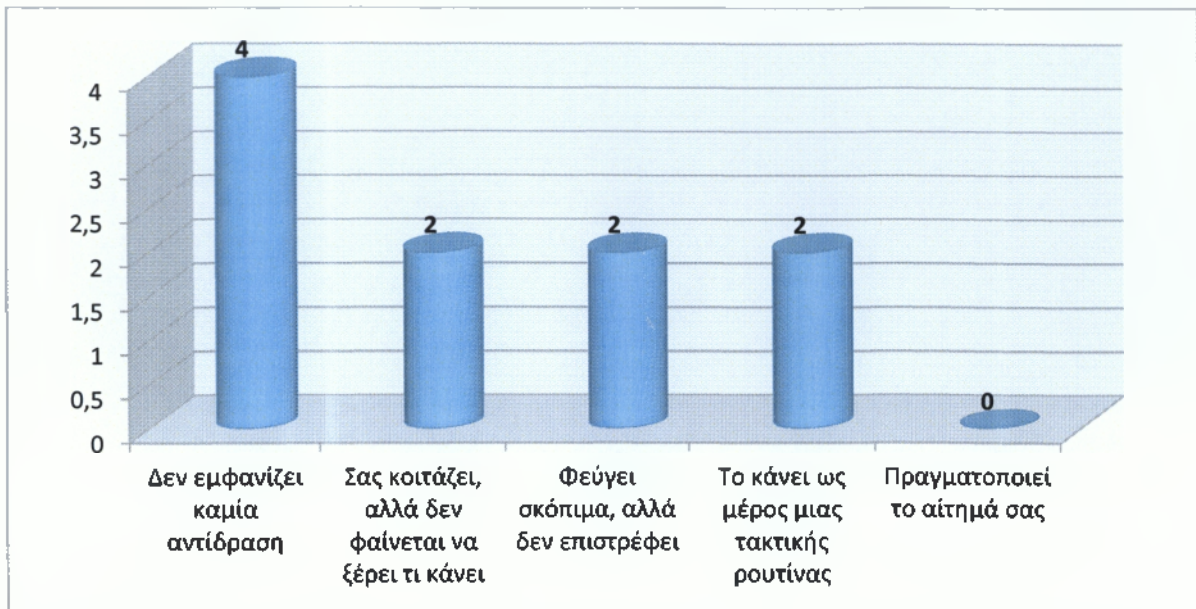
Απάντηση στην αίτηση δράσης

Στον Πίνακα 22 παρουσιάζονται οι κατανομές συχνοτήτων και τα ποσοστά των απαντήσεων που αφορούν στην ερώτηση «εάν δώσουν στο παιδί μια εντολή, όπως για παράδειγμα “πήγαινε και πάρε τα παπούτσια σου”, τότε πώς ανταποκρίνεται».

Πίνακας 22 Κατανομές συχνοτήτων και ποσοστά των ερωτηθέντων ως προς το εάν δώσουν στο παιδί μια εντολή, όπως για παράδειγμα “πήγαινε και πάρε τα παπούτσια σου”, τότε πώς ανταποκρίνεται

	Δεν εμφανίζει καμία αντίδραση	Σας κοιτάζει, αλλά δεν φαίνεται να ξέρει τι κάνει	Φεύγει σκόπιμα, αλλά δεν επιστρέφει	Το κάνει ως μέρος μιας τακτικής ρουτίνας	Πραγματοποιεί το αίτημά σας
Αν δώσετε στο παιδί μια εντολή, όπως «πήγαινε και πάρε τα παπούτσια σου, τότε πώς ανταποκρίνεται;	4	2	2	2	0
	40%	20%	20%	20%	0%

Τα δεδομένα του Πίνακα 22 απεικονίζονται στο Σχήμα 22 που ακολουθεί στη συνέχεια.

Σχήμα 22 Κατανομές συχνοτήτων των ερωτηθέντων ως προς το εάν δώσουν στο παιδί μια εντολή, όπως για παράδειγμα “πήγαινε και πάρε τα παπούτσια σου”, τότε πώς ανταποκρίνεται

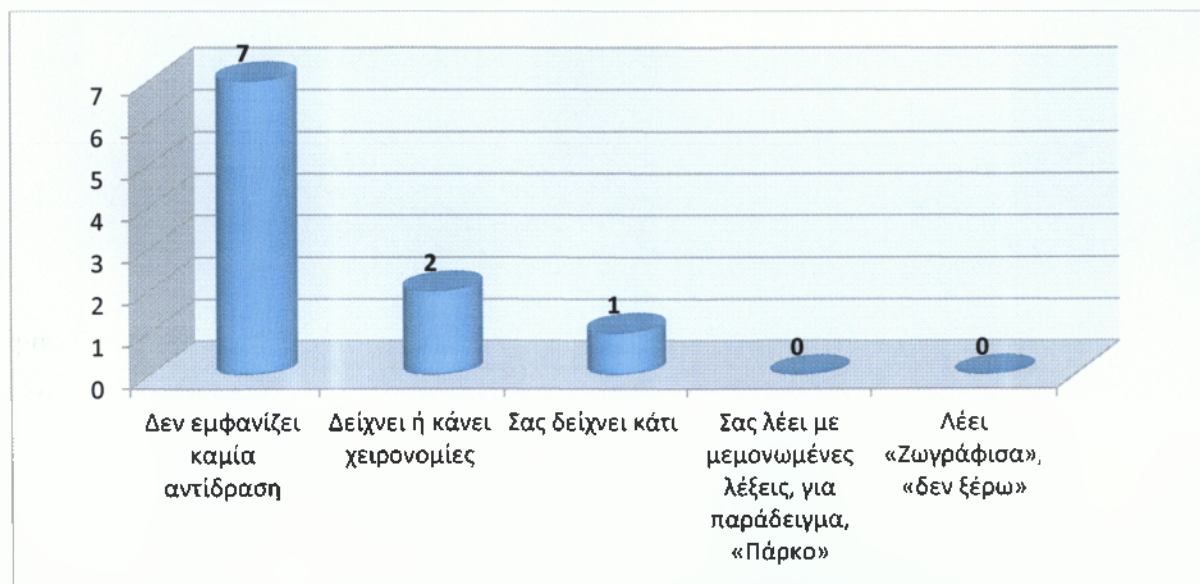
Όπως παρατηρούμε από τα δεδομένα του Πίνακα 22 και του Σχήματος 22, 4 στους 10 ερωτηθέντες απάντησαν ότι εάν δώσουν στο παιδί μια εντολή, όπως για παράδειγμα “πήγαινε και πάρε τα παπούτσια σου”, τότε αυτό δεν εμφανίζει καμία αντίδραση, ενώ 2 στους 10 είπαν ότι τους κοιτάζει αλλά δεν φαίνεται να ξέρει τι κάνει. Επίσης, 2 στους 10 είπαν ότι το παιδί φεύγει σκόπιμα, αλλά δεν επιστρέφει, ενώ οι υπόλοιποι 2 στους 10 ερωτηθέντες δήλωσαν ότι το παιδί το κάνει ως μέρος μιας τακτικής ρουτίνας.

Ανταπόκριση στο αίτημα παροχής πληροφοριών

Στον Πίνακα 23 που ακολουθεί παρουσιάζονται οι κατανομές συχνοτήτων και τα ποσοστά των απαντήσεων που αφορούν στην ερώτηση «εάν ρωτήσουν το παιδί για πληροφορίες, για παράδειγμα, “Τι έχεις κάνει;” ή “Πώς είσαι;” πώς ενδέχεται να αντιδράσει».

Πίνακας 23 Κατανομές συχνοτήτων και ποσοστά των ερωτηθέντων ως προς το εάν ρωτήσουν το παιδί για πληροφορίες, για παράδειγμα, “Τι έχεις κάνει;” ή “Πώς είσαι;” πώς ενδέχεται να αντιδράσει

	Δεν εμφανίζει καμία αντίδραση	Δείχνει ή κάνει χειρονομίες	Σας δείχνει κάτι	Σας λέει με μεμονωμένες λέξεις, για παράδειγμα, «Πάρκο»	Λέει «Ζωγράφισα», «δεν ξέρω»
Αν ρωτήσετε το παιδί για πληροφορίες, για παράδειγμα, «Τι έχεις κάνει;» ή «Πώς είσαι;» πώς ενδέχεται να αντιδράσει;	7	2	1	0	0
	70%	20%	10%	0%	0%

Σχήμα 23 Κατανομές συχνοτήτων των ερωτηθέντων ως προς το εάν ρωτήσουν το παιδί για πληροφορίες, για παράδειγμα, “Τι έχεις κάνει;” ή “Πώς είσαι;” πώς ενδέχεται να αντιδράσει

Η πλειοψηφία των ερωτηθέντων (7 στους 10) απάντησε ότι εάν ρωτήσουν το παιδί για πληροφορίες, για παράδειγμα, “Τι έχεις κάνει;” ή “Πώς είσαι;”, τότε αυτό δεν εμφανίζει καμία αντίδραση. Το γεγονός αυτό ενδεχομένως να υποδηλώνει ότι δεν

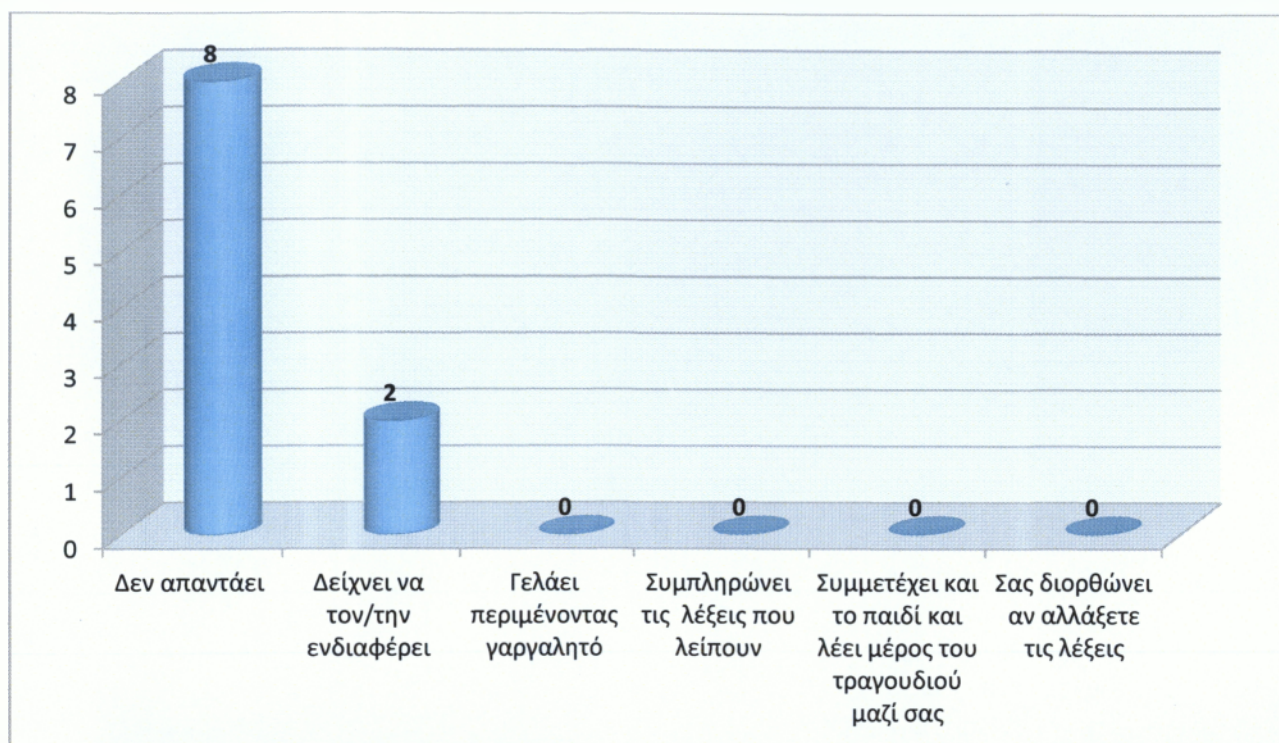
τους καταλαβαίνει. Επίσης, 2 στους 10 ερωτηθέντες είπαν ότι δείχνει ή κάνει χειρονομίες, ενώ μόλις ένας ερωτηθείς απάντησε ότι του δείχνει κάτι (Πίνακας 23 και Σχήμα 23).

4.3.6 Πρόβλεψη

Στον Πίνακα 24 που ακολουθεί παρουσιάζονται οι κατανομές συχνοτήτων και τα ποσοστά των απαντήσεων που αφορούν στην ερώτηση «πώς το παιδί αντιδρά σε ένα αγαπημένο του παιδικό τραγουδάκι ή στιχάκι».

Πίνακας 24 Κατανομές συχνοτήτων και ποσοστά των ερωτηθέντων ως προς το πώς το παιδί αντιδρά σε ένα αγαπημένο του παιδικό τραγουδάκι ή στιχάκι

	Δεν απαντάει	Δείχνει να τον/την ενδιαφέρει	Γελάει περιμένοντας γαργαλητό	Συμπληρώνει τις λέξεις που λείπουν	Συμμετέχει και το παιδί και λέει μέρος του τραγουδιού μαζί σας	Σας διορθώνει αν αλλάξετε τις λέξεις
Πώς το παιδί αντιδρά σε ένα αγαπημένο του παιδικό τραγουδάκι ή στιχάκι;	8	2	0	0	0	0
	80%	20%	0%	0%	0%	0%

Σχήμα 24 Κατανομές συχνοτήτων των ερωτηθέντων ως προς το πώς το παιδί αντιδρά σε ένα αγαπημένο του παιδικό τραγουδάκι ή στιχάκι

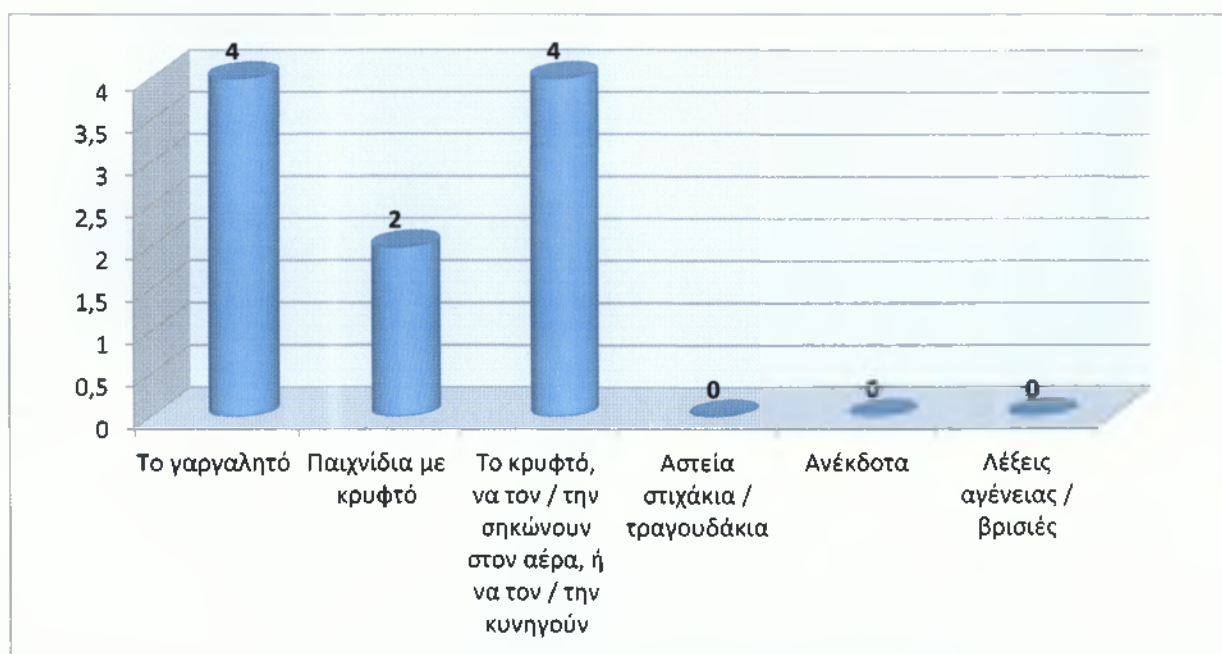
Παρατηρούμε ότι η πλειοψηφία των ερωτηθέντων (8 στους 10) απάντησε ότι το παιδί δεν απαντάει σε ένα αγαπημένο του παιδικό τραγουδάκι ή στιχάκι, ενώ μόλις 2 στους 10 ερωτηθέντες είπαν ότι δείχνει να τον / την ενδιαφέρει (Πίνακας 24 και Σχήμα 24).

4.3.7 Ανταπόκριση στην ψυχαγωγία

Στον Πίνακα 25 που ακολουθεί παρουσιάζονται οι κατανομές συχνοτήτων και τα ποσοστά των απαντήσεων που αφορούν στην ερώτηση «τι είδους πράγματα κάνουν το παιδί να γελάει».

Πίνακας 25 Κατανομές συχνοτήτων και ποσοστά των ερωτηθέντων ως προς το τι είδους πράγματα κάνουν το παιδί να γελάει

	Το γαργαλητό	Παιχνίδια με κρυφό	Το κρυφό, να τον/την σηκώνουν στον αέρα, ή να τον/την κουνηγούν	Αστεία στιχάκια / τραγουδάκια	Ανέκδοτα	Λέξεις αγένειας / βρισιές
Τι είδους πράγματα κάνουν το παιδί να γελάει;	4	2	4	0	0	0
	40%	20%	40%	0%	0%	0%

Σχήμα 25 Κατανομές συχνοτήτων των ερωτηθέντων ως προς το τι είδους πράγματα κάνουν το παιδί να γελάει

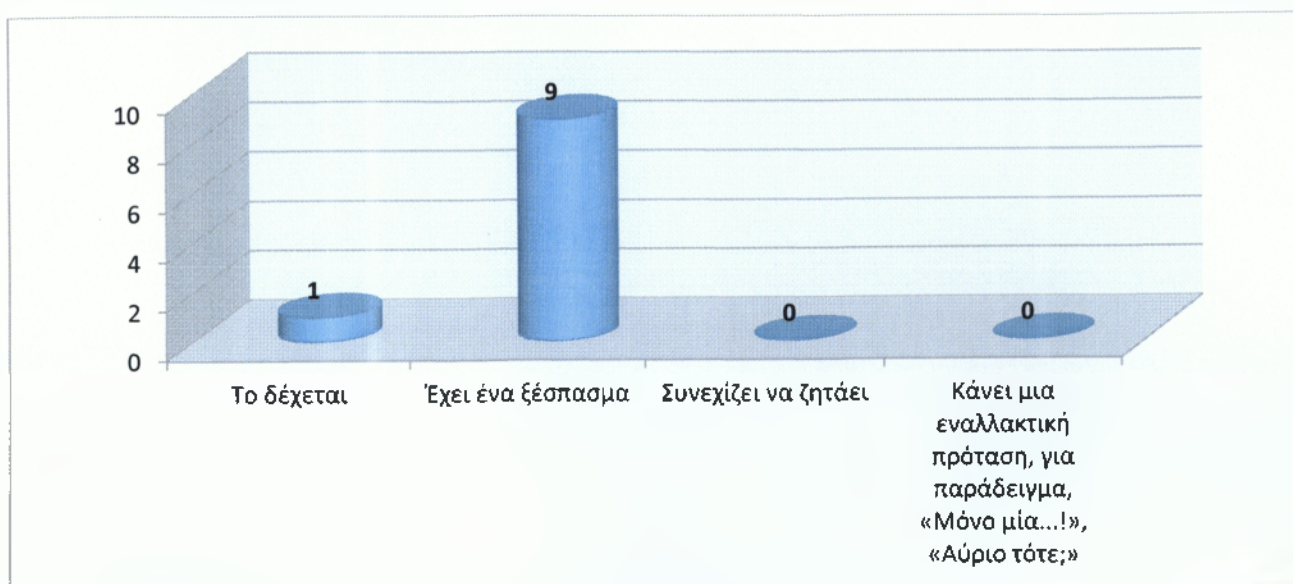
Αναφορικά με το τι είδους πράγματα κάνουν το παιδί να γελάει, 4 στους 10 ερωτηθέντες επέλεξαν το γαργαλητό, 2 στους 10 τα παιχνίδια με το κρυφό και οι υπόλοιποι 4 ερωτηθέντες απάντησαν το κρυφό, να τον / την σηκώνουν στον αέρα, ή να τον / την κουνηγούν (Πίνακας 25 και Σχήμα 25).

4.3.8 Αντίδραση στο «ΟΧΙ» και στη διαπραγμάτευση

Στον Πίνακα 26 που ακολουθεί παρουσιάζονται οι κατανομές συχνοτήτων και τα ποσοστά των απαντήσεων που αφορούν στην ερώτηση «εάν πουν «όχι» στο παιδί πώς συνήθως ανταποκρίνεται»

Πίνακας 26 Κατανομές συχνοτήτων και ποσοστά των ερωτηθέντων ως προς το εάν πουν «όχι» στο παιδί πώς συνήθως ανταποκρίνεται

	Το δέχεται	Έχει ένα ξέσπασμα	Συνεχίζει να ζητάει	Κάνει μια εναλλακτική πρόταση, για παράδειγμα, «Μόνο μία...!», «Αύριο τότε;»
Εάν πείτε «όχι» στο παιδί πώς συνήθως ανταποκρίνεται;	1	9	0	0
	10%	90%	0%	0%

Σχήμα 26 Κατανομές συχνοτήτων των ερωτηθέντων ως προς το εάν πουν «όχι» στο παιδί πώς συνήθως ανταποκρίνεται

Η απόλυτη πλειοψηφία σε ποσοστό 90% (ήτοι 9 στους 10) απάντησε ότι εάν πουν «όχι» στο παιδί, έχει ένα ξέσπασμα, ενώ μόλις ένας στους 10 ερωτηθέντες απάντησε ότι το δέχεται (Πίνακας 26 και Σχήμα 26).

Στον Πίνακα 27 που ακολουθεί παρουσιάζονται οι κατανομές συχνοτήτων και τα ποσοστά των απαντήσεων που αφορούν στην ερώτηση «εάν λένε “σε ένα λεπτό”, πώς το παιδί ανταποκρίνεται».

Πίνακας 27 Κατανομές συχνοτήτων και ποσοστά των ερωτηθέντων ως προς το εάν λένε “σε ένα λεπτό”, πώς το παιδί ανταποκρίνεται

	Δεν καταλαβαίνει και συνεχίζει να ζητάει	Το παιδί θυμώνει	Περιμένει και ζητάει και πάλι μετά από ένα διάστημα
Εάν λέτε «σε ένα λεπτό», πώς το παιδί ανταποκρίνεται;	5	5	0
	50%	50%	0%

Σχήμα 27 Κατανομές συχνοτήτων των ερωτηθέντων ως προς το εάν λένε “σε ένα λεπτό”, πώς το παιδί ανταποκρίνεται

Παρατηρούμε ότι στην ερώτηση «εάν λένε “σε ένα λεπτό”, πώς το παιδί ανταποκρίνεται», οι απόψεις δίστανται, καθώς 5 στους 10 ερωτηθέντες απάντησαν το παιδί δεν καταλαβαίνει και συνεχίζει να ζητάει, και οι υπόλοιποι 5 στους 10 είπαν ότι το παιδί θυμώνει (Πίνακας 27 και Σχήμα 27).

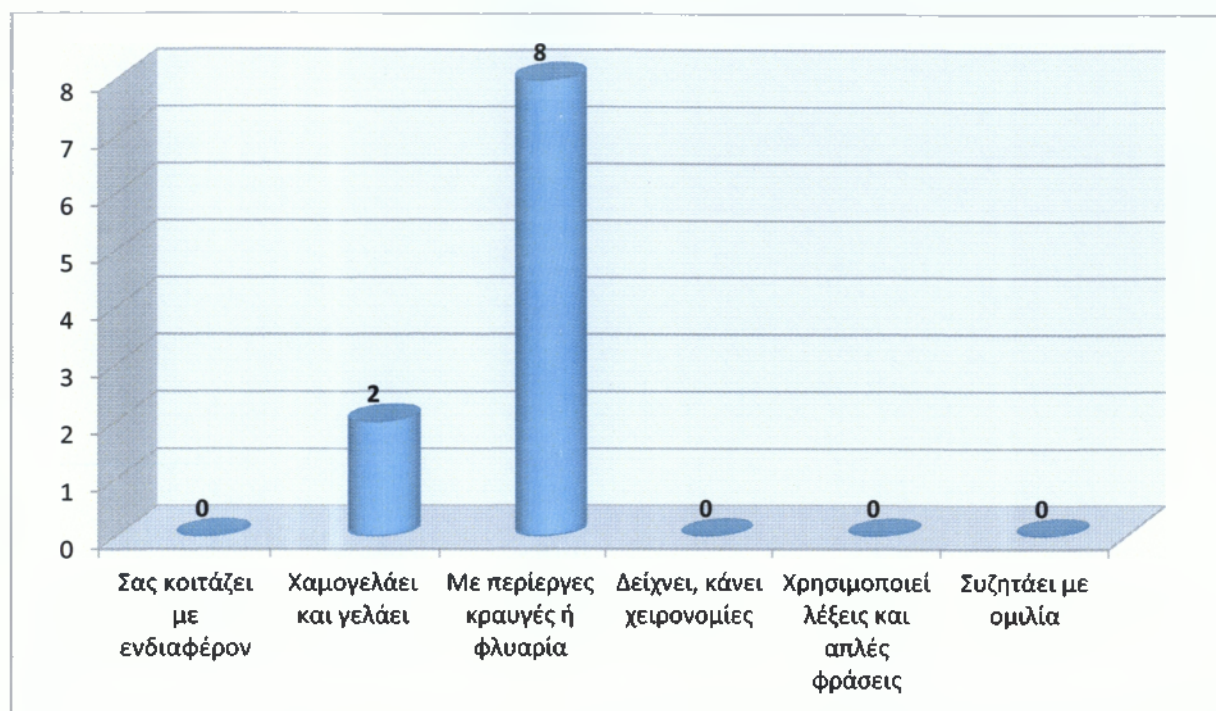
4.4 ΑΛΛΗΛΕΠΙΔΡΑΣΗ ΚΑΙ ΣΥΝΟΜΙΛΙΑ

4.4.1 Συμμετοχή στην αλληλεπίδραση

Στον Πίνακα 28 που ακολουθεί παρουσιάζονται οι κατανομές συχνοτήτων και τα ποσοστά των απαντήσεων που αφορούν στην ερώτηση «όταν οι γονείς και το παιδί παίζουν μεταξύ τους, πώς το παιδί παίρνει μέρος».

Πίνακας 28 Κατανομές συχνοτήτων και ποσοστά των ερωτηθέντων ως προς το όταν οι γονείς και το παιδί παίζουν μεταξύ τους, πώς το παιδί παίρνει μέρος

	Σας κοιτάζει με ενδιαφέρον	Χαμογελάει και γελάει	Με περίεργες κραυγές ή φλυαρία	Δείχνει, κάνει χειρονομίες	Χρησιμοποιεί λέξεις και απλές φράσεις	Συζητάει με ομιλία
Όταν εσείς και το παιδί παίζετε μεταξύ σας, πώς το παιδί παίρνει μέρος;	0	2	8	0	0	0
	0%	20%	80%	0%	0%	0%

Σχήμα 28 Κατανομές συχνοτήτων των ερωτηθέντων ως προς το όταν οι γονείς και το παιδί παίζουν μεταξύ τους, πώς το παιδί παίρνει μέρος

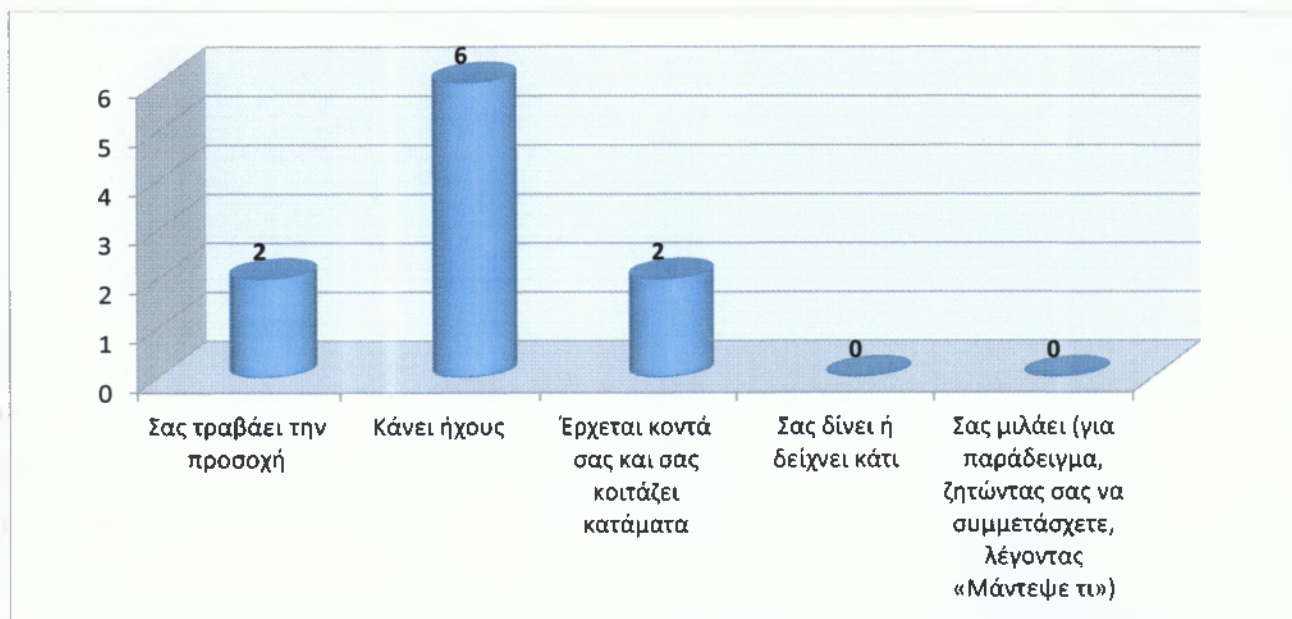
Η πλειοψηφία των ερωτηθέντων (8 στους 10) απάντησε ότι όταν αυτοί και το παιδί παίζουν μεταξύ τους, το παιδί παίρνει μέρος με περίεργες κραυγές ή φλυαρία, ενώ μόλις 2 στους 10 ερωτηθέντες είπαν ότι χαμογελάει και γελάει (Πίνακας 28 και Σχήμα 28).

4.4.2 Έναρξη αλληλεπίδρασης

Στον Πίνακα 29 που ακολουθεί παρουσιάζονται οι κατανομές συχνοτήτων και τα ποσοστά των απαντήσεων που αφορούν στην ερώτηση «εάν το παιδί θέλει να ξεκινήσει μια συζήτηση ή ένα παιχνίδι μαζί τους, πώς το κάνει».

Πίνακας 29 Κατανομές συχνοτήτων και ποσοστά των ερωτηθέντων ως προς το εάν το παιδί θέλει να ξεκινήσει μια συζήτηση ή ένα παιχνίδι μαζί τους, πώς το κάνει

	Σας τραβάει την προσοχή	Κάνει ήχους	Έρχεται κοντά σας και σας κοιτάζει κατάματα	Σας δίνει ή δείχνει κάτι	Σας μιλάει (για παράδειγμα, ζητώντας σας να συμμετάσχετε, λέγοντας «Μάντεψε τι»)
Εάν το παιδί θέλει να ξεκινήσει μια συζήτηση ή ένα παιχνίδι μαζί τους, πώς το κάνει;	2	6	2	0	0
	20%	60%	20%	0%	0%

Σχήμα 29 Κατανομές συχνοτήτων των ερωτηθέντων ως προς το εάν το παιδί θέλει να ξεκινήσει μια συζήτηση ή ένα παιχνίδι μαζί τους, πώς το κάνει

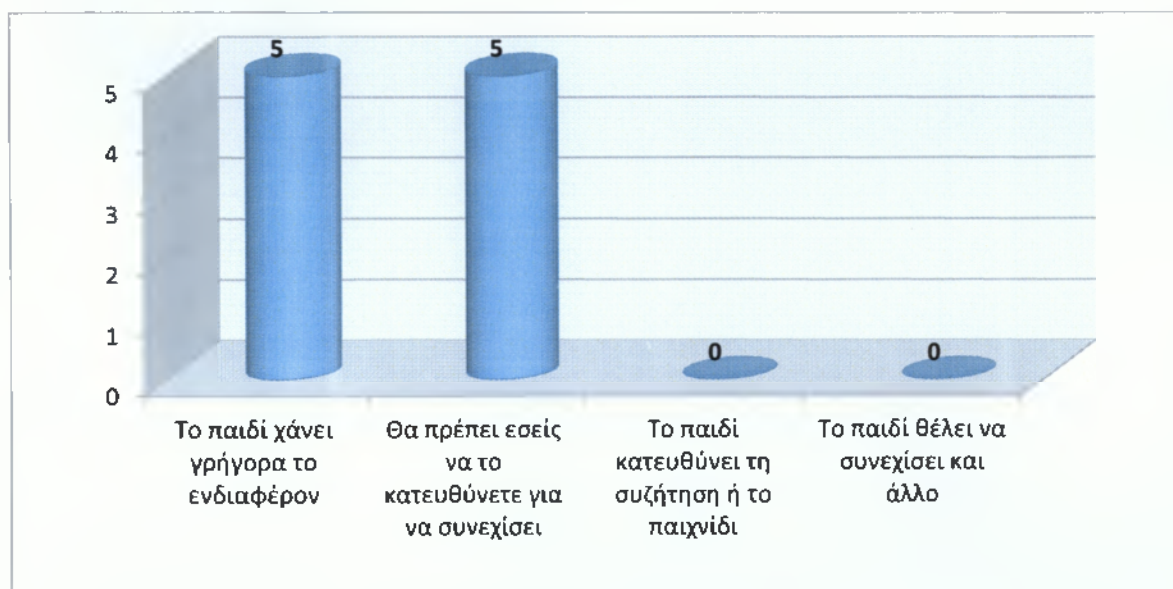
Στην ερώτηση «εάν το παιδί θέλει να ξεκινήσει μια συζήτηση ή ένα παιχνίδι μαζί τους, πώς το κάνει», οι 6 στους 10 ερωτηθέντες απάντησαν ότι το παιδί κάνει ήχους, 2 στους 10 ότι έρχεται κοντά τους και τους κοιτάζει κατάματα και οι υπόλοιποι 2 ότι τους τραβάει την προσοχή (Πίνακας 29 και Σχήμα 29).

4.4.3 Διατήρηση αλληλεπίδραση ή συνομιλίας

Στον Πίνακα 30 που ακολουθεί παρουσιάζονται οι κατανομές συχνοτήτων και τα ποσοστά των απαντήσεων που αφορούν στην ερώτηση «όταν μια συνομιλία ή ένα παιχνίδι έχει ξεκινήσει, πώς συνεχίζεται».

Πίνακας 30 Κατανομές συχνοτήτων και ποσοστά των ερωτηθέντων ως προς το όταν μια συνομιλία ή ένα παιχνίδι έχει ξεκινήσει, πώς συνεχίζεται

	Το παιδί χάνει γρήγορα το ενδιαφέρον	Θα πρέπει εσείς να το κατευθύνετε για να συνεχίσει	Το παιδί κατευθύνει τη συζήτηση ή το παιχνίδι	Το παιδί θέλει να συνεχίσει και άλλο
Όταν μια συνομιλία ή ένα παιχνίδι έχει ξεκινήσει, πώς συνεχίζεται;	5	5	0	0
	50%	50%	0%	0%

Σχήμα 30 Κατανομές συχνοτήτων των ερωτηθέντων ως προς το όταν μια συνομιλία ή ένα παιχνίδι έχει ξεκινήσει, πώς συνεχίζεται

Στην ερώτηση «όταν μια συνομιλία ή ένα παιχνίδι έχει ξεκινήσει, πώς συνεχίζεται», οι απόψεις των ερωτηθέντων δίστανται, καθώς οι 5 στους 10 είπαν ότι

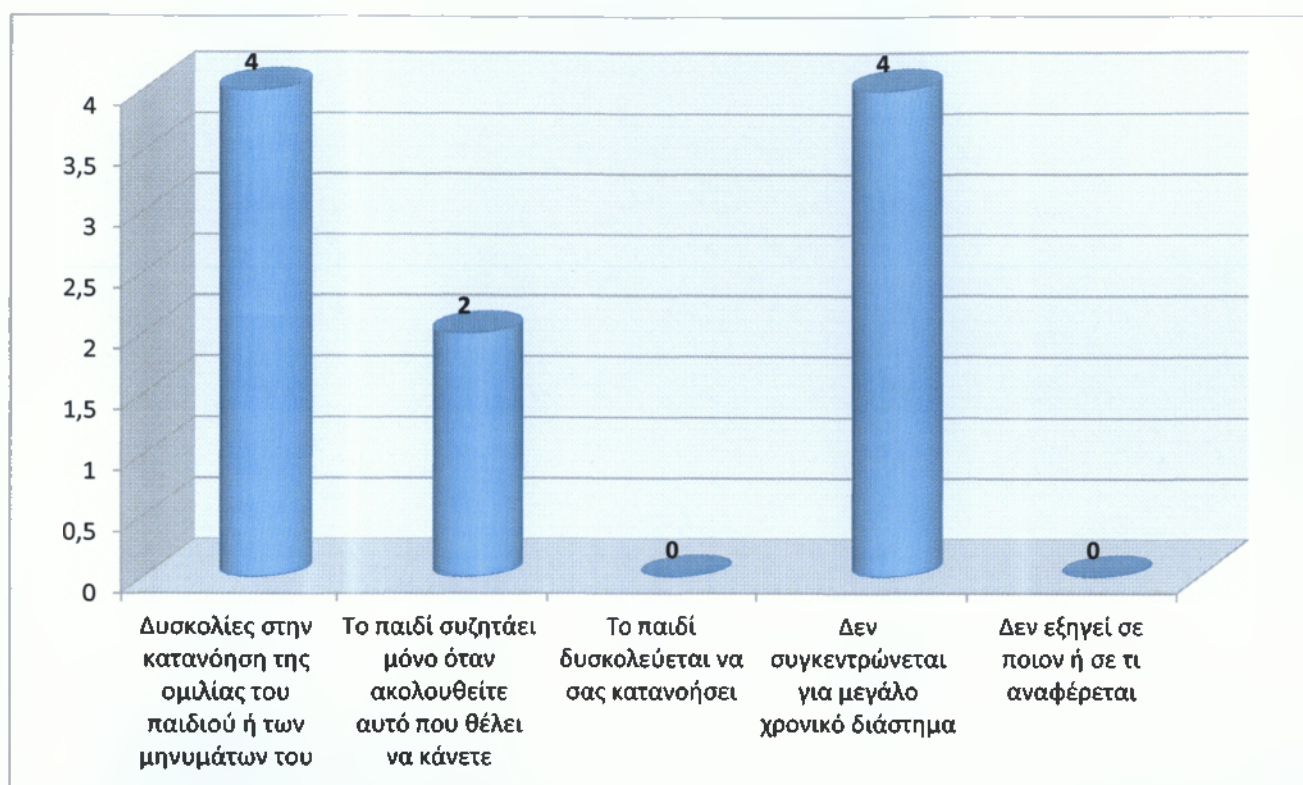
το παιδί χάνει γρήγορα το ενδιαφέρον του, ενώ οι υπόλοιποι 5 ερωτηθέντες απάντησαν ότι θα πρέπει οι ίδιοι να το κατευθύνουν για να συνεχίσει (Πίνακας 30 και Σχήμα 30).

4.4.4 Αποτυχία συνομιλίας

Στον Πίνακα 31 που ακολουθεί παρουσιάζονται οι κατανομές συχνοτήτων και τα ποσοστά των απαντήσεων που αφορούν στην ερώτηση «όταν μια συνομιλία ανάμεσα στους γονείς και το παιδί γίνεται δύσκολη, ποιος είναι ο συνήθης λόγος γι' αυτό».

Πίνακας 31 Κατανομές συχνοτήτων και ποσοστά των ερωτηθέντων ως προς το όταν μια συνομιλία ανάμεσα στους γονείς και το παιδί γίνεται δύσκολη, ποιος είναι ο συνήθης λόγος γι' αυτό

	Δυσκολίες στην κατανόηση της ομιλίας του παιδιού ή των μηνυμάτων του	Το παιδί συζητάει μόνο όταν ακολουθείτε αυτό που θέλει να κάνετε	Το παιδί δυσκολεύεται να σας κατανοήσει	Δεν συγκεντρώνεται για μεγάλο χρονικό διάστημα	Δεν εξηγεί σε ποιον ή σε τι αναφέρεται
Όταν μια συνομιλία ανάμεσα σε εσάς και το παιδί γίνεται δύσκολη, ποιος είναι ο συνήθης λόγος για αυτό;	4	2	0	4	0
	40%	20%	0%	40%	0%

Σχήμα 31 Κατανομές συχνοτήτων των ερωτηθέντων ως προς το όταν μια συνομιλία ανάμεσα στους γονείς και το παιδί γίνεται δύσκολη, ποιος είναι ο συνήθης λόγος γι' αυτό

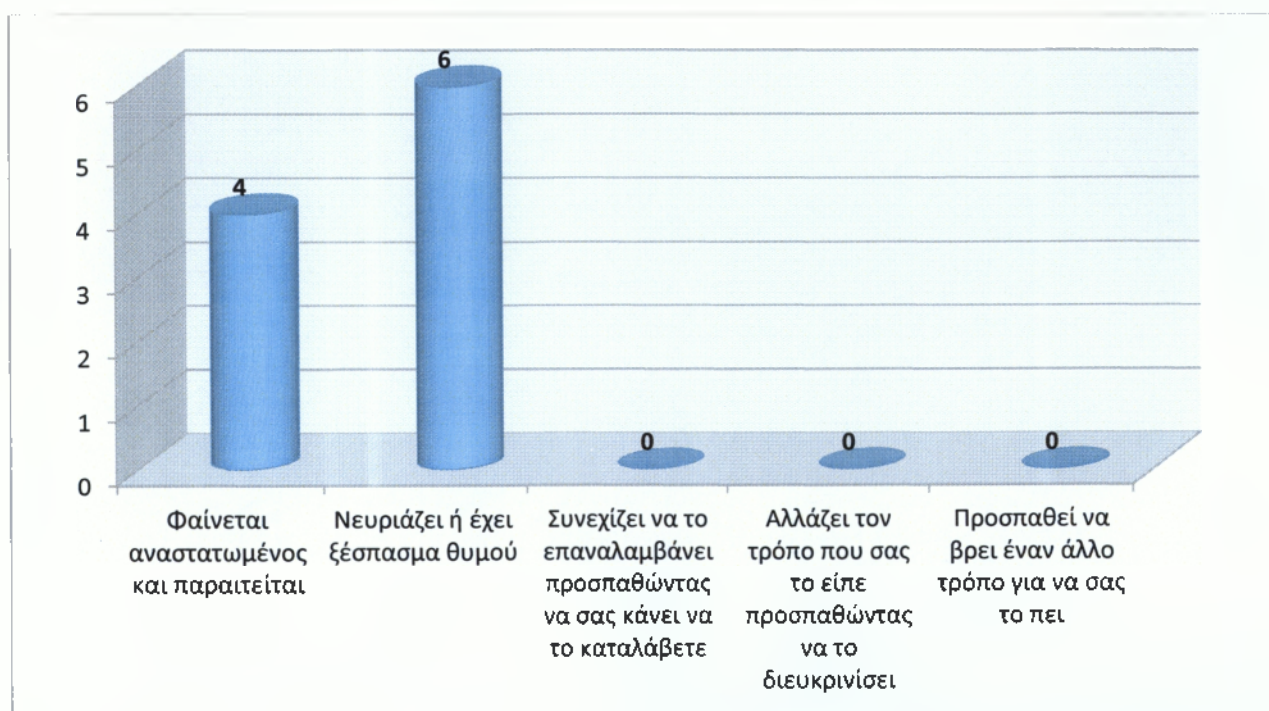
Στην ερώτηση «όταν μια συνομιλία ανάμεσα στους γονείς και το παιδί γίνεται δύσκολη, ποιος είναι ο συνήθης λόγος γι' αυτό», 4 στους 10 ερωτηθέντες απάντησαν ότι είναι οι δυσκολίες στην κατανόηση της ομιλίας του παιδιού ή των μηνυμάτων του, 2 στους 10 ότι το παιδί συζητάει μόνο όταν ακολουθούν αυτό που θέλει και οι υπόλοιποι 4 στους 10 ερωτηθέντες είπαν ότι ο συνήθης λόγος είναι ότι το παιδί δεν συγκεντρώνεται για μεγάλο χρονικό διάστημα (Πίνακας 31 και Σχήμα 31).

4.4.5 «Επιδιόρθωση» συνομιλίας

Στον Πίνακα 32 που ακολουθεί παρουσιάζονται οι κατανομές συχνοτήτων και τα ποσοστά των απαντήσεων που αφορούν στην ερώτηση «εάν το παιδί προσπαθεί να τους πει κάτι και δεν το έχουν καταλάβει, τι κάνει το παιδί γι' αυτό».

Πίνακας 32 Κατανομές συχνοτήτων και ποσοστά των ερωτηθέντων ως προς το εάν το παιδί προσπαθεί να τους πει κάτι και δεν το έχουν καταλάβει, τι κάνει το παιδί γι' αυτό

	Φαίνεται αναστατωμένος και παραιτείται	Νευριάζει ή έχει ξέσπασμα θυμού	Συνεχίζει να το επαναλαμβάνει προσπαθώντας να σας κάνει να το καταλάβετε	Αλλάζει τον τρόπο που σας το είπε προσπαθώντας να το διευκρινίσει	Προσπαθεί να βρει έναν άλλο τρόπο για να σας το πει
Αν το παιδί προσπαθεί να σας πει κάτι και δεν το έχετε καταλάβει, τι κάνει το παιδί γι' αυτό;	4	6	0	0	0
	40%	60%	0%	0%	0%

Σχήμα 32 Κατανομές συχνοτήτων των ερωτηθέντων ως προς το εάν το παιδί προσπαθεί να τους πει κάτι και δεν το έχουν καταλάβει, τι κάνει το παιδί γι' αυτό

Όπως παρατηρούμε οι 6 στους 10 ερωτηθέντες απάντησαν ότι εάν το παιδί προσπαθεί να τους πει κάτι και δεν το έχουν καταλάβει, τότε νευριάζει ή έχει

ξέσπασμα θυμού, ενώ οι υπόλοιποι 4 στους 10 ερωτηθέντες δήλωσαν ότι το παιδί φαίνεται αναστατωμένο και παραιτείται (Πίνακας 32 και Σχήμα 32).

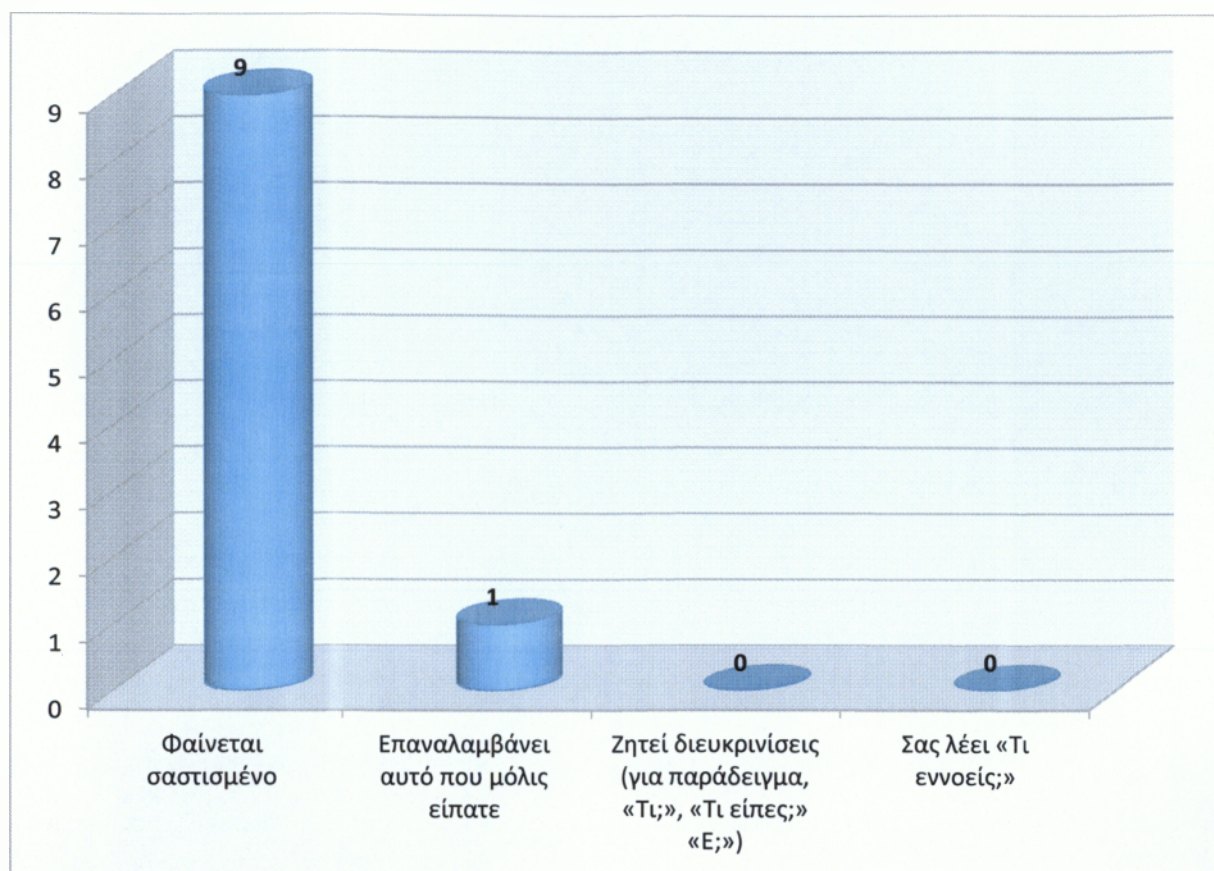
4.4.6 Αίτημα για αποσαφήνιση

Στον Πίνακα 33 που ακολουθεί παρουσιάζονται οι κατανομές συχνοτήτων και τα ποσοστά των απαντήσεων που αφορούν στην ερώτηση «εάν το παιδί δεν καταλαβαίνει κάτι που του λένε, πώς το δείχνει».

Πίνακας 33 Κατανομές συχνοτήτων και ποσοστά των ερωτηθέντων ως προς το εάν το παιδί δεν καταλαβαίνει κάτι που του λένε, πώς το δείχνει

	Φαίνεται σασπισμένο	Επαναλαμβάνει αυτό που μόλις είπατε	Ζητεί διευκρινίσεις (για παράδειγμα, «Τι;», «Τι είπες;» «Ε;»)	Σας λέει «Τι εννοείς;»
Αν το παιδί δεν καταλαβαίνει κάτι που του λέτε, πώς το δείχνει;	9	1	0	0
	90%	10%	0%	0%

Στο Σχήμα 33 που ακολουθεί στη συνέχεια απεικονίζονται οι κατανομές συχνοτήτων που παρουσιάζονται στον Πίνακα 33.

Σχήμα 33 Κατανομές συχνοτήτων των ερωτηθέντων ως προς το εάν το παιδί δεν καταλαβαίνει κάτι που του λένε, πώς το δείχνει

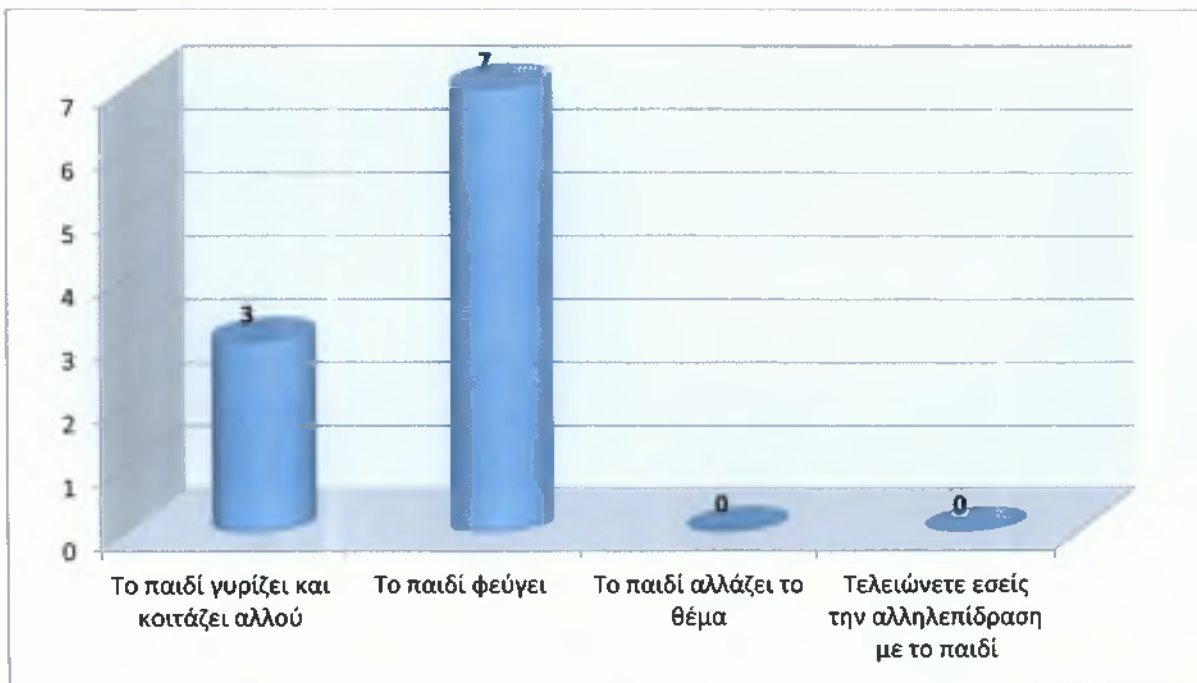
Όπως είναι εμφανές, η συντριπτική πλειοψηφία των ερωτηθέντων (9 στους 10) απάντησε ότι εάν το παιδί δεν καταλαβαίνει κάτι που του λένε, φαίνεται σασισμένο, ενώ μόλις ένας ερωτηθείς απάντησε ότι το παιδί επαναλαμβάνει αυτό που μόλις του είπαν (Πίνακας 33 και Σχήμα 33).

4.4.7 Τερματισμός αλληλεπίδρασης

Στον Πίνακα 34 που ακολουθεί παρουσιάζονται οι κατανομές συχνοτήτων και τα ποσοστά των απαντήσεων που αφορούν στην ερώτηση «πώς καταλήγει συνήθως μια αλληλεπίδραση ανάμεσα σε αυτούς και το παιδί».

Πίνακας 34 Κατανομές συχνοτήτων και ποσοστά των ερωτηθέντων ως προς το πώς καταλήγει συνήθως μια αλληλεπίδραση ανάμεσα σε αυτούς και το παιδί

	Το παιδί γυρίζει και κοιτάζει αλλού	Το παιδί φεύγει	Το παιδί αλλάζει το θέμα	Τελειώνετε εσείς την αλληλεπίδραση με το παιδί
Πώς καταλήγει συνήθως μια αλληλεπίδραση ανάμεσα σε εσάς και το παιδί;	3	7	0	0
	30%	70%	0%	0%

Σχήμα 34 Κατανομές συχνοτήτων των ερωτηθέντων ως προς το πώς καταλήγει συνήθως μια αλληλεπίδραση ανάμεσα σε αυτούς και το παιδί

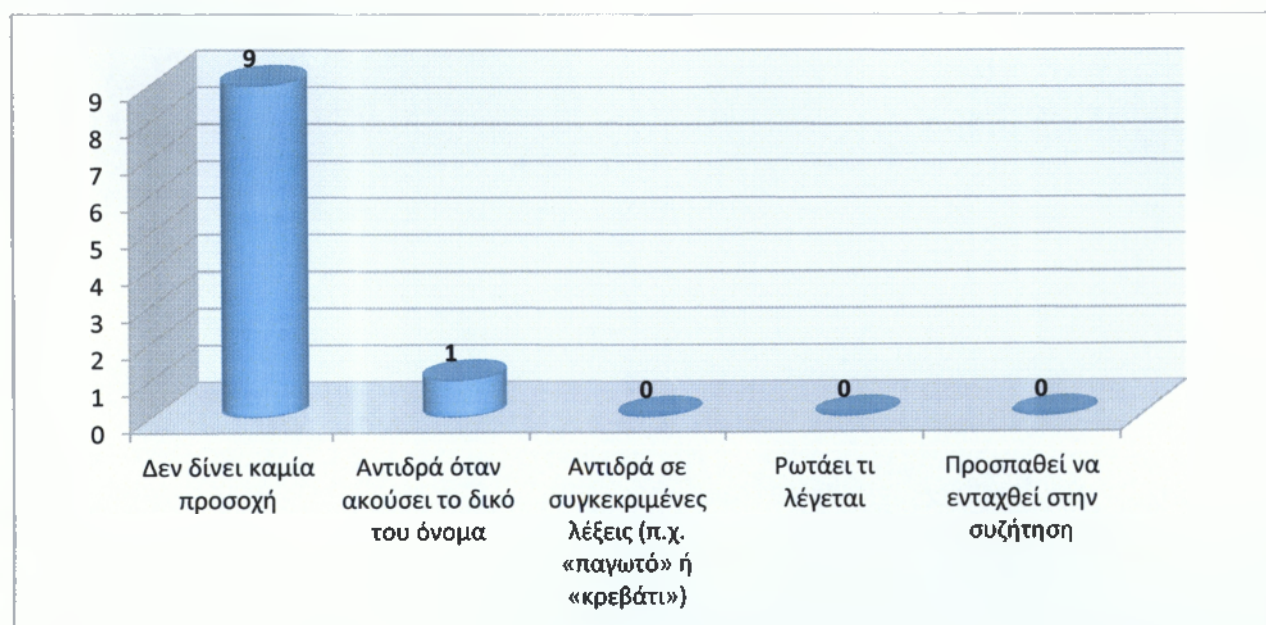
Στην ερώτηση που αφορά στο πώς καταλήγει συνήθως μια αλληλεπίδραση ανάμεσα σε αυτούς και το παιδί, οι 7 στους 10 ερωτηθέντες απάντησαν ότι το παιδί φεύγει, ενώ μόλις 3 απάντησαν ότι το παιδί γυρίζει και κοιτάζει αλλού (Πίνακας 34 και Σχήμα 34).

4.4.8 Συζητήσεις που το παιδί «κρυφακούει»

Στον Πίνακα 35 που ακολουθεί παρουσιάζονται οι κατανομές συχνοτήτων και τα ποσοστά των απαντήσεων που αφορούν στην ερώτηση «πώς το παιδί αντιδρά σε συζητήσεις που κρυφακούει».

Πίνακας 35 Κατανομές συχνοτήτων και ποσοστά των ερωτηθέντων ως προς το πώς το παιδί αντιδρά σε συζητήσεις που κρυφακούει

	Δεν δίνει καμία προσοχή	Αντιδρά όταν ακούσει το δικό του όνομα	Αντιδρά σε συγκεκριμένες λέξεις (π.χ. «παγωτό» ή «κρεβάτι»)	Ρωτάει τι λέγεται	Προσπαθεί να ενταχθεί στην συζήτηση
Πώς το παιδί αντιδρά σε συζητήσεις που κρυφακούει;	9	1	0	0	0
	90%	10%	0%	0%	0%

Σχήμα 35 Κατανομές συχνοτήτων των ερωτηθέντων ως προς το πώς το παιδί αντιδρά σε συζητήσεις που κρυφακούει

Η συντριπτική πλειοψηφία των ερωτηθέντων σε ποσοστό 90% (ήτοι 9 στους 10) απάντησε ότι το παιδί δεν δίνει καμία προσοχή σε συζητήσεις που κρυφακούει,

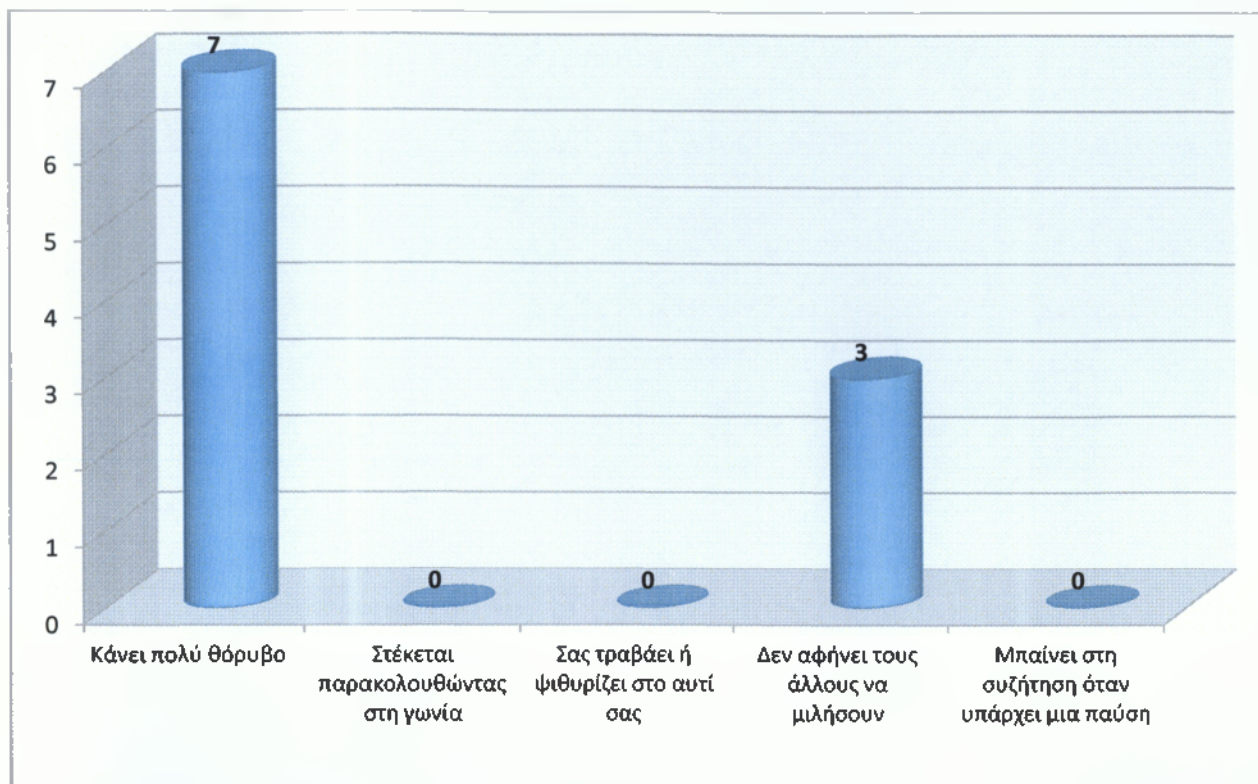
ενώ μόλις ένας ερωτηθείς είπε ότι το παιδί αντιδρά όταν ακούσει το δικό του όνομα (Πίνακας 35 και Σχήμα 35).

4.4.9 Συμμετοχή σε μια συζήτηση

Στον Πίνακα 36 που ακολουθεί παρουσιάζονται οι κατανομές συχνοτήτων και τα ποσοστά των απαντήσεων που αφορούν στην ερώτηση «εάν το παιδί, προσπαθεί να συμμετάσχει σε μια συζήτηση που μιλούν οι άλλοι άνθρωποι, πώς προσπαθεί να το κάνει».

Πίνακας 36 Κατανομές συχνοτήτων και ποσοστά των ερωτηθέντων ως προς το εάν το παιδί, προσπαθεί να συμμετάσχει σε μια συζήτηση που μιλούν οι άλλοι άνθρωποι, πώς προσπαθεί να το κάνει

	Κάνει πολύ θόρυβο	Στέκεται παρακολουθώντας στη γωνία	Σας τραβάει ή ψιθυρίζει στο αυτί σας	Δεν αφήνει τους άλλους να μιλήσουν	Μπαίνει στη συζήτηση όταν υπάρχει μια παύση
Αν το παιδί, προσπαθεί να συμμετάσχει σε μια συζήτηση που μιλούν οι άλλοι άνθρωποι, πώς προσπαθεί να το κάνει;	7	0	0	3	0
	70%	0%	0%	30%	0%

Σχήμα 36 Κατανομές συχνοτήτων των ερωτηθέντων ως προς το εάν το παιδί, προσπαθεί να συμμετάσχει σε μια συζήτηση που μιλούν οι άλλοι άνθρωποι, πώς προσπαθεί να το κάνει

Στην ερώτηση «εάν το παιδί, προσπαθεί να συμμετάσχει σε μια συζήτηση που μιλούν οι άλλοι άνθρωποι, πώς προσπαθεί να το κάνει», οι 7 στους 10 ερωτηθέντες απάντησαν ότι κάνει πολύ θόρυβο, ενώ οι υπόλοιποι 3 στους 10 ερωτηθέντες είπαν ότι το παιδί δεν αφήνει τους άλλους να μιλήσουν (Πίνακας 36 και Σχήμα 36).

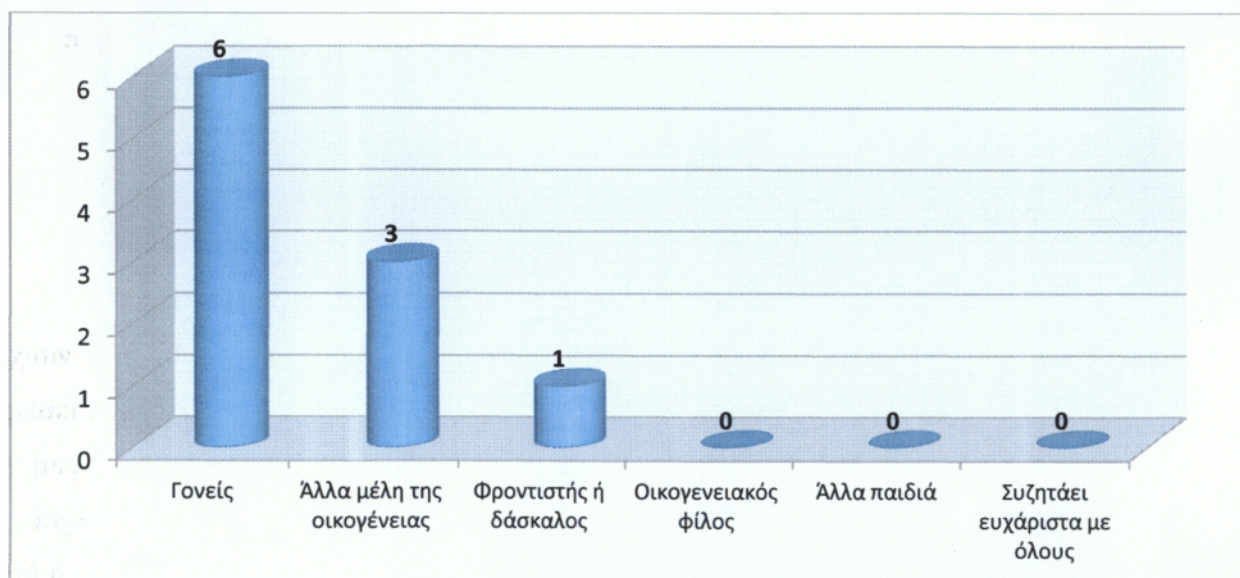
4.5 ΠΟΙΚΙΛΙΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

4.5.1 Πρόσωπο

Στον Πίνακα 37 που ακολουθεί παρουσιάζονται οι κατανομές συχνοτήτων και τα ποσοστά των απαντήσεων που αφορούν στην ερώτηση «εάν υπάρχουν άνθρωποι που αρέσει στο παιδί να είναι μαζί τους ή να μιλάει περισσότερο από άλλους».

Πίνακας 37 Κατανομές συχνοτήτων και ποσοστά των ερωτηθέντων ως προς το εάν υπάρχουν άνθρωποι που αρέσει στο παιδί να είναι μαζί τους ή να μιλάει περισσότερο από άλλους

	Γονείς	Άλλα μέλη της οικογένειας	Φροντιστής ή δάσκαλος	Οικογενειακός φίλος	Άλλα παιδιά	Συζητάει ευχάριστα με όλους
Εάν υπάρχουν άνθρωποι που αρέσει στο παιδί να είναι μαζί τους ή να μιλάει περισσότερο από άλλους;	6	3	1	0	0	0
	60%	30%	10%	0%	0%	0%

Σχήμα 37 Κατανομές συχνοτήτων των ερωτηθέντων ως προς το εάν υπάρχουν άνθρωποι που αρέσει στο παιδί να είναι μαζί τους ή να μιλάει περισσότερο από άλλους

Στην ερώτηση «εάν υπάρχουν άνθρωποι που αρέσει στο παιδί να είναι μαζί τους ή να μιλάει περισσότερο από άλλους», οι 6 στους 10 ερωτηθέντες απάντησαν ότι

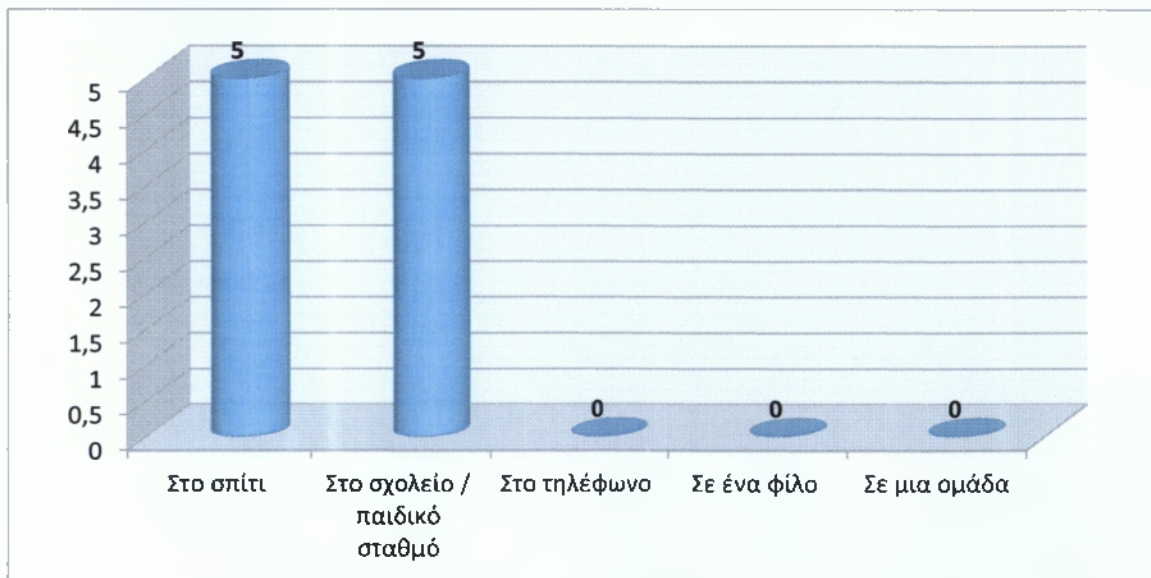
είναι οι γονείς, οι 3 στους 10 ότι είναι άλλα μέλη της οικογένειας και μόλις 1 είτε ότι είναι ο φροντιστής ή ο δάσκαλος (Πίνακας 37 και Σχήμα 37).

4.5.2 Περίσταση

Στον Πίνακα 38 που ακολουθεί παρουσιάζονται οι κατανομές συχνοτήτων και τα ποσοστά των απαντήσεων που αφορούν στην ερώτηση «εάν υπάρχουν περιστάσεις στις οποίες το παιδί είναι πιο επικοινωνιακό».

Πίνακας 38 Κατανομές συχνοτήτων και ποσοστά των ερωτηθέντων ως προς το εάν υπάρχουν περιστάσεις στις οποίες το παιδί είναι πιο επικοινωνιακό

	Στο σπίτι	Στο σχολείο / παιδικό σταθμό	Στο τηλέφωνο	Σε ένα φίλο	Σε μια ομάδα
Υπάρχουν περιστάσεις στις οποίες το παιδί είναι πιο επικοινωνιακό;	5	5	0	0	0
	50%	50%	0%	0%	0%

Σχήμα 38 Κατανομές συχνοτήτων των ερωτηθέντων ως προς το εάν υπάρχουν περιστάσεις στις οποίες το παιδί είναι πιο επικοινωνιακό

Στην ερώτηση «εάν υπάρχουν περιστάσεις στις οποίες το παιδί είναι πιο επικοινωνιακό», το μισό δείγμα (50%) επέλεξε το σπίτι και το υπόλοιπο 50% (ήτοι 5 στους 10 ερωτηθέντες) το σχολείο ή ο παιδικός σταθμός (Πίνακας 38 και Σχήμα 38).

4.5.3 Χρόνος

Στον Πίνακα 39 που ακολουθεί παρουσιάζονται οι κατανομές συχνοτήτων και τα ποσοστά των απαντήσεων που αφορούν στην ερώτηση «σε ποιες ώρες της ημέρας είναι πιθανότερο το παιδί να είναι επικοινωνιακό».

Πίνακας 39 Κατανομές συχνοτήτων και ποσοστά των ερωτηθέντων ως προς το σε ποιες ώρες της ημέρας είναι πιθανότερο το παιδί να είναι επικοινωνιακό

	Την ώρα που κάνει μπάνιο	Την ώρα που τρώει	Την ώρα που πάει για ύπνο	Περπατώντας στο σχολείο / νηπιαγωγείο	Στην επιστροφή από το σχολείο / νηπιαγωγείο
Σε ποιες ώρες της ημέρας είναι πιθανότερο το παιδί να είναι επικοινωνιακό;	4	1	4	1	0
	40%	10%	40%	10%	0%

Σχήμα 39 Κατανομές συχνοτήτων των ερωτηθέντων ως προς το σε ποιες ώρες της ημέρας είναι πιθανότερο το παιδί να είναι επικοινωνιακό

Στην ερώτηση «σε ποιες ώρες της ημέρας είναι πιθανότερο το παιδί να είναι επικοινωνιακό», 4 στους 10 ερωτηθέντες απάντησαν την ώρα που κάνει μπάνιο, μόλις ένας στους δέκα είπε την ώρα που τρώει, άλλος ένας είπε περπατώντας στο σχολείο ή το νηπιαγωγείο, και οι υπόλοιποι 4 στους 10 ερωτηθέντες δήλωσαν την ώρα που πάει για ύπνο (Πίνακας 39 και Σχήμα 39).

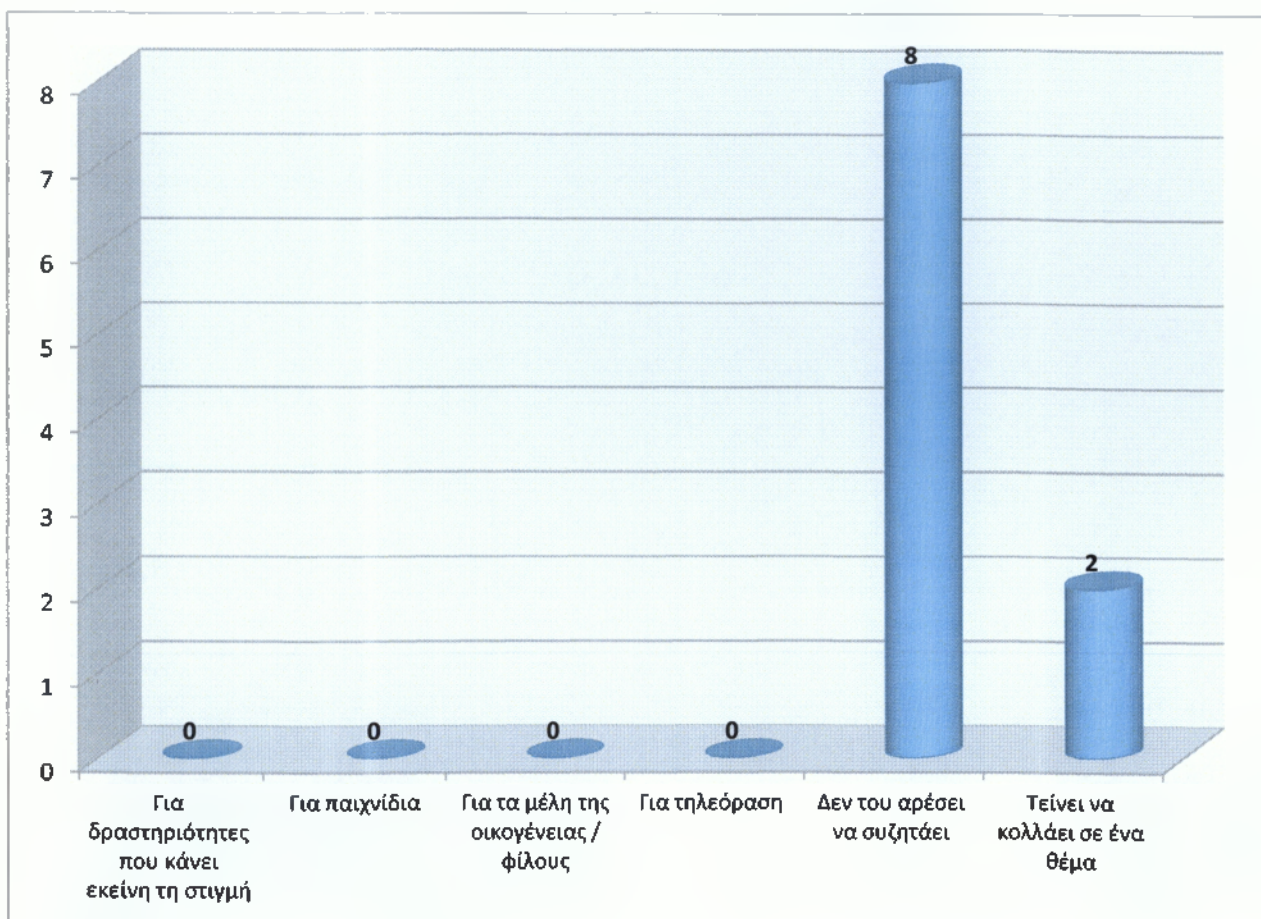
4.5.4 Θέμα

Στον Πίνακα 40 που ακολουθεί παρουσιάζονται οι κατανομές συχνοτήτων και τα ποσοστά των απαντήσεων που αφορούν στην ερώτηση «για ποια πράγματα αρέσει στο παιδί να συζητάει».

Πίνακας 40 Κατανομές συχνοτήτων και ποσοστά των ερωτηθέντων ως προς το για ποια πράγματα αρέσει στο παιδί να συζητάει

	Για δραστηριότητες που κάνει εκείνη τη στιγμή	Για παιχνίδια	Για τα μέλη της οικογένειας / φίλους	Για τηλεόραση	Δεν του αρέσει να συζητάει	Τείνει να κολλάει σε ένα θέμα
Για ποια πράγματα αρέσει στο παιδί να συζητάει;	0	0	0	0	8	2
	0%	0%	0%	0%	80%	20%

Στο Σχήμα 40 που ακολουθεί στη συνέχεια απεικονίζονται τα δεδομένα του Πίνακα 40.

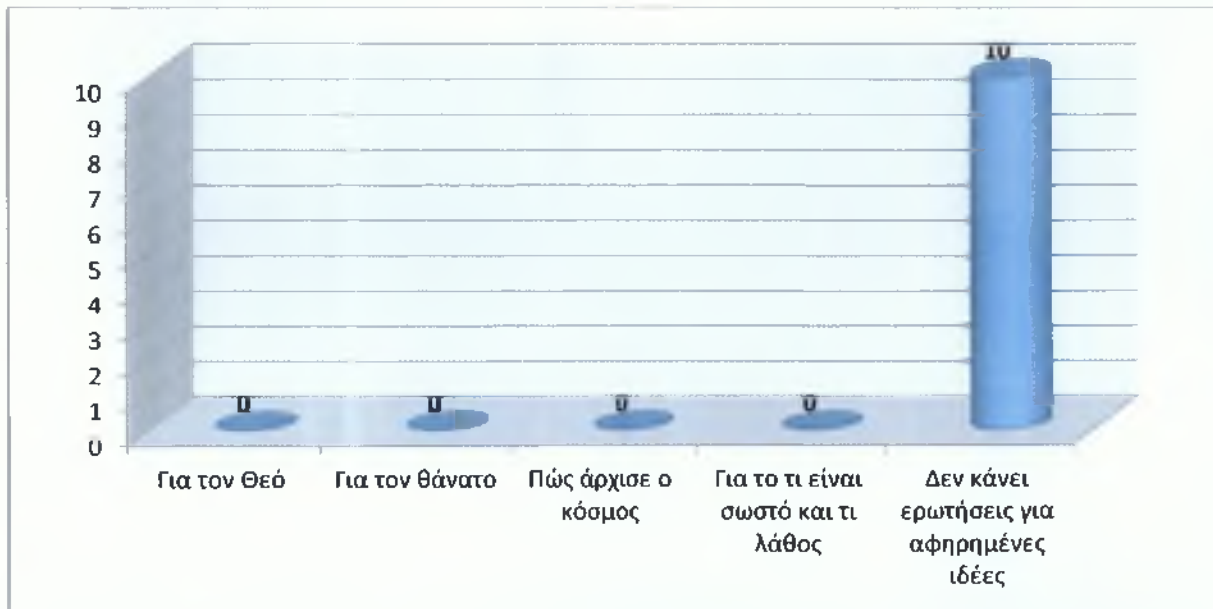
Σχήμα 40 Κατανομές συχνοτήτων των ερωτηθέντων ως προς το για ποια πράγματα αρέσει στο παιδί να συζητάει

Όπως παρατηρούμε 8 στους 10 ερωτηθέντες απάντησαν ότι στο παιδί τους δεν του αρέσει να συζητάει, ενώ μόλις 2 στους 10 είπαν ότι το παιδί τείνει να κολλάει σε ένα θέμα (Πίνακας 40 και Σχήμα 40).

Στον Πίνακα 41 που ακολουθεί παρουσιάζονται οι κατανομές συχνοτήτων και τα ποσοστά των απαντήσεων που αφορούν στην ερώτηση «εάν υπάρχουν φορές που το παιδί κάνει ερωτήσεις σχετικά με αφηρημένες ιδέες, όπως ο Θεός, ο θάνατος, το πώς ο κόσμος άρχισε και τι είδους πράγματα συζητάει».

Πίνακας 41 Κατανομές συχνοτήτων και ποσοστά των ερωτηθέντων ως προς το εάν υπάρχουν φορές που το παιδί κάνει ερωτήσεις σχετικά με αφηρημένες ιδέες, όπως ο Θεός, ο θάνατος, το πώς ο κόσμος άρχισε και τι είδους πράγματα συζητάει

	Για τον Θεό	Για τον θάνατο	Πώς άρχισε ο κόσμος	Για το τι είναι σωστό και τι λάθος	Δεν κάνει ερωτήσεις για αφηρημένες ιδέες
Υπάρχουν φορές που το παιδί κάνει ερωτήσεις σχετικά με αφηρημένες ιδέες, όπως ο Θεός, ο θάνατος, το πώς ο κόσμος άρχισε; Τι είδους πράγματα συζητάει;	0	0	0	0	10
	0%	0%	0%	0%	10%

Σχήμα 41 Κατανομές συχνοτήτων των ερωτηθέντων ως προς το εάν υπάρχουν φορές που το παιδί κάνει ερωτήσεις σχετικά με αφηρημένες ιδέες, όπως ο Θεός, ο θάνατος, το πώς ο κόσμος άρχισε και τι είδους πράγματα συζητάει

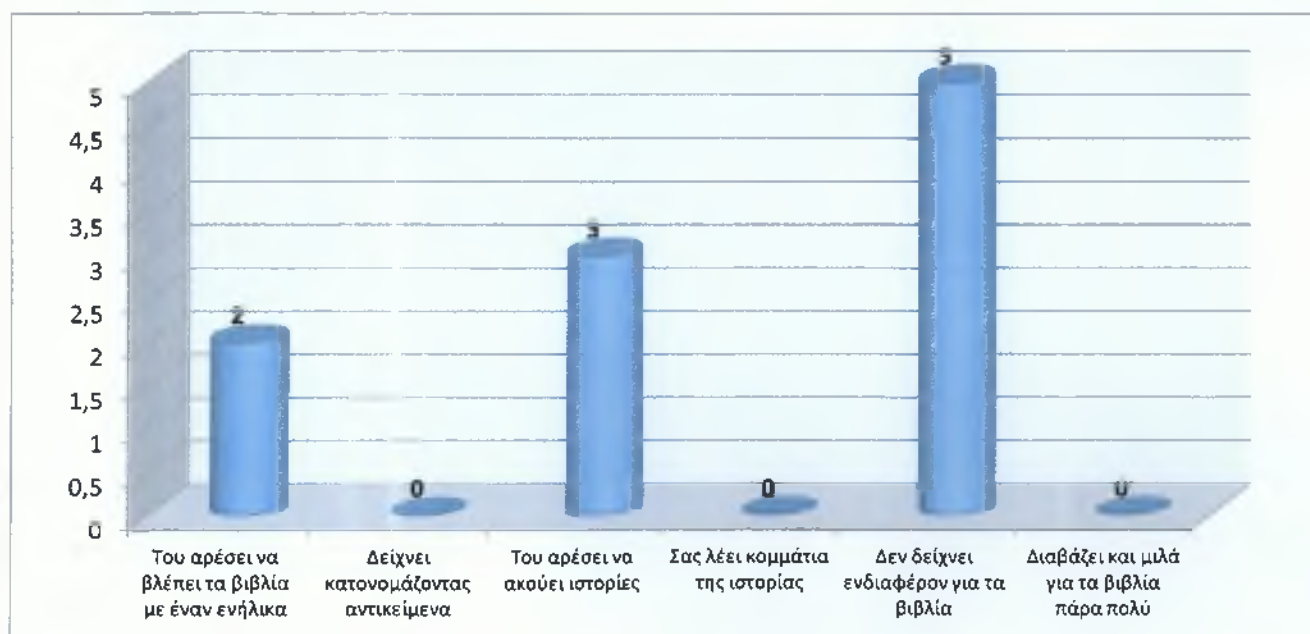
Η συντριπτική πλειοψηφία των ερωτηθέντων (100%) είπε ότι το παιδί δεν κάνει ερωτήσεις για αφηρημένες ιδέες (Πίνακας 41 και Σχήμα 41).

4.5.5 Βιβλία

Στον Πίνακα 42 που ακολουθεί παρουσιάζονται οι κατανομές συχνοτήτων και τα ποσοστά των απαντήσεων που αφορούν στην ερώτηση «πώς ανταποκρίνεται το παιδί στα βιβλία».

Πίνακας 42 Κατανομές συχνοτήτων και ποσοστά των ερωτηθέντων ως προς το πώς ανταποκρίνεται το παιδί στα βιβλία

	Του αρέσει να βλέπει τα βιβλία με έναν ενήλικα	Δείχνει κατονομάζοντας αντικείμενα	Του αρέσει να ακούει ιστορίες	Σας λέει κομμάτια της ιστορίας	Δεν δείχνει ενδιαφέρον για τα βιβλία	Διαβάζει και μιλά για τα βιβλία πάρα πολύ
Πώς ανταποκρίνεται το παιδί στα βιβλία	2	0	3	0	5	0
	20%	0%	30%	0%	50%	0%

Σχήμα 42 Κατανομές συχνοτήτων των ερωτηθέντων ως προς το πώς ανταποκρίνεται το παιδί στα βιβλία

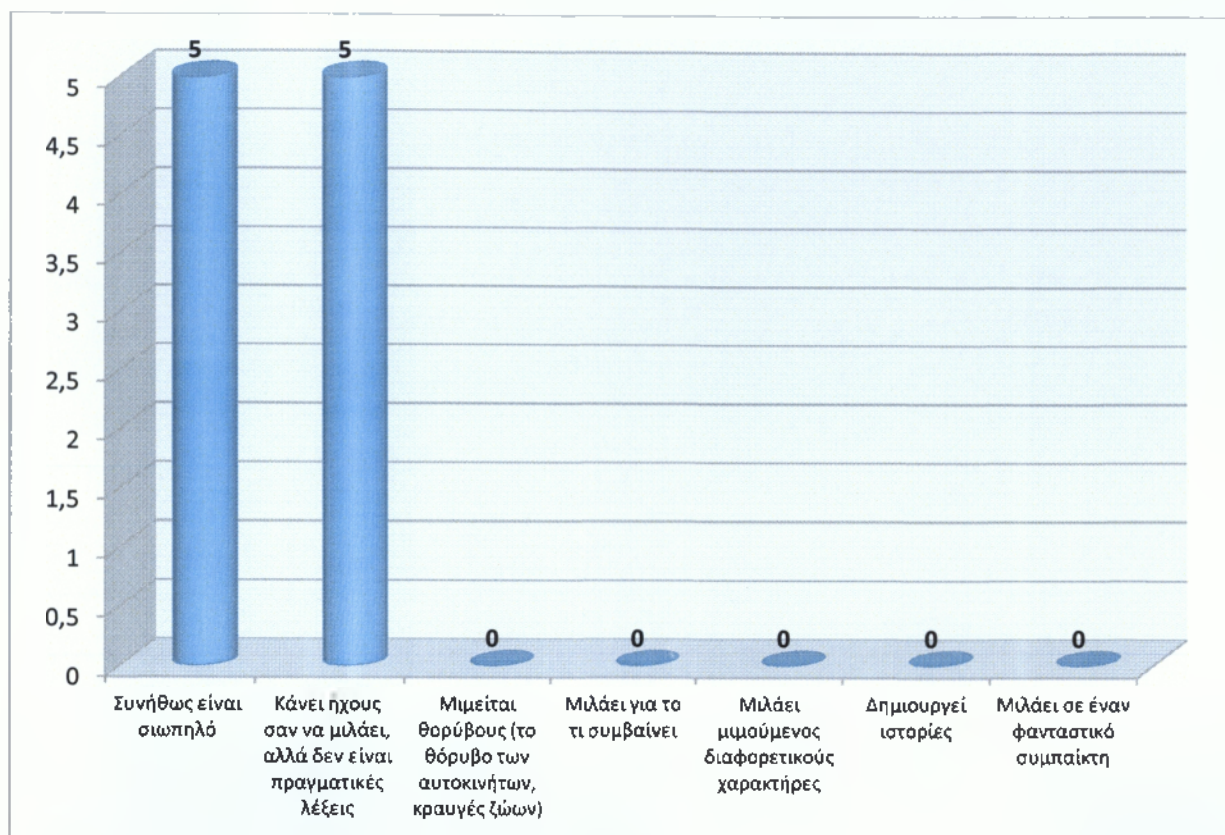
Όπως παρατηρούμε οι 5 στους 10 ερωτηθέντες απάντησαν ότι το παιδί δεν δείχνει ενδιαφέρον για τα βιβλία. Επίσης, οι 3 στους 10 είπαν ότι στο παιδί αρέσει να ακούει ιστορίες, ενώ οι υπόλοιποι 2 ερωτηθέντες δήλωσαν ότι του αρέσει να βλέπει τα βιβλία με έναν ενήλικα (Πίνακας 42 και Σχήμα 42).

4.5.6 Η χρήση της γλώσσα στο παιχνίδι

Στον Πίνακα 43 που ακολουθεί παρουσιάζονται οι κατανομές συχνοτήτων και τα ποσοστά των απαντήσεων που αφορούν στην ερώτηση «όταν το παιδί παίζει, τι είδους συζητήσεις κάνει ή τι είδους ήχους κάνει».

Πίνακας 43 Κατανομές συχνοτήτων και ποσοστά των ερωτηθέντων ως προς το όταν το παιδί παίζει, τι είδους συζητήσεις κάνει ή τι είδους ήχους κάνει

	Συνήθως είναι σιωπηλό	Κάνει ήχους σαν να μιλάει, αλλά δεν είναι πραγματικές λέξεις	Μιμείται θορύβους (το θόρυβο των αυτοκινήτων, κραυγές ζώων)	Μιλάει για το τι συμβαίνει	Μιλάει μιμούμενος διαφορετικούς χαρακτήρες	Δημιουργεί ιστορίες	Μιλάει σε έναν φανταστικό συμπαίκτη
Όταν το παιδί παίζει, τι είδους συζητήσεις κάνει ή τι είδους ήχους κάνει;	5	5	0	0	0	0	0
	50%	50%	0%	0%	0%	0%	0%

Σχήμα 43 Κατανομές συχνοτήτων των ερωτηθέντων ως προς το όταν το παιδί παίζει, τι είδους συζητήσεις κάνει ή τι είδους ήχους κάνει

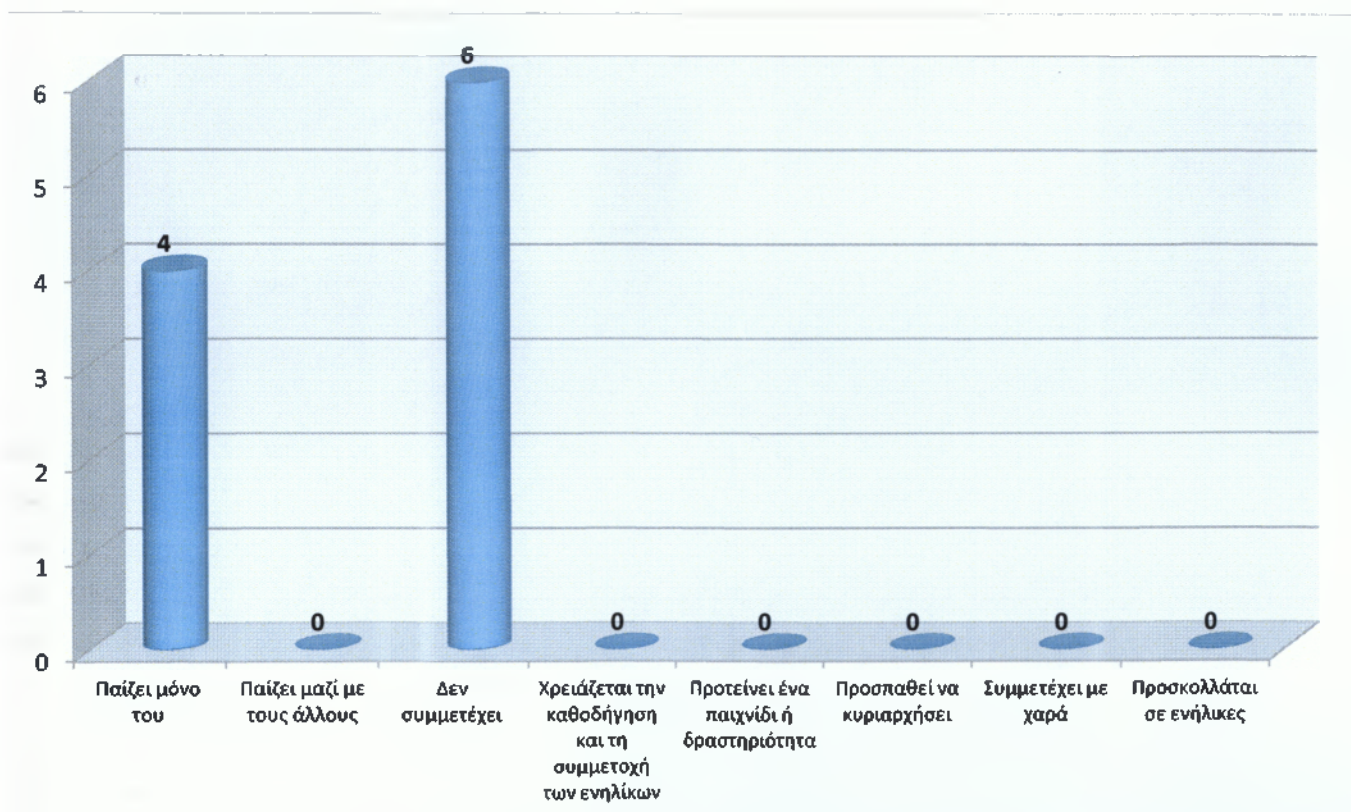
Στην ερώτηση «όταν το παιδί παίζει, τι είδους συζητήσεις κάνει ή τι είδους ήχους κάνει», το μισό δείγμα (οι 5 στους 10 ερωτηθέντες) απάντησε ότι το παιδί μένει σιωπηλό, ενώ το υπόλοιπο μισό δείγμα των ερωτηθέντων απάντησε ότι το παιδί κάνει ήχους σαν να μιλάει, αλλά δεν είναι πραγματικές λέξεις (Πίνακας 43 και Σχήμα 43).

4.5.7 Αλληλεπίδραση συνομηλίκων

Στον Πίνακα 44 παρουσιάζονται οι κατανομές συχνοτήτων και τα ποσοστά των απαντήσεων που αφορούν στην ερώτηση «όταν το παιδί είναι με άλλα παιδιά, πώς συμμετέχει».

Πίνακας 44 Κατανομές συχνοτήτων και ποσοστά των ερωτηθέντων ως προς το όταν το παιδί είναι με άλλα παιδιά, πώς συμμετέχει

	Παίζει μόνο του	Παίζει μαζί με τους άλλους	Δεν συμμετέχει	Χρειάζεται την καθοδήγηση και τη συμμετοχή των ενηλίκων	Προτείνει ένα παιχνίδι ή δραστηριότητα	Προσπαθεί να κυριαρχήσει	Συμμετέχει με χαρά	Προσκολλάται σε ενήλικες
Όταν το παιδί είναι με άλλα παιδιά, πώς συμμετέχει;	4	0	6	0	0	0	0	0
	40%	0%	60%	0%	0%	0%	0%	0%

Σχήμα 44 Κατανομές συχνοτήτων των ερωτηθέντων ως προς το όταν το παιδί είναι με άλλα παιδιά, πώς συμμετέχει

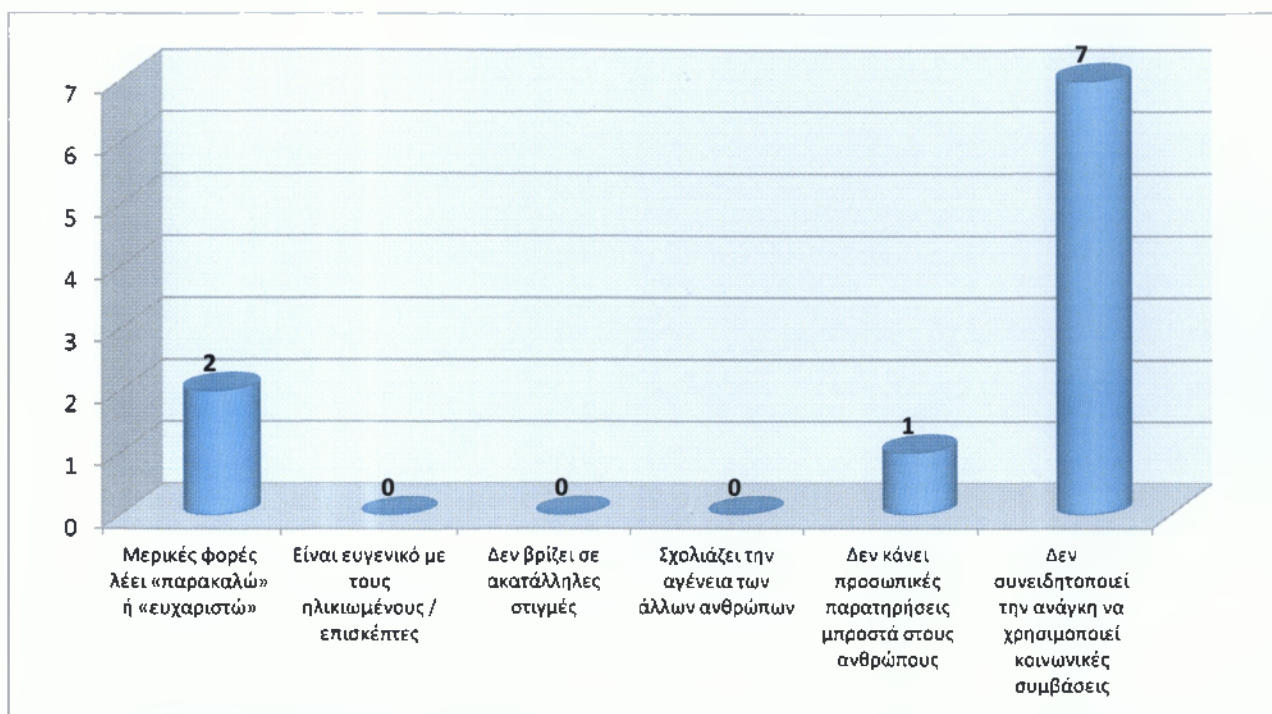
Διερευνώντας τον τρόπο με τον οποίο συμμετέχει το παιδί όταν βρίσκεται με άλλα παιδιά, οι 6 στους 10 ερωτηθέντες απάντησαν ότι δεν συμμετέχει, ενώ οι υπόλοιποι 4 είπαν ότι παίζει μόνο του (Πίνακας 44 και Σχήμα 44).

4.5.8 Η συμμόρφωση με τις κοινωνικές συμβάσεις

Στον Πίνακα 45 παρουσιάζονται οι κατανομές συχνοτήτων και τα ποσοστά των απαντήσεων που αφορούν στην ερώτηση «σε ποιο βαθμό δείχνει το παιδί να συνειδητοποιεί την ανάγκη να είναι ευγενής και να χρησιμοποιεί τις κοινωνικές συμβάσεις στις συνομιλίες του».

Πίνακας 45 Κατανομές συχνοτήτων και ποσοστά των ερωτηθέντων ως προς το σε ποιο βαθμό δείχνει το παιδί να συνειδητοποιεί την ανάγκη να είναι ευγενής και να χρησιμοποιεί τις κοινωνικές συμβάσεις στις συνομιλίες του

	Μερικές φορές λέει «παρακαλώ» ή «ευχαριστώ»	Είναι ευγενικό με τους ηλικιωμένους / επισκέπτες	Δεν βρίζει σε ακατάλληλες στιγμές	Σχολιάζει την αγένεια των άλλων ανθρώπων	Δεν κάνουν προσωπικές παρατηρήσεις μπροστά στους ανθρώπους	Δεν συνειδητοποιούν την ανάγκη να χρησιμοποιούν κοινωνικές συμβάσεις
ποιο βαθμό δείχνει το παιδί να συνειδητοποιεί την ανάγκη να είναι ευγενής και να χρησιμοποιεί τις κοινωνικές συμβάσεις στις συνομιλίες του;	2	0	0	0	1	7
	20%	0%	0%	0%	10%	70%

Πίνακας 46 Κατανομές συχνοτήτων των ερωτηθέντων ως προς το σε ποιο βαθμό δείχνει το παιδί να συνειδητοποιεί την ανάγκη να είναι ευγενής και να χρησιμοποιεί τις κοινωνικές συμβάσεις στις συνομιλίες του

Διερευνώντας τον βαθμό που δείχνει το παιδί να συνειδητοποιεί την ανάγκη να είναι ευγενής και να χρησιμοποιεί τις κοινωνικές συμβάσεις στις συνομιλίες του, παρατηρούμε ότι οι 7 στους 10 ερωτηθέντες απάντησαν ότι το παιδί δεν συνειδητοποιεί την ανάγκη να χρησιμοποιεί κοινωνικές συμβάσεις. Οι 2 από τους 10 ερωτηθέντες δήλωσαν ότι μερικές φορές λέει «ευχαριστώ» ή «παρακαλώ», ενώ μόλις ένας ερωτηθείς είπε ότι το παιδί δεν κάνει προσωπικές παρατηρήσεις μπροστά στους ανθρώπους.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Μετά την ανάλυση των στοιχείων που συλλέχθηκαν από γονείς παιδιών προσχολικής ηλικίας με αυτισμό προκύπτει ότι τα παιδιά αυτά σε μεγάλο ποσοστό τραβούν την προσοχή των γονιών κυρίως με το κλάμα. Επίσης, όταν παρατηρούν κάτι που τους κεντρίζει το ενδιαφέρον, κατά κύριο λόγο, το δείχνουν στους γονείς τους ή βγάζουν ήχους τραγουδιστά.

Μελετώντας την παράκληση και το αίτημα, παρατηρούμε ότι τα υπό μελέτη παιδιά όταν θέλουν να φάνε κάτι το οποίο είναι μακριά ή απλώνουν το χέρι τους για να το δείξουν ή το δείχνουν κάνοντας παρακλητικούς θορύβους, ενώ όταν θέλουν να σηκωθούν όρθια βάζουν τα χέρια τους πάνω στους γονείς τους. Επίσης, όταν χρειάζονται βοήθεια τότε κλαίει για να ενημερώσουν τους γονείς τους. Παράλληλα, εάν τα παιδιά χοροπηδούν πάνω και κάτω στα γόνατά των γονιών τους και θέλουν να το επαναλάβουν, τότε κάνουν κινήσεις χοροπηδώντας. Σε περίπτωση που τα υπό μελέτη παιδιά παρατηρήσουν κάτι καινούριο τότε θα το κοιτάζουν επίμονα, αλλά δεν θα κάνουν σχετικές ερωτήσεις.

Όταν τα παιδιά δεν θέλουν να φάνε αυτό που τους δίνουν, ή γυρίζουν το πρόσωπό τους ή σπρώχνουν τα τρόφιμα από μπροστά τους. Επιπρόσθετα, εάν ένα γνωστό τους πρόσωπο έρχεται στο σπίτι τους ή φεύγει, κατά πλειοψηφία, δεν δίνουν καμία σημασία. Επίσης, διερευνώντας την αυτό-έκφραση, παρατηρούμε ότι όταν τους αρέσει κάτι το δείχνουν κυρίως με παλαμάκια, ενώ όταν είναι αναστατωμένα κλαίει. Όταν θέλουν να δείξουν την ανεξαρτησία τους στους γονείς τους, την επιδεικνύουν με το να στριφογυρίζουν.

Στην περίπτωση που τα παιδιά αυτά αναγνωρίζουν ένα αντικείμενο, το κατονομάζουν κυρίως με περίεργες κραυγές, ενώ εάν βάλουν κάποιο αντικείμενο μακριά τους και τα ενδιαφέρει, τότε το δείχνουν, ενώ εάν παρατηρήσουν ότι το αντικείμενο λείπει δείχνουν προς το μέρος που βρισκόταν πριν. Επίσης, αν κάτι συμβεί, ενώ οι γονείς δεν είναι κοντά (για παράδειγμα, κάτι έχει σπάσει, κάποιος έχει χτυπήσει), το παιδί πάει προς αυτούς και κλαίει, ενώ, σύμφωνα με την Βογινδροούκα

(2005), προκύπτει ότι η πλειοψηφία των παιδιών με αυτισμό φαίνεται να μπορεί να δείχνει το αναφερόμενο ή να χρησιμοποιεί μια φράση, προκειμένου να τραβήξει την προσοχή του ενήλικα.

Επιπλέον, οι γονείς απάντησαν κατά πλειοψηφία ότι όταν θέλουν να τραβήξουν την προσοχή του παιδιού, το πράττουν με κίνηση κοντά στο πρόσωπό του / της. Ωστόσο, είπαν, ότι όταν κάθονται κοντά του και του ομιλούν δείχνει λίγο ενδιαφέρον ή δεν ανταποκρίνεται. Το ίδιο ισχύει και όταν του δείχνουν κάτι που θέλουν να κοιτάξει. Το αποτέλεσμα αυτό επιβεβαιώνεται και από την μελέτη Βογινδρούκα (2005).

Οι γονείς καταλαβαίνουν ότι το παιδί συνειδητοποιεί ότι του μιλάνε όταν αυτό τους κοιτάζει στο πρόσωπο. Ωστόσο, όταν του δίνουν κάποια εντολή τότε φαίνεται ότι το παιδί είτε δεν εμφανίζει καμία αντίδραση είτε φαίνεται ότι δεν ξέρει τι πρέπει να κάνει. Το ίδιο ισχύει και όταν το ρωτήσουν για πληροφορίες, όπως παραδείγματος χάρη «τι έχεις κάνει;» κοκ.

Όταν ακούει κάποιο αγαπημένο του παιδικό τραγουδάκι ή στιχάκι, συνήθως η πλειοψηφία των υπό μελέτη παιδιών με αυτισμό δεν απαντάει. Αναφορικά με τα πράγματα που τον / την κάνουν να γελάει είναι κυρίως το γαργαλητό και το κρυφτό ή να τον / την σηκώνουν στον αέρα ή να τον / την κυνηγούν. Σύμφωνα με την μελέτη του Βογινδρούκα (2005), το αποτέλεσμα αυτό επιβεβαιώνεται, καθώς, τα παιδιά με αυτισμό γελάνε όπως και τα υπόλοιπα παιδιά με κινητικά παιχνίδια, ωστόσο δεν γελούν με λεκτικά αστεία.

Στην περίπτωση που οι γονείς πουν «όχι» στο παιδί τότε αυτό έχει ένα ξέσπασμα, ενώ εάν του πουν «σε ένα λεπτό» το παιδί φαίνεται να μην καταλαβαίνει ή να θυμώνει. Το ίδιο συμπέρασμα προκύπτει και από την μελέτη του Βογινδρούκα (2005).

Διερευνώντας την αλληλεπίδραση και τη συνομιλία του παιδιού, συνήθως παίρνει μέρος στο παιχνίδι με περίεργες κραυγές ή φλυαρία, ενώ εάν θέλει να ξεκαθήσει ένα παιχνίδι το πράττει, κυρίως, με ήχους. Ωστόσο, χάνει γρήγορα το ενδιαφέρον του ή πρέπει οι γονείς να το κατευθύνουν για να συνεχίσει, όπως

προκύπτει και από την μελέτη του Βογινδρούκα (2005). Επιπρόσθετα, ο πιο βασικός λόγος που μια συνομιλία ανάμεσα στους γονείς και το παιδί καθίσταται δύσκολη, είναι η δυσκολία στην κατανόηση της ομιλίας του παιδιού ή το γεγονός ότι το παιδί δεν συγκεντρώνεται για μεγάλο χρονικό διάστημα. Σε περίπτωση που οι γονείς δεν καταλαβαίνουν τι λέει το παιδί, συνήθως νευριάζει ή έχει ξεσπάσματα θυμού, ενώ όταν δεν καταλαβαίνει τι του λένε τότε φαίνεται σαστισμένο και παραιτείται, όπως προκύπτει και από την μελέτη του Βογινδρούκα (2005). Συνήθως, μια αλληλεπίδραση ανάμεσα στο παιδί και τους γονείς τερματίζεται όταν αυτό φεύγει. Σύμφωνα με την μελέτη του Βογινδρούκα (2005), «τα παιδιά με αυτισμό του δείγματος δεν είναι ικανά να περατώσουν μια συζήτηση. Οι γονείς τους, τα περιγράφουν να αποχωρούν όταν ακούσουν αυτό που θέλουν, χωρίς να τερματίζουν με κάποιο τρόπο τη συζήτηση». Όταν «κρυφακούει» συζητήσεις, δεν δίνει καμία προσοχή, ενώ όταν θέλει να συμμετάσχει σε μια συζήτηση το κάνει με πολύ θόρυβο.

Αναφορικά με την ποιότητα του περιβάλλοντος, οι γονείς είναι αυτοί στους οποίους αρέσκειται το παιδί να μιλάει περισσότερο, ενώ το παιδί γίνεται πιο επικοινωνιακό στον παιδικό σταθμό ή στο σπίτι, κυρίως την ώρα που κάνει μπάνιο ή όταν πάει για ύπνο. Ωστόσο, δεν του αρέσει να συζητάει, δεν κάνει ερωτήσεις για αφηρημένες ιδέες και δεν δείχνει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τα βιβλία. Σύμφωνα με την μελέτη του Βογινδρούκα (2005), τα παιδιά με αυτισμό έχουν δυσκολία στην επιλογή θέματος προς συζήτηση, καθώς αναφέρονται συνεχώς στο ίδιο θέμα.

Όταν παίζει, το παιδί είτε μένει σιωπηλό είτε κάνει ήχους σαν να μιλάει αλλά δεν είναι πραγματικές λέξεις, ενώ όταν είναι με συνομήλικούς τους συνήθως δεν συμμετέχει ή παίζει μόνο του. Σύμφωνα με την μελέτη του Βογινδρούκα (2005), η συντριπτική πλειοψηφία των παιδιών με αυτισμό, δεν χρησιμοποιούν με κατάλληλο τρόπο τον προφορικό λόγο όταν παίζουν ή δε μιλούν καθόλου ή κάνουν κάποιους ήχους οι οποίοι είναι κατάλληλοι γι' αυτό που παίζουν.

Αναφορικά με τις κοινωνικές συμβάσεις, η πλειοψηφία των υπό μελέτη παιδιών δεν συνειδητοποιούν την ανάγκη να τις χρησιμοποιούν. Σύμφωνα με την μελέτη του Βογινδρούκα (2005) το συμπέρασμα αυτό επιβεβαιώνεται, καθώς αποδεικνύεται ότι τα παιδιά με αυτισμό έχουν δυσκολία στη γνώση των κοινωνικών συμβάσεων.

Τέλος, όπως επιβεβαιώνεται και στη μελέτη του Βογινδρούκα, στον πραγματολογικό τομέα τα παιδιά με αυτισμό αντιμετωπίζουν²⁵:

- δυσκολία κατανόησης του γενικού πλαισίου κατά τη διάρκεια της επικοινωνίας
- δυσκολία έκφρασης τόσο της νοητικής όσο και της συναισθηματικής τους κατάστασης
- δυσκολία παροχής της σωστής πληροφορίας στους συνομιλητές τους
- δυσκολία στη χρήση του λόγου κατά τη διάρκεια του παιχνιδιού
- δυσκολία στη συναναστροφή με άτομα της ίδια ηλικίας
- δυσκολία στην κατανόηση και την χρήση των κοινωνικών συμβάσεων.

²⁵ Βογινδρούκας, Ιω. (2005), «Πραγματολογικές δεξιότητες σε παιδιά με αυτισμό» στο *Ψυχολογία*, τομ. 12, τεύχ. 2, σελ. 276-292

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Bogdashina, O. (2005), *Communication Issues in Autism and Asperger Syndrome*, London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publications

Dewart, H. – Summers, S. (1995), *The PRAGMATICS PROFILE of Everyday Communication Skills in Children*, Manual, Revised Edition

Farrell, W. (2006), *The effective teacher's guide to autism and communication difficulties*, London-New York: Routledge

Lord, C. – McGee, J.P. (eds.) (2001), *Educating children with autism*, Washington, D.C.: National Research Council, National Academy Press

Siff Exkorn, K. (2005), *The autism sourcebook*, United States: PerfectBound

Williams, C. – Barry Wright (2004), *How to live with Autism and Asperger Syndrome*, London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers

Βογνδρούκας, Ιω. (2005), «Πραγματολογικές δεξιότητες σε παιδιά με αυτισμό» στο *Ψυχολογία*, τομ. 12, τεύχ. 2, σελ. 276-292

Γεωργακοπούλου, Α. – Δ. Γούτσος (2010), *Κείμενο και επικοινωνία*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα

Κανάκης, Κ. (2007), *Εισαγωγή στην πραγματολογία*, Αθήνα: Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου

Μπαμπινιώτης, Γ. (1998), *Θεωρητική γλωσσολογία*, Αθήνα

Χαραλαμπίκης, Χρ. (2001), *Νεοελληνικός Λόγος. Μελέτες για τη γλώσσα, τη λογοτεχνία και το ύφος*, Αθήνα

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α

Ερωτηματολόγιο Πτυχιακής Εργασίας

Η παρούσα έρευνα διεξάγεται στα πλαίσια εκπόνησης της πτυχιακής μου εργασίας στο τμήμα Λογοθεραπείας του ΤΕΙ Καλαμάτας με θέμα:

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΗΣ ΑΠΟΚΛΙΣΗΣ ΠΡΑΓΜΑΤΟΛΟΓΙΚΩΝ ΙΚΑΝΟΤΗΤΩΝ ΣΕ ΠΑΙΔΙΑ ΜΕ ΑΥΤΙΣΜΟ ΗΛΙΚΙΑΣ 4-6 ΕΤΩΝ ΜΕΣΩ ΤΟΥ PRAGMATICS PROFILE

Οι απαντήσεις σας είναι εμπιστευτικές, ανώνυμες και θα χρησιμοποιηθούν αποκλειστικά για ακαδημαϊκούς σκοπούς στα πλαίσια εκπόνησης της ανωτέρω πτυχιακής εργασίας.

Φοιτήτρια: ΣΤΑΜΑΤΑΚΗ ΜΑΡΙΚΙΤΑ, ΑΜ: 2009090

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: ΓΕΡΜΠΑΝΑ ΕΙΡΗΝΗ

ΠΡΟΦΙΛ ΠΡΑΓΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ

Για καθημερινές δεξιότητες επικοινωνίας σε παιδιά προσχολικής ηλικίας

Το όνομα του παιδιού.....

Α. ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΚΕΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ

1. ΚΑΤΕΥΘΥΝΟΝΤΑΣ ΤΗΝ ΠΡΟΣΟΧΗ

α) Στον εαυτό του

Πώς τραβάει το παιδί συνήθως την προσοχή σας;

- Με το κλάμα.
- Με το να σας τραβάει.
- Με το να βγάζει περίεργους ήχους.
- Με κάλεσμα (για παράδειγμα, φωνάζοντας «μαμά»).
- Λέγοντας «Κοίτα με».

β) Σε εκδηλώσεις, αντικείμενα και σε άλλους ανθρώπους

Αν εσείς και το παιδί προχωρούσατε κατά μήκος του δρόμου ή περπατούσατε σε ένα πάρκο και το παιδί έβλεπε κάτι ενδιαφέρον, τι θα έκανε;

- Θα σας το έδειχνε.
- Θα έβγαζε περίεργους ήχους τραγουδιστά.
- Θα σας το έδειχνε και θα γυρνούσε να σας κοιτάξει.
- Θα έλεγε μια λέξη, για παράδειγμα, «κοίτα», «αεροπλάνο».
- Θα άρχιζε να σας μιλάει γι' αυτό που βλέπει.

2. ΠΑΡΑΚΛΗΣΗ-ΑΙΤΗΜΑ

α) Αίτημα για αντικείμενο

Αν ήσασταν στην κουζίνα μαζί με το παιδί και έβλεπε κάτι που ήθελε να φάει ενώ αυτό ήταν μακριά, πώς θα σας ενημέρωνε;

Παραδείγματα:

- Θα άρχιζε να κλαίει.
- Θα άπλωνε το χέρι του και θα σας το έδειχνε.
- Θα το έδειχνε και θα έκανε παρακλητικούς θορύβους.
- Θα σας τραβούσε πάνω σε αυτό ή θα έσπρωχνε το χέρι σας προς την αυτή την κατεύθυνση.
- Θα το κοίταζε ή θα το έδειχνε και θα έλεγε το όνομά του.
- Θα το έδειχνε και θα έλεγε «θέλω αυτό».

β) Αίτημα για Δράση

Πώς το παιδί σας ενημερώσει ότι θέλει να τον σηκώσετε όρθιο;

- Ρίχνει το βλέμμα του σε εσάς.
- Βάζει τα χέρια του επάνω σας.
- Λέει «πάνω», «αγκαλιά».
- Λέει «Είμαι κουρασμένος», «Τα πόδια μου πονούν».

γ) Αίτημα για βοήθεια

Αν το παιδί χρειάζεται τη βοήθειά σας, για παράδειγμα, αν ήταν πάνω σε ένα παιχνίδι με ρόδες (π.χ. αυτοκινητάκι ή ποδήλατο) και είχε σφηνώσει ή χρειαζόταν να βγάλει τη ζώνη για να βγει από το αμαξάκι, τι θα έκανε;

- Θα έκλαιγε.
- Θα έβγαζε θορύβους που δεν είναι λέξεις.
- Θα σας φώναζε.
- Θα έλεγε κάτι σαν «κόλλησα» ή «δεν μπορώ να το κάνω».

δ) Αίτημα για Επανάληψη

Αν το παιδί χοροπηδούσε πάνω και κάτω στα γόνατά σας και ήθελε να το κάνει πάλι, πώς θα σας ενημέρωνε;

- Θα σας χαμογελούσε.
- Θα έκανε κινήσεις χοροπηδώντας.
- Θα έκανε παρακλητικούς θορύβους.
- Θα σας έλεγε «περισσότερο» ή «ξανά».

ε) Αίτημα για πληροφορίες

Αν το παιδί παρατηρήσει κάτι καινούριο στο σπίτι, πώς θα ρωτήσει για αυτό;

- Θα το κοιτάζει επίμονα.
- Θα το δείχνει και θα σας κοιτά.
- Θα πει «Ατό;» ή Τι είναι ατό;
- Κάνοντας και άλλες ερωτήσεις σχετικά με αυτό (όπως «Για τι είναι αυτό;»).
- Όταν απαντάτε, συνεχίζει να ρωτάει «Γιατί;», «Γιατί;».

3. ΑΡΝΗΣΗ

Αν το παιδί είναι στο τραπέζι και του δίνετε κάποια φαγητά που δεν θέλει, τι κάνει;

- Κλαίει.
- Γυρίζει το πρόσωπο του.
- Σπρώχνει τα τρόφιμα από μπροστά του.
- Λέει «όχι».
- Λέει «όχι δεν μου αρέσει» ή «δεν το θέλω».
- Ζητάει κάτι άλλο.

4. ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ

α) Χαιρετισμός κατά την άφιξη

Πώς αντιδράει όταν ένα γνωστό σας πρόσωπο έρχεται στο σπίτι σας;

- Δεν δίνει σημασία.
- Κοιτάζει στο πρόσωπο του ατόμου.
- Χαμόγελα και κάνει έναν ήχο για χαιρετισμό.
- Σηκώνει τα χέρια για χαιρετισμό.
- Λέει το όνομα του ατόμου.
- Λέει ένα χαιρετισμό λέξη όπως «Γεια σου!» ή «Γεια σας!».

β) Χαιρετισμός για την αναχώρηση

Τι κάνει το παιδί όταν κάποιος φεύγει;

- Δεν έχει καμία αντίδραση.
- Γνέφει μιμούμενος το άλλο άτομο.
- Γνέφει αυθόρμητα.
- Λέει «αντίο» ή «αντίο και το όνομα του ατόμου που φεύγει».

5. ΑΥΤΟ-ΕΚΦΡΑΣΗ-ΑΥΤΟ-ΔΙΚΑΙΩΣΗ

α) έκφραση του συναισθήματος

Ευχαρίστηση

Αν το παιδί απολαμβάνει κάτι, πώς το δείχνει;

- Χαμογελάει
- Γελάει.

- Με παλαμάκια.
- Ζητώντας από εσάς να το κάνετε ξανά.
- Σας λέει κάτι όπως «Μου αρέσει», «Είναι διασκεδαστικό».

Αναστάτωση

Αν το παιδί έχει χτυπήσει ή είναι αναστατωμένο από κάτι, πώς σας ενημερώνει;

- Κλαίει.
- Έρχεται για μια αγκαλιά ή φιλή.
- Σας λέει που πονάει ή ποιος είναι ο λόγος που είναι αναστατωμένο.

β) Διεκδικώντας την ανεξαρτησία

Εάν προσπαθείτε να βοηθήσετε το παιδί να κάνει κάτι όπως για παράδειγμα να ντυθεί και το παιδί θέλει να το κάνει αυτό χωρίς βοήθεια, πώς το δηλώνει;

- Με το να στριφογυρίζει.
- Προσπαθεί να το κάνει.
- Λέει «εγώ» ή «εγώ θα το κάνω».
- Λέει «θέλω να το κάνω μόνος μου».

6. ΚΑΤΟΝΟΜΑΣΙΑ

Όταν το παιδί αναγνωρίζει ένα αντικείμενο που βλέπει, πώς το κατονομάζει;

- Με περίεργες κραυγές.
- Κάνει μια χειρονομία.
- Κάνει ένα σχετικό ήχο («νιάου» για τη γάτα, «βρουμ» για το αυτοκίνητο).
- Χρησιμοποιεί μια δική του λέξη.
- Λέει το όνομα του αντικειμένου.
- Λέει μια πρόταση (για παράδειγμα, «Αυτό είναι ένα.... »).

7. ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ

α) Σχόλιο για αντικείμενο

Αν βάλετε κάποια αντικείμενα μακριά από το παιδί και βλέπει κάτι που τον/την ενδιαφέρει, τι είδους σχόλια είναι πιθανόν ότι θα κάνει;

- Το δείχνει.
- Το κατονομάζει.
- Λέει ότι του ανήκει, για παράδειγμα, «δικό μου».
- Λέει κάτι γι' αυτό (για παράδειγμα, «είναι σπασμένο», «βρώμικο», «Αυτό είναι ένα μικρό, ε...»);).

β) Σχόλιο για εξαφάνιση

Αν το παιδί παρατηρήσει ότι κάτι λείπει από το σημείο που συνήθως περιμένει να είναι, τι είδους σχόλια κάνει;

- Δείχνει το μέρος που ήταν το αντικείμενο.
- Λέει το όνομα του αντικειμένου.
- Λέει « λείπει», «έφυγε».
- Λέει κάτι όπως «αυτοκίνητο πάει», «Πού είναι το αρκουδάκι;».

8. ΔΙΝΟΝΤΑΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

Αν κάτι συμβεί, ενώ δεν είστε κοντά (για παράδειγμα, κάτι έχει σπάσει, κάποιος έχει χτυπήσει), πώς το παιδί θα σας ενημερώσει γι' αυτό;

- Έρχεται σε εσάς και κλαίει.
- Δείχνει, για παράδειγμα, μια μελανιά ή ένα σπασμένο παιχνίδι.
- Λέει «έσπασε» ή το όνομα ενός ατόμου.

- Σας το λέει, αλλά θα πρέπει να εξετάσετε εσείς ο ίδιος για να το καταλάβετε.
- Σας το εξηγεί με σαφήνεια.

B. ΑΝΤΑΠΟΚΡΙΣΗ ΣΤΗΝ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ

9. ΚΕΡΔΙΖΟΝΤΑΣ ΤΗΝ ΠΡΟΣΟΧΗ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ

Αν θέλετε να τραβήξετε την προσοχή του παιδιού, πώς το κάνετε;

- Με κίνηση κοντά στο πρόσωπό του / της.
- Αγγίζοντας τον / την.
- Λέγοντας το όνομά του / της.

10. ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝ ΓΙΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΛΛΗΛΕΠΙΔΡΑΣΗ

Αν κάθεστε κοντά στο **παιδί** και του μιλάτε, πώς γενικά ανταποκρίνεται;

- Δείχνει λίγο ενδιαφέρον.
- Δείχνει ενδιαφέρον και έχει βλεμματική επαφή.
- Κουνάει το σώμα του και το πρόσωπό του.
- Συμμετέχει στη «συζήτηση» χρησιμοποιώντας ήχους ή λέξεις.

11. ΑΝΤΑΠΟΚΡΙΣΗ ΣΤΙΣ ΧΕΙΡΟΝΟΜΙΕΣ

Εάν δείχνετε κάτι στο **παιδί** που θέλετε να **κοιτάξει**, τι συνήθως κάνει;

- Δεν ανταποκρίνεται.
- Σας κοιτάζει, αλλά δεν κοιτάζει εκεί που δείχνετε.
- Κοιτάζει, αν αυτό που δείχνετε είναι κοντά.
- Κοιτάζει, ακόμα και αυτό που δείχνετε είναι μακριά.

12. ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΗΣ ΔΙΑΤΥΠΩΣΗΣ

Όταν μιλάτε στο παιδί, πώς ξέρετε ότι συνειδητοποιεί ότι μιλάτε σε αυτόν/αυτή;

- Κοιτάζει το πρόσωπό σας.
- Χαμόγελα και κοιτάζει.
- Κοιτάζει και κάνει ήχους.
- Σας απαντάει με ομιλία.

13. ΚΑΤΑΝΟΗΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΘΕΣΕΩΝ ΤΟΥ ΟΜΙΛΗΤΗ

α) Απάντηση στην αίτηση δράσης

Αν δώσετε στο παιδί μια εντολή, όπως « Πήγαινε και πάρε τα παπούτσια σου, τότε πώς ανταποκρίνεται;

- Δεν εμφανίζει καμία αντίδραση.
- Σας κοιτάζει, αλλά δεν φαίνεται να ξέρει τι κάνει.
- Φεύγει σκόπιμα, αλλά δεν επιστρέφει.
- Το κάνει ως μέρος μιας τακτικής ρουτίνας.
- Πραγματοποιεί το αίτημά σας.

β) Ανταπόκριση στο αίτημα παροχής πληροφοριών

Αν ρωτήσετε το παιδί για πληροφορίες, για παράδειγμα, «Τι έχει κάνει;» ή «Πώς είσαι;» πώς ενδέχεται να αντιδράσει;

- Δεν εμφανίζει καμία αντίδραση.
- Δείχνει ή κάνει χειρονομίες.
- Σας δείχνει κάτι.
- Σας λέει με μεμονωμένες λέξεις, για παράδειγμα, «Πάρκο».
- Λέει «Ζωγράφισα», «δεν ξέρω».

14. ΠΡΟΒΛΕΨΗ

Πώς το παιδί αντιδρά σε ένα αγαπημένο του παιδικό τραγουδάκι ή στιχάκι;

- Δεν απαντάει.
- Δείχνει να τον/την ενδιαφέρει.
- Γελάει περιμένοντας γαργαλητό.
- Συμπληρώνει τις λέξεις που λείπουν.
- Συμμετέχει και το παιδί και λέει μέρος του τραγουδιού μαζί σας.
- Σας διορθώνει αν αλλάξετε τις λέξεις.

15. ΑΝΤΑΠΟΚΡΙΣΗ ΣΤΗΝ ΨΥΧΑΓΩΓΙΑ

Τι είδους πράγματα κάνουν το παιδί να γελάει;

- Το γαργαλητό.
- Παιχνίδια με κρυφτό.
- Το κρυφτό, να τον/την σηκώνουν στον αέρα, ή να τον/την κυνηγούν.
- Αστεία στιχάκια/τραγουδάκια.
- Ανέκδοτα.
- Λέξεις αγένειας/βρισιές.

16. ΑΝΤΙΔΡΑΣΗ ΣΤΟ «ΟΧΙ» ΚΑΙ ΣΤΗ ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΣΗ

Εάν πείτε «όχι» στο παιδί πώς συνήθως ανταποκρίνεται;

- Το δέχεται.
- Έχει ένα ξέσπασμα.
- Συνεχίζει να ζητάει.
- Κάνει μια εναλλακτική πρόταση, για παράδειγμα, «Μόνο μία...!», «Αύριο τότε;»

Εάν λέτε «σε ένα λεπτό», πώς το παιδί ανταποκρίνεται;

- Δεν καταλαβαίνει και συνεχίζει να ζητάει.
- Το παιδί θυμώνει.
- Περιμένει και ζητάει και πάλι μετά από ένα διάστημα.

Γ. ΑΛΛΗΛΕΠΙΔΡΑΣΗ ΚΑΙ ΣΥΝΟΜΙΛΙΑ

17. ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΤΗΝ ΑΛΛΗΛΕΠΙΔΡΑΣΗ

Όταν εσείς και το παιδί παίζετε μεταξύ σας, πώς το παιδί παίρνει μέρος;

- Σας κοιτάζει με ενδιαφέρον.
- Χαμογελάει και γελάει.
- Με περίεργες κραυγές ή φλυαρία.
- Δείχνει, κάνει χειρονομίες.
- Χρησιμοποιεί λέξεις και απλές φράσεις.
- Συζητάει με ομιλία.

18. ΕΝΑΡΞΗ ΑΛΛΗΛΕΠΙΔΡΑΣΗΣ

Αν το παιδί θέλει να ξεκινήσει μια συζήτηση ή ένα παιχνίδι μαζί σας, πώς το κάνει;

- Σας τραβάει την προσοχή.
- Κάνει ήχους.
- Έρχεται κοντά σας και σας κοιτάζει κατάματα.
- Σας δίνει ή δείχνει κάτι.
- Σας μιλάει (για παράδειγμα, ζητώντας σας να συμμετάσχετε, λέγοντας «Μάντεψε τι»).

19. ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ ΑΛΛΗΛΕΠΙΔΡΑΣΗΣ Η ΣΥΝΟΜΙΛΙΑΣ

Όταν μια συνομιλία ή ένα παιχνίδι έχει ξεκινήσει, πώς συνεχίζεται;

- Το παιδί χάνει γρήγορα το ενδιαφέρον.
- Θα πρέπει εσείς να το κατευθύνετε για να συνεχίσει.
- Το παιδί κατευθύνει τη συζήτηση ή το παιχνίδι.
- Το παιδί θέλει να συνεχίσει και άλλο.

20. ΑΠΟΤΥΧΙΑ ΣΥΝΟΜΙΛΙΑΣ

Όταν μια συνομιλία ανάμεσα σε εσάς και το παιδί γίνεται δύσκολη, ποιος είναι ο συνήθης λόγος για αυτό;

- Δυσκολίες στην κατανόηση της ομιλίας του παιδιού ή των μηνυμάτων του.
- Το παιδί συζητάει μόνο όταν ακολουθείτε αυτό που θέλει να κάνετε.
- Το παιδί δυσκολεύεται να σας κατανοήσει.
- Δεν συγκεντρώνεται για μεγάλο χρονικό διάστημα.
- Δεν εξηγεί σε ποιον ή σε τι αναφέρεται.

21. «ΕΠΙΔΙΟΡΘΩΣΗ» ΣΥΝΟΜΙΛΙΑΣ

Αν το παιδί προσπαθεί να σας πει κάτι και δεν το έχετε καταλάβει, τι κάνει το παιδί γι' αυτό;

- Φαίνεται αναστατωμένος και παραιτείται.
- Νευριάζει ή έχει ξέσπασμα θυμού.
- Συνεχίζει να το επαναλαμβάνει προσπαθώντας να σας κάνει να το καταλάβετε.
- Αλλάζει τον τρόπο που σας το είπε προσπαθώντας να το διευκρινίσει.
- Προσπαθεί να βρει έναν άλλο τρόπο για να σας το πει.

22. ΑΙΤΗΜΑ ΓΙΑ ΑΠΟΣΑΦΗΝΙΣΗ

Αν **το παιδί** δεν καταλαβαίνει κάτι που του λέτε, πώς το δείχνει;

- Φαίνεται σαστισμένο.
- Επαναλαμβάνει αυτό που μόλις είπατε.
- Ζητεί διευκρινίσεις (για παράδειγμα, «Τι;», «Τι είπατε;» «Ε;»).
- Σας λέει «Τι εννοείς;».

23. ΤΕΡΜΑΤΙΣΜΟΣ ΑΛΛΗΛΕΠΙΔΡΑΣΗΣ

Πώς καταλήγει συνήθως μια αλληλεπίδραση ανάμεσα σε εσάς **και το παιδί**;

- Το παιδί γυρίζει και κοιτάζει αλλού.
- Το παιδί φεύγει.
- Το παιδί αλλάζει το θέμα.
- Τελειώνετε εσείς την αλληλεπίδραση με το παιδί.

24. ΣΥΖΗΤΗΣΕΙΣ ΠΟΥ ΤΟ ΠΑΙΔΙ «ΚΡΥΦΑΚΟΥΕΙ»

Πώς **το παιδί** αντιδρά σε συζητήσεις που κρυφακούει;

- Δεν δίνει καμία προσοχή.
- Αντιδρά όταν ακούσει το δικό του όνομα.
- Αντιδρά σε συγκεκριμένες λέξεις (π.χ. «παγωτό» ή «κρεβάτι»).
- Ρωτάει τι λέγεται.
- Προσπαθεί να ενταχθεί στην συζήτηση.

25. ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΕ ΜΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Αν το παιδί, προσπαθεί να συμμετάσχει σε μια συζήτηση που μιλούν οι άλλοι άνθρωποι, πώς προσπαθεί να το κάνει;

- Κάνει πολύ θόρυβο.
- Στέκεται παρακολουθώντας στη γωνία.
- Σας τραβάει ή ψιθυρίζει στο αυτί σας.
- Δεν αφήνει τους άλλους να μιλήσουν.
- Μπαίνει στη συζήτηση όταν υπάρχει μια παύση.

Δ. ΠΟΙΚΙΛΙΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

26. ΠΡΟΣΩΠΟ

Υπάρχουν άνθρωποι που αρέσει στο παιδί να είναι μαζί τους ή να μιλάει περισσότερο από άλλους;

- Γονείς
- Άλλα μέλη της οικογένειας.
- Φροντιστή ή δάσκαλος.
- Οικογενειακός φίλος.
- Άλλα παιδιά.
- Συζητάει ευχάριστα με όλους.

27. ΠΕΡΙΣΤΑΣΗ

Υπάρχουν περιστάσεις στις οποίες το **παιδί** είναι πιο επικοινωνιακό;

- Στο σπίτι.
- Στο σχολείο / παιδικό σταθμό.
- Στο τηλέφωνο.
- Σε ένα φίλο.
- Σε μια ομάδα.

28. ΧΡΟΝΟΣ

Σε ποιες ώρες της ημέρας είναι πιθανότερο ότι το **παιδί** είναι επικοινωνιακό;

- Την ώρα που κάνει μπάνιο.
- Την ώρα που τρώει.
- Την ώρα που πάει για ύπνο.
- Περιπατώντας στο σχολείο / νηπιαγωγείο.
- Στην επιστροφή από το σχολείο / νηπιαγωγείο.

29. ΘΕΜΑ

Για ποια πράγματα αρέσει στο **παιδί** να συζητάει;

- Για δραστηριότητες που κάνει εκείνη τη στιγμή.
- Για παιχνίδια.
- Για τα μέλη της οικογένειας / φίλους.
- Για τηλεόραση.
- Δεν του αρέσει να συζητάει.
- Τείνει να κολλάει σε ένα θέμα.

Υπάρχουν φορές που το παιδί κάνει ερωτήσεις σχετικά με αφηρημένες ιδέες, όπως ο Θεός, ο θάνατος, το πώς ο κόσμος άρχισε; Τι είδους πράγματα συζητάει;

- Για τον Θεό.
- Για τον θάνατο.
- Πώς ο κόσμος άρχισε.
- Για το τι είναι σωστό και τι λάθος.
- Δεν κάνει ερωτήσεις για αφηρημένες ιδέες.

30 ΒΙΒΛΙΑ

Πώς ανταποκρίνεται το παιδί στα Βιβλία;

- Του αρέσει να βλέπει τα βιβλία με έναν ενήλικα.
- Δείχνει κατονομάζοντας αντικείμενα.
- Του αρέσει να ακούει ιστορίες.
- Σας λέει κομμάτια της ιστορίας.
- Δεν δείχνει ενδιαφέρον για τα βιβλία.
- Διαβάζει και μιλά για τα βιβλία πάρα πολύ.

31. Η ΧΡΗΣΗ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ ΣΤΟ ΠΑΙΧΝΙΔΙ

Όταν το παιδί παίζει, τι είδους συζητήσεις κάνει ή τι είδους ήχους κάνει;

- Συνήθως είναι σιωπηλό.
- Κάνει ήχους σαν να μιλάει, αλλά δεν είναι πραγματικές λέξεις.
- Μιμείται θορύβους (το θόρυβο των αυτοκινήτων, κραυγές ζώων).
- Μιλάει για το τι συμβαίνει.
- Μιλάει μιμούμενος διαφορετικούς χαρακτήρες.
- Δημιουργεί ιστορίες.
- Μιλάει σε έναν φανταστικό συμπαίκτη.

32. ΑΛΛΗΛΕΠΙΔΡΑΣΗ ΣΥΝΟΜΗΛΙΚΩΝ

Όταν το παιδί είναι με άλλα παιδιά, πώς συμμετέχει;

- Παίζει μόνο του.
- Παίζει μαζί με τους άλλους.
- Δε συμμετέχει.
- Χρειάζεται την καθοδήγηση και τη συμμετοχή των ενηλίκων.
- Προτείνει ένα παιχνίδι ή δραστηριότητα.
- Προσπαθεί να κυριαρχήσει.
- Συμμετέχει με χαρά.
- Προσκολλάται σε ενήλικες.

33. Η ΣΥΜΜΟΡΦΩΣΗ ΜΕ ΤΙΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΣΥΜΒΑΣΕΙΣ

Σε ποιο βαθμό δείχνει το παιδί να συνειδητοποιεί την ανάγκη να είναι ευγενής και να χρησιμοποιεί τις κοινωνικές συμβάσεις στις συνομιλίες του;

- Μερικές φορές λέει «παρακαλώ» ή «ευχαριστώ».
- Είναι ευγενικό με τους ηλικιωμένους / επισκέπτες.
- Δεν βρίζει σε ακατάλληλες στιγμές.
- Σχολιάζει την αγένεια των άλλων ανθρώπων.
- Δεν κάνουν προσωπικές παρατηρήσεις μπροστά στους ανθρώπους.
- Δεν συνειδητοποιούν την ανάγκη να χρησιμοποιούν κοινωνικές συμβάσεις.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β

Η ανάπτυξη του Pragmatics Profile

Το Pragmatics Profile έχει επικεντρωθεί σε τρεις βασικές πτυχές της ανάπτυξης της πραγματολογίας. Το πρώτο από αυτά είναι η ανάπτυξη των επικοινωνιακών λειτουργιών, δηλαδή ο τρόπος που το παιδί είναι ικανό να εκφράσει τις προθέσεις του, όπως αιτήματα, χαιρετισμούς και την παροχή πληροφοριών, μέσα από μια ποικιλία επικοινωνιακών συμπεριφορών, όπως είναι οι χειρονομίες, οι ήχοι και η γλώσσα. Η δεύτερη πτυχή αφορά την ανταπόκριση του παιδιού στην επικοινωνία, ο τρόπος που το παιδί αντιδρά και αντιλαμβάνεται την επικοινωνία από τους άλλους ανθρώπους. Η τρίτη πτυχή είναι ο τρόπος που το παιδί συμμετέχει σε αλληλεπίδραση και συζήτηση, θεωρώντας το παιδί ως συμμετέχων σε κοινωνικές αλληλεπιδράσεις και αφορά την έναρξη, την διατήρηση και την «επιδιόρθωση» μιας συνομιλίας. Επιπρόσθετα, έχει εξετασθεί ο τρόπος που η έκφραση αυτών των πτυχών της πραγματολογίας επηρεάζεται από τις αλλαγές στο περιβάλλον, όπως είναι ο χρόνος, ο τόπος και οι άνθρωποι που εμπλέκονται.

Μια σύντομη ανασκόπηση της ανάπτυξης αυτής της πτυχής της γλώσσας παρουσιάζεται στη συνέχεια:

Τέσσερα έως έξι έτη: Μαθαίνουν να εκφράζουν τις προθέσεις τους σε ποικίλες μορφές για να καλύψουν τις επικοινωνιακές ανάγκες του ακροατή. Αρχίζουν να χρησιμοποιούν έμμεσες αιτήσεις. Χρησιμοποιούν τη γλώσσα για:

- Να κερδίσουν και να διατηρήσουν την προσοχή των ενηλίκων
- Για να δώσουν πληροφορίες
- Για να ζητήσουν πληροφορίες από άλλους ανθρώπους
- Δίνουν οδηγίες στους συμμαθητές
- Δηλώνουν κανόνες
- Κάνουν διαπραγματεύσεις
- Εκφράζουν μια σειρά από συναισθήματα
- Δηλώνουν τις πεποιθήσεις και τις απόψεις τους

- Χλευάζουν και απειλούν.
- Αρχίζουν να λένε αστεία (χάνουν συχνά το σημείο).
- Χρησιμοποιούν την αφήγηση για να αναφέρουν εμπειρίες, διαμαρτύρονται για τις ενέργειες των άλλων και λένε απλές ιστορίες.

Ανταπόκριση στην επικοινωνία

ΤΕΣΣΕΡΑ ΕΩΣ ΕΞΙ ΕΤΗ

- Αναπτύσσεται η κατανόηση των έμμεσων αιτημάτων.
- Αρχίζουν να εξαρτώνται λιγότερο από τα ευρύτερο πλαίσιο για την κατανόηση, για παράδειγμα, στην τάξη.
- Ζητούν διευκρινίσεις, όταν δεν έχουν καταλάβει.
- Λαμβάνουν οδηγίες από τους συνομηλίκους και απαντούν στις ερωτήσεις τους.
- Είναι σε θέση να αντιμετωπίζουν τη γλώσσα ως αντικείμενο ανάλυσης και να χρησιμοποιούν τη γλώσσα για να μιλήσουν για τη γλώσσα. (μεταγλωσσική συνειδητοποίηση).
- Απολαμβάνουν αστεία, αλλά δεν κατανοούν πλήρως το παιχνίδι με τις λέξεις / λογοπαίγνια.
- Επεκτείνουν ιστορίες που ακούν από τα βιβλία και να διαβάσουν απλές.

Αλληλεπίδραση και Συνομιλία

ΤΕΣΣΕΡΑ ΕΩΣ ΕΞΙ ΕΤΗ:

- Το παιδί γίνεται πιο αποτελεσματικό στην έναρξη και τον τερματισμό των συνομιλιών και ελέγχει τον χρόνο της σειράς του κατά την συνομιλία. Ο αριθμός και το μήκος των προτάσεων αυξάνει σημαντικά.

- Μαθαίνει να επιλέγει πιο κατάλληλη στιγμή για την συμμετοχή σε συνομιλίες άλλων ανθρώπων.
- Όταν λέει κάτι, έχει δυσκολίες, λαμβάνοντας υπόψη τι ο ακροατής γνωρίζει ή πρέπει να γνωρίζει για να καταλάβει, για παράδειγμα, αυτό προϋποθέτει να υπάρχει κοινή γνώση του ευρύτερου πλαισίου ή των συμμετεχόντων.
- Μπορεί να χρησιμοποιήσει δεικτικούς όρους, όπως «εδώ» και «εκεί» αναποτελεσματικά έτσι ώστε ακροατής πρέπει να εξετάσει για να μάθει σε αυτό που αναφέρεται.
- Όταν αυτό που είπτε το παιδί δεν έχει γίνει κατανοητό, αυτό μπορεί να το επαναλάβει με κάποια τροποποίηση έτσι ώστε περισσότερες πληροφορίες μεταφέρονται στον ακροατή.
- Χρησιμοποιεί πιθανές ερωτήσεις για να ζητήσει διευκρινίσεις από τους άλλους.
- Συμμετέχει σε παιχνίδια που σχετίζονται με το παιχνίδι ρόλων.
- Σταδιακά μαθαίνει να προσαρμόζει το ομιλητικό ύφος σε μια ποικιλία συνομιλητών οι οποίοι διαφέρουν ως προς την ηλικία, το φύλο, την κοινωνική θέση και την οικειότητα.
- Δείχνει να έχει κάποια γνώση των κοινωνικών συμβάσεων στην χρήση της γλώσσας, για παράδειγμα, τροποποιεί τα αιτήματα για να γίνει πιο ευγενικό και διορθώνει τον βαθμό που οι άλλοι είναι ευγενικοί.